מחוברים

גליון ש"ב
פר' חיי שרה
תשפ"ז

הגליון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

מצורפים העלונים:

עמ' י"א

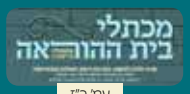

עמ' ו'

עמ' י"ט

עמ' ט"ו

עמ' כ"ז

עמ' כ"ג

פנינים ואמרות

פנינים חכמים ואמרות נפלאות על פרשת השבוע

מעשה אבות למעלה מהשגתנו

וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל (כד א)

אפילו כל דהוא משמע, כמו שדרשו (יומא עד.) 'כל חלב' לרבות חצי שיעור, פירש רש"י אפילו כל שהוא משמע [ועיין בפחד יצחק באות כל]. ומידה טובה מרובה שאפילו כל שהוא ממש תנועה קלה לכבודו יתברך עושה רושם גדול למעלה, כמבואר בחובות הלבבות.

וזהו שנאמר **'וה' ברך את אברהם בכל'**, שהיה נזהר מבחינת כל של עבירה, והיה יקר בעיניו בחינת כל של מצוה (ליל א' דסוכות אות ה).

(ייטב פנים - הרה"ק רבי יקותיאל יהודה מסיגעט זיע"א)

שווין לטובה - גם כשנראה היפוכו של הטוב

וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה (כג א)

אלא יש לפרש הדבר על פי דברי **מרן החיד"א זיע"א** (פני דוד חיי שרה) על הפסוק 'ויהיו חיי שרה', דתיבת 'ויהיו' נקראת ישר והפוך, לרמוז שחייה היו הוויה אחת שווה לטובה הן כשתביט בהם מתחילתן לסופן והן מסופן לתחילתן. ויש לומר על פי דבריו גם לעניננו, שאף אם תביט בימי חייה של שרה למפרע מסופן לתחילתן, כלומר, אף כאשר התנהלו חייה למפרע ובהפך מרצונה, עם כל זה היו בעיניה כולם שווים לטובה.

ואין זה דבר של מה בכך, הלא כמה שהאדם יהא חזק אשר יהא, אך כאשר עובר כאלו ניסיונות יכול חס ושלום לרדת ממדרגתו. ועם זאת, שרה אמנו ע"ה לא ראתה שום רע בהנהגת הבורא, וידעה מה שאמרו חז"ל (ב"ר נא ג) 'אין רע יורד מלמעלה', ואם כך, גם כשאירע דבר מן השמיים הנראה כלא טוב על כורחך טוב הוא שהרי אין רע יורד מן השמיים. ובהסתכלות זו קיבלה כל מאורעות חייה באהבה ובשמחה, והאמינה שכל הנעשה עימה הוא אך לטובה 'כל דעביד רחמנא לטב עביד' (ברכות ס:), ואף שבשעת מעשה נראה הדבר כצרה אבל לבסוף יתגלה שהכל היה לטובה.

(האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א - מילתא חדתא - תורה)

הצדיקים הם במדרגה שאין להם רצון כלל רק רצון הבורא

וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה וגו', שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה (כג א)

ובמדרש רבה על זה **כשם שהם תמימים כך שנותיהם תמימים.**

הענין הוא, כי הנה יש בחינת ביטול, לבטל את עצמו לרצונו יתברך שמו כאין, כי אם האדם מחזיק את עצמו ליש, הרי הוא בבחינת גאות ואין אני והוא יכולים לדור בעולם. אבל כשיבוטל לרצון הבורא, אז אני את דכא, [ואמנם הענין ביטול הוא גם כן מעט ישות, דהא הוא יש בפני עצמו ורק נתבטל אצל רצון הבורא יתברך שמו].

אבל יש דרך אחר, והוא 'שויתי ה' לנגדי תמיד' (תהלים טז ח), שהוא לשון השתוות, שכל מה שעושה השם יתברך הוא לטוב, שאין לו רצון כלל, רק רצון הבורא יתברך שמו [שמחמת שהשם יתברך לנגדו תמיד, על כן הוא בבחינת 'שויתי' שיש לו השתוות ואין לו רצון כלל, רק רצון הבורא יתברך שמו הוא רצונו]. וזהו עבודת הצדיקים כעת:

(חמדת דוד - הרה"ק רבי דוד משטיינהארט זיע"א)

'בכל' - חשיבות תנועה כל דהוא למען כבוד שמו יתברך

וַאֲבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל (כד א)

אפילו כל דהוא משמע, כמו שדרשו (יומא עד.) 'כל חלב' לרבות חצי שיעור, פירש רש"י אפילו כל שהוא משמע [ועיין בפחד יצחק באות כל]. ומידה טובה מרובה שאפילו כל שהוא ממש תנועה קלה לכבודו יתברך עושה רושם גדול למעלה, כמבואר בחובות הלבבות.

וזהו שנאמר **'וה' ברך את אברהם בכל'**, שהיה נזהר מבחינת כל של עבירה, והיה יקר בעיניו בחינת כל של מצוה (ליל א' דסוכות אות ה).

(ייטב פנים - הרה"ק רבי יקותיאל יהודה מסיגעט זיע"א)

קידוש החול

וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה לִפְנוֹת עָרֶב (כד סג)

הנה חלוקה תפילת מנחה משאר התפילות, בזה שכמעט אין שום הכנות לפניה. כי תפילת שחרית מקדימים לה פסוקי דזמרה, ולאחר מכן קריאת שמע וברכותיה, וזאת מלבד ברכות השחר וכל המסתעף מהן, וכן תפילת ערבית קודמת לה קריאת שמע של לילה עם הברכות. אולם לתפילת המנחה אין כמעט הקדמות, אלא רק מעט פסוקי קרבנות ו'אשרי', ומיד מתפללים 'שמונה עשרה'.

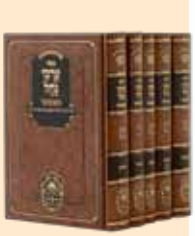
באופן שטחי יש מקום לראות ענין זה כקושי וחיסרון, עירוב של חול בקודש. אולם באמת ההיפך הוא הנכון. וכדברי **הרה"ק המגיד הגדול ממעזריטש זיע"א** (ראה קדושת לוי פרשת חיי שרה, הובא ב'תורת המגיד' שם), שאמר כי אדם המשוחח עם בני אדם בענייני דעלמא ובתוך כדי כך חושב מחשבות של קדושה, זוכה בזה להעלות ניצוצות הקדושה - דברים גבוהים מאוד מאוד. ועל ידי זה שורה שמחה גדולה לפני ה' יתברך.

ודבר זה נרמז כאן בפסוק, 'ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב', ויתפרש כך: 'ויצא יצחק' - שהוציא את השמחה אפילו בשעה שהלך 'לשוח בשדה' בדיבורי גשמיות, ועל ידי זה העלה ניצוצות ממקום שפל - 'לפנות ערב'.

(עינים מאירות - להגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

על המדף

סט ערבי נחל **המבואר** (5 כר')

ספר ערבי נחל המבואר על התורה מאת הרה"ק רבי דוד שלמה אייבשיץ זיע"א במהדורה חדשה מפוארת, מאירת עינים, נוספו סימני פיסוק וניקוד, בתוספת כותרות משנה והערות ביאור עם ציונים והשוואות לדבריו.

עין יעקב **ב. חסידות**

עין יעקב כולל כל האגדות מתלמוד בבלי וירושלמי שאספם רבי יעקב ב"ר שלמה בן חביב ז"ל, טקסט הגמרא הוגה ונוקד בניקוד מלא, עם מפרשי העין יעקב הידועים 'הבונה' 'הכותב' 'ריא"ף', 'עיון יעקב', 'עץ יוסף' ו'ענף יוסף' עם אוצר מפרשים. במהדורתינו נוספו המדורים היחודיים ביאורי החסידות - אמרות קודש ופנינים יקרים על דברי הגמרא, מתורתם של צדיקי הדורות זצ"ל תלמידי הבעש"ט, עם לקט מספרי מוסר דרוש ואגדה, ומדור תורה אור.

שערי תשובה **המבואר**

הספר הנודע 'שערי תשובה' לרבינו יונה זצ"ל, מסודר ומוגה מחדש עפ"י דפוסים ישנים, בתוספת כותרות וסיכומי עניינים להבנת רצף הדברים. בנוסף נערך ביאור לדבריו הקדושים, עם הערות וציונים, וכל אלו נסדרו בעימוד מחודש במהדורה מפוארת ומאירת עיניים.

להזמנות ספרים עד הבית: 1800-22-55-66

חשיפה: מסירות נפש ללימוד תורה | עמ' ד' |

השבוע בגליון: ←

האור החיים הק': חיים שיש בהם | עמ' ב' |

אקטואלי: ניעור הבגד בשבת קודש | עמ' ח' |

פניני אביר יעקב | עמ' ה'

וארט מהאור החיים הק'

חיים שיש בהם

אחד מיסודות העיקריים בחסידות הוא, לנצל הזמן ושלא לבטל אפילו רגע אחד, וכדאיתא מהרה"ק רבי מנחם מענדיל מקאסוב זצ"ל בעל אהבת שלום, לפרש הכתוב (ישעיהו נד, ז) "ברגע קטן עזבתיך" שהאדם צריך לדעת כי כל רגע הוא דבר גדול לקנות בו שלימות, וע"י שחושב שה'רגע' הוא דבר 'קטן' עי"ז 'עזבתיך' (מובא בספר ייטב לב).

ודבר נורא התבטא הרה"ק רבי משה מקאברין זצ"ל, שמי שאינו חשוב אצלו איסור 'ביטול תורה וביטול הזמן' כאיסור אשת איש ר"ל, עוד לא דרך על מפתן החסידות.

רבינו האוהחה"ק מפרש הכתוב בפרשתנו "ויהי חיי שרה" ע"ד היסוד הנ"ל, וזלה"ק: "ואומרו חיי שרה, כי הצדיקים מחיים ימיהם, והרשעים ימיהם מחיים אותם" עכ"ל.

ולהבין דבריו, נצטט מדברי הספה"ק אהבת שלום בפרשתנו, עה"פ (כד, א) "ואברהם זקן בא בימים" וז"ל: הנה ידוע (זח"א) שהימים הם בחינת מלבושים לאדם, והיינו אם האדם מתנהג באותו יום בתורה ובתפילה ובמעשים טובים ואינו מבלה אפילו רגע אחד בדברים בטלים ובהבלי עולם אז מתלבש ומתעטף באותו יום... ומה מאוד גדלה הבושה אם חס ושלום מבלה יום אחד בהבלי עולם, ומכל שכן אם עושה ח"ו עבירה באותו יום אזי הוא (האדם) מתלבש במלבושים צואים ומלוכלכים עכ"ל, ובזה מבאר - בהמשך דבריו - "ואברהם זקן בא בימים" פירוש שנתלבש בהימים ומילא אותם בתורה ומצוות ומעשים טובים יעו"ש.

וכעין זה סיפר הרה"ק רבי מאיר מפרמישלאן זצ"ל, שהגיעו שני אנשים בפני בי"ד של מעלה, אחד צעיר בשנים והשני זקן מופלג, וכיבדו מאוד את הצעיר ופסקו לו מיד גן עדן, ואת הזקן לא כיבדו כלל, ושלחו אותו תיכף לגיהנום, ותמה מאוד - זה עולם האמת?...

והשיבו לו, שהצעיר מילא ימיו ושנותיו בתורה ומעש"ט, משא"כ הזקן העביר ימיו בחוסר מעש, ונמצא שימיו של הצעיר שמילא אותם כראוי - עוברים הם בחשבון, את ימיו הספורים של הזקן - שכן קיים בהם תורה ומעשים טובים עכ"ד.

משל למה הדבר דומה

בפרשת ויחי ממשיל זאת רבינו האור החיים הק' במשל נפלא, למלך שחילק אבנים טובות הבאים מהמחצב, לאומנים לתקנם וללטשם בתכלית היופי, ולעשות להם משבצות זהב כדרך המלכים, וגזר אומר כי האיש הזריז שיגמור בטוב את עבודתו כציווי המלך, יקבל אבנים אלו, להשתעשע בהם.

ונתן לכל איש ואיש הרבה אבנים, לאחד נתן שלש מאות אלף, ולאחר שלש מאות וחמישים אלף הן חסר והן יתיר, וקבע להם הזמן שיספיק להם לעשות מלאכתם, לכל אבן יום אחד... ובמלאת הימים האלה ישלח המלך לקחת האבנים הטובות.

ויהי כי שלמו ימי המלאכה פקד המלך לאומניו העושים במלאכת האבנים, ואספו האבנים והביאום לפני המלך, והנה, לא די שלא עשו בהם מלאכת התיקון והיופי אלא עוד קלקלו ולכלכו אותם, וכעס המלך מאוד וחמתו בערה בו, והעניש את כל העבדים האומנים האלה והצית בהם אש.

ולקח תחתם את בניהם, ויראם את אשר עשה לאבותם והזהירם מאוד לבלתי יעשו כמעשה אבותיהם, ונמלך בדעתו שלא ליתן להם הרבה אבנים כמו שנתן לאבותם, אלא הקל מעליהם ונתן להם שלושים אלף עד ארבעים אלף, וכך יוכלו ליתן לב ולעשות מלאכתם נאמנה, וגם שידעו שפקודת המלך קרובה.

והנמשל, הן הנה הדברים הנאמרים במלך ישראל אלקי עולם ברוך הוא, אשר חילק אבנים טובות הן הנשמות הנקראים אבנים יקרות, וציווה לנו שבאמצעות הכלים אשר נתן בידינו דהיינו התורה והמצוות, להאיר את אותם האבנים ולעשותם בתיקון אשר ראוי לעשות.

ולראשונים התחיל ה' להרבות להם המלאכה, ונתן להם נשמות גדולות שבכל אחת מהם יש בה חלקים רבים, והגביל לכל חלק יום אחד למלאכתו, והוא סוד דבר יום ביומו (שמות טז, ד), ונתן להם ימים רבים כנגד חלקים אשר בנפשותם, לאדם הראשון נתן יותר משלש מאות אלף חלקים שהם מספר ימיו תתק"ל שנים, וכשיעור זה הן חסר הן יתיר נתן לדורות ההם.

וכשקלקלו ימיהם ופרץ ה' בהם פרץ, הקים ה' בניהם תחתם, דהיינו נח ובניו ומשם והלאה הקל ה' מתת רוב הטורח ההוא, כדי שתהיה הפקידה קרובה ויתחלחלו האנשים מזמן הפקידה הקרובה ובאה, וכשראה כי לא יוכלו עמוד היה מחסר והולך להקל, "והן היום בעוונותינו ימי שנותינו בהם ע' שנה שהם בערך חמשה ועשרים אלף יום ורבים מבני עמנו לא עומדים בעבודה קלה כזו" עכ"ד. יעו"ש באריכות.

המורם מדבריו שבכל יום ויום הוי מלאכה חדשה לאדם, והצדיקים מחיים ימיהם, וח"ו הרשעים עושים בהיפך ומקלקלים ימיהם, וכן כתב בספר עבודת ישראל (סוף מסכת אבות) ומוסיף בזה נופך, וז"ל: "כי כל אדם מיום לידתו עלי ארץ יש לו שורש וחלק בתורת ה', ונחלקת על כל ימי חייו הקצובים לו, ובכל יום ויום מאיר לו ניצוץ ושורש חלק אחד מחלק אותו היום, וכל יום ויום משונה ומיוחד מחבירו, וכן כל שעה משונה בענינה מחברתה" עכ"ל יעו"ש.

וזהו מה שאמר רבינו "הצדיקים מחיים ימיהם והרשעים ימיהם מחיים אותם" שהצדיקים מתקנים כל יום ויום ונעשה להם למלבוש וכדברי האהבת שלום הנ"ל (באות ב), משא"כ הרשעים ח"ו מקלקלים ימיהם.

ונסיים בפשט נפלא שכתב בספר פנים יפות (בפרשתנו), לבאר עפ"י הרעיון הנ"ל, מה שאנו אומרים ב'יהי רצון' שלפני אמירת התהלים, "ואל תיקחני מעוה"ד קודם זמני 'עד מלאת שבעים שנה' באופן שאוכל לתקן אשר שחתתי".

לכאורה ייפלא, וכי מי שהוא כבר יותר מע' שנים לא יוכל לומר כן, אלא דשבעים שנים הכוונה מלאים בתורה ובמצוות, ומי שלא ניצל אותם כראוי הוא בבחי' "זקן בלא ימים", ולכך שייך לבקש - אפילו למי שהוא יותר מע' שנים - שיוכל להשלים מה שהחסיר עד עתה עכ"ד ודפח"ח.

דבר האמונה

אברהם אבינו הכיר בטובה הגדולה שזכה הוא וזרעו להאמין בה'

מכח אמונתו של אברהם אבינו ע"ה נעשינו אף אנו בני מאמינים שיש בפנימיות לב כל יהודי את האמונה בו יתברך, ואברהם כשנתבשר בזה שגם זרעו יהיו מאמינים החזיק טובה על הזכות שזכה לה. כי אברהם הבין שאין זאת טובה לקדוש ברוך הוא שיש לו אומה של מאמינים, אלא טובה גדולה ועצומה עבורנו שזוכים אנו לחיות בעולם המלא תאוות והשקפות עקומות ומסולפות וקשורים אנו בקשר אמיץ וחזק מעל כל טבע הבריאה.

ואפשר לבאר כי זה מה שנאמר 'והאמין בה' ויחשבה לו צדקה' וכביאורו של בעל **התולדות יעקב יוסף ע"ה** (פר' יתרו), 'והאמין בה'' שזכה למדריגת האמנה ובטחון בו יתברך, ואז 'ויחשבה לו' אברהם להקדוש ברוך הוא 'לצדקה' ולזכות על שקירבו והביאו למדריגת האמנה בו יתברך, שהוא מעלה נפלאה, עד כאן דבריו. ויש להעמיס בדבריו כי בכלל 'ויחשבה לו צדקה' הוא שלא רק שהוא עצמו זכה לאמונה אלא גם זרעו אחריו.

(האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א - מילתא חדתא - אמונה וביטחון)

מחוברים
מתחילים את היום!
הניעה היהודי מבית עוז והדר - אור לישרים
ישירות למייל האישי
להצטרפות: newsletter.mechubarim@gmail.com

קו מענה הלכה
02-803-9999
או במייל: rav@abiryaakov.com
קו השיעורים - קול הלשון: 03-6171077

ניתן להשיג את הגיליון מדי שבוע בכל סניפי "ספרי אור החיים"
מחוברים
העלון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים
ספרי אור החיים
מרכז הספר היהודי הגדול בעולם
ירושלים: ירמיהו 13 | שאולזון 49 | הפסגה 45 | בר אילן 4 | חבקוק 2 • בית שמש: שדרות האמוראים 63 | נחל ניצנים 3 | יהודה הנשיא 6 • בני ברק: רבי עקיבא 152 | רבי עקיבא 68 | הרב שך 8 | אהרנוביץ 12 | נחמיה 28 | כהנמן 64 • מודיעין עילית: שד' יחזקאל 2 | חפץ חיים 7 • אלעד: יהודה הנשיא 94 • אשדוד: יהודה הנשיא 8 | אליעזר בן הורקנוס 8 • ביתר עילית: הרן 9 • חיפה: מיכאל 27 • נתיבות: הרמב"ם 1 • נתניה: הס 18 • פתח תקוה: רוטשילד 75

לתגובות ולהצטרפות לקבלת הגליון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com

עיצוב וניתוב: עזקי קנר

כמובן שהמזגן לא פעל אך לא אדם עם כשרון טכני כמותו יתייאש. במיומנות פירק בורג פה ובורג שם ו... ערמת שטרי כסף התפזרה על פני הרצפה...

בדרכו חזרה מהכולל, בתום 'סדר א", הבחין ר' שלמה במזגן-חלון המונח לצד פח האשפה.

מיודענו התברך ב'ידיים טובות' ולא פעם הצליח לשמש כטכנאי של עצמו. הצצה לכיוון המזגן לימדה אותו שהמזגן לא מספיק ישן, ולכאורה יש לו עדיין מה לתרום לאנושות. אלא מאי, התקלקל לו חלק מסוים? תמיד אפשר להחליף! חזר למקום עם עגלה קטנה, העמיס את המזגן והניח אותו באיזושהי פינה. שימתין לזמן פנוי יותר. כעת עליו לסעוד ארוחת צהריים, לשמור על הילדים, לנוח קמעא ולחזור לספסל לימודיו.

במוצאי שבת, לאחר שסיים לעזור בסידור הבית, החליט להתפנות למזגן. כמובן שהמזגן לא פעל אך לא אדם עם כשרון טכני כמותו יתייאש. במיומנות פירק בורג פה ובורג שם ו... ערמת שטרי כסף התפזרה על פני הרצפה! הלכות 'השבת אבדה' מעולם לא היו עבורו אקטואליים כמו הפעם. מסקנתו היתה שמותר לו לקחת את הכסף, אך לא איש כמוהו יעמיד עצמו על שורת הדין. תלה מודעה ליד פח האשפה: 'מי שזרק כאן מזגן-חלון מתבקש להתקשר למספר...'

בסתר לבו קיווה שלא יתקשרו. ואכן לא התקשרו. ומדוע שיתקשרו? כדי לקבל קנס מ'פקח ירוק' שאמון על שמירת הסביבה? אך מכיון שכבר התחיל במצוה החליט לא להזניחה. תלה מודעות בבניינים הסמוכים לפח לאמור 'מי שזרק מזגן-חלון ליד פח האשפה וכו'.

כמובן שגם הפעם לא התקשרו. כמאמץ אחרון החליט לעבור בין הדירות ולהתעניין מי החליף לאחרונה מזגן. בכל זאת, מדובר היה בסכום נכבד של ארבעים ושלשה אלף שקל.

עבר ונקש בין הדלתות עד שהגיע למשפחה ש'הודתה באשמה': זרקנו את המזגן כי הוא פשוט לא עבד. 'אז למה לא תיקנתם אותו? 'כי עברנו להתגורר כאן לפני זמן קצר. הבנו שהמזגן הזה מרעיש ובמסגרת השיפוצים שערכנו בבית החדש, החלטנו גם להחליף מזגן. השיפוצניק הניח אותו ליד הפח, טען שהוא לא שוה כלום.

'ממי קניתם את הדירה?' הם נקבו בשמה של הקשישה שהתגוררה בבית לפניהם.

הוא התקשר למספר של הקשישה ולא נענה. כאשר הדבר חזר על עצמו בירר אודותיה ושמע שעברה לחסות במעון הורים - אחד המפורסמים שבירושלים. לא התעצל ופשוט נחת במעון ההורים, נקב בשמה בפני פקיד הקבלה שהפנה אותו אליה. במהלך השיחה הבחין שמדובר באשה מאד מבוגרת ולא מעט מבולבלת. היא לא היתה ממש מודעת לסביבה, ולא הצליחה להשיב על שאלותיו. 'אני גרה פה במשך כל השנים' - כך לדבריה...

פקיד הקבלה יעץ לו להגיע פעם אחרת 'הילדים שלה מגיעים הרבה. תיכנס מתי שהם פה'. כאשר הגיע בשנית, מצא את הקשישה יושבת בלובי ולצידה שניים. 'שלום' איחל להם והתעניין 'מי אתם?' הבנים שלה. 'בלי עין הרע נראה שאמא שלכם מאריכה ימים', החמיא ושאל 'עברה את השואה?' הבן השיב בחיוב.

'מתי עלתה לארץ?' הבן סיפר בהתלהבות את קורות חייה של האם ושמח למראה הזר שמפיג לו את השעות הארוכות ליד אמו הקשישה.

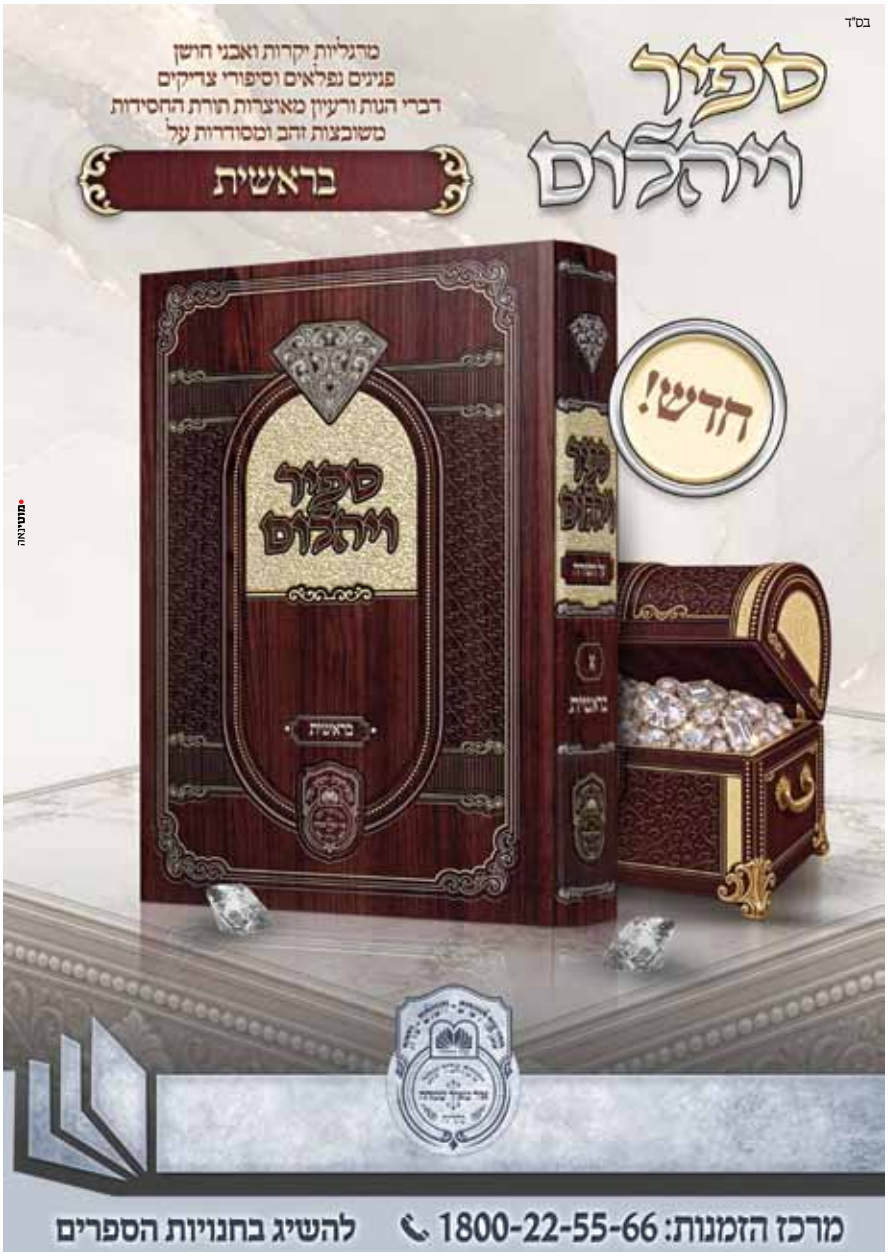
במשך שעתיים דובב את הילדים לפני שסיפר להם על המזגן שמצא. הם לא הבינו איך הם קשורים לנושא, וכמובן, שמצדם הוא יכול לקחת את המזגן. רק בשלב זה הרגיש שהגיעה 'שעת הכושר' והתעניין אם אמם היתה עשירה - עשירה? ממש לא. תראה, כניצולת שואה קיבלה שילומים מגרמניה, ויחד עם הפנסיה הסתדרה יפה בחיים. עשירה? מה פתאום...

לפתע חשף הבן וסיפר: אמא התאפיינה בנוהג מוזר של אגירת כספים. זו תופעה אופיינית לניצולי שואה שבהשפעת מה שעבר עליהם מניחים בצד כסף 'לשעת הצורך'. וכך מצאנו אצלה כסף במקרר, בקופסאות נעליים, ומתחת למגירות... לפני שפינינו את הדירה שלה ערכנו חיפוש יסודי בכל החורים והסדקים. מצאנו שם הרבה חסכונות מוחבאים - ביניהם שטרות שתוקפן כבר פג לפני עשרות שנים... ההתרגשות בליבו של מיודענו הגיעה לשיאה. הוא שלף את חבילת השטרות והניח אותה בידי הבנים ההמומים. 'הנה עוד חיסכון שלא מצאתם! זה היה במזגן...'

הבנים לקחו את הכסף ושניהם טענו אינסטינקטיבית שעליהם להתחלק עם המוצא.

מיודענו טען שעליו להתייעץ בענין, כאברך כולל שמשתכר ממלגה צנועה, היה סכום הכסף הלא צפוי נצרך ביותר. אך בעצה אחת עם אשתו החליטו שמצוה שהגיע לידם במאמץ כדאי לשמור בשלימות לעולם הבא. מי כעמך ישראל!

(האמנתי ואספרה - גל' קבלת שבת)

כשסיים את רבע שעת הלימוד, שב למשמרת העבודה וחזר לכיוון הנהר. שוב הוא מעמיס מים, ושוב הוא רץ. המאמץ גדול, הקושי עצום, אך עיניו בוערות בלהט - שוב יצליח 'לגנוב' רבע שעה של לימוד תורה...

מחנה העבודה שבירכתי קאזאן, אז - חלק מהאימפריה הסובייטית הגדולה, היה אחד המקומות שפחות נעים לשהות בו, וזאת בלשון המעטה. התנאים היו תת תנאים, הקור המקפיא ותנאי העניות הקשים הפכו את החיים לבלתי נסבלים.

הגאון הצדיק רבי יצחק זילבר זצ"ל נשלח למחנה העבודה לשנתיים מאסר, בהן נזקק למסירות נפש של ממש כדי לשמר את הגחלת היהודית הפועמת בקרבו.

באחד מימי מאסרו, נגזר עליו לשמש במשך תקופה כשואב המים לאסירי המחנה. כדי להבין את מהות העבודה יש לפרט, שבתאי המגורים במחנה העבודה הרוסי לא היו ברזים או מים זורמים, וכל המים ששימשו את האסירים לשתיה, לרחיצה וכל שימוש אחר - היו מים שנשאבו מנהר קאזאנקה הסמוך למחנה העבודה. מפקדי המחנה הטילו על רבי יצחק את התפקיד הקשה, ללכת לנהר הלוך ושוב, לחצוב בידיו את הקרח שקפא עליו, ולשאוב דליי מים - אותם נשא אל המחנה.

כדי לספק את התצרוכת הדרושה למחנה, נאלץ רבי יצחק לעבוד בפרך כל יום, מבוקר ועד ליל. מדי יום, בשעה 5 וחצי בבוקר התייצב למלאכה, הרכיב על כתפיו את המוט ועליו שני דליי המים, ויצא אל הנהר. שבר את הקרח, שאב מים חיים, ושב למחנה - נושא על כתפיו את המטען הכבד.

כך הלך רבי יצחק, הלוך ושוב, כל יום, כל היום. מ 5:30- בבוקר ועד 7:30 בערב, בלי להתיישב או לנוח ולו לרגע אחד. אסירי המחנה זקוקים למים, המפקדים מפקחים שהוא לא מתרשל בתפקידו, ועליו לעמוד ביעדים ולשאוב את מלוא כמות המים הדרושה.

למעשה, רבי יצחק היה מרוצה מהעבודה שנגזרה עליו, למרות הקושי הרב והמאמץ הפיזי הכבד. בעבודה הזו, לא נאלץ לבלות את יומו עם האסירים הערלים שמסביב, ומה עוד - שבימי ששי יכול היה להסתייע באסירים נוספים, שסייעו לו לשאוב די מים כדי שיוכל לשבות ביום השבת. מה כבר יכול יהודי לבקש יותר מזה? האם בתנאי מחנה העבודה יכולה להיות עבודה טובה מזו?

אלא שקושי אחד ומרכזי ניצב בפניו, הטריד את מחשבתו. הלא חיוב לימוד תורה מוטל על כל יהודי, עשיר כעני, מבוגר כצעיר, איש משוחרר כאסיר במחנה העבודה. 'ואני, אינני זוכה ללמוד תורה, אין לי דקה אחת של פנאי בעבודה הזו! כל היום אני מתרוצץ הלוך ושוב אל הנהר וממנו, מתי אספיק משהו לעבודת השם, מעשה חסד, ניצול הזמן לנכסים נצחיים?!' - הרהר בעצב...

אך לא איש כרבי יצחק, יתן לעצב להכריע. הוא חישב ובדק היטב, וגילה כי הדרך מן הנהר, כשהוא נושא את הדליים הכבדים, אורכה כשעה הליכה. 'אם ארוץ כל הדרך, סביר שהדרך תתקצר מעט, ואז אוכל למצוא כמה דקות לפני היציאה לסיבוב הבא!' - חשב, ובדק...

כבר באותו היום, החל רבי יצחק לרוץ. ואין הכוונה לריצה קצרה או קלילה, אלא לריצה רצופה, במשך 45 דקות, כאשר דליי מים כבדים על כתפיו! נקל לשער כי המאמץ היה אדיר, הוא נדרש למצות עד כלות את כוחותיו הפיזיים החלושים, אך הוא המשיך לרוץ כל הדרך מן הנהר לכיוון הצריף, 45 דקות רצופות, כשכובד המים מוטל עליו!

כשהגיע למחנה, פרש לצריף לרבע שעה, ושם, מאחורי הוילון, הוציא את המשניות שהחביא מבעוד מועד, והגה בהן בשקיקה. לא סדר לימוד ארוך, לא בבית מדרש ממוזג, לא מתוך תנאים הטובים ביותר, אלא מוסתר מאחורי וילון, באפיסת כוחות לאחר ריצה מתישה, הצליח 'לחטוף' רבע שעה הגונה של לימוד תורה!

כשסיים את רבע שעת הלימוד, שב למשמרת העבודה וחזר לכיוון הנהר. שוב הוא מעמיס מים, ושוב הוא רץ. המאמץ גדול, הקושי עצום, אך עיניו בוערות בלהט - שוב יצליח 'לגנוב' רבע שעה של לימוד תורה...

וכך עשה רבי יצחק, שוב ושוב ושוב. 14 שעות ביום עמל בפרך, ובכל דרך - רץ במהירות כדי להספיק את רבע השעה 'שלו', היקרה לו מפז, אותה יוכל לנצל לצמיחתו הרוחנית כפי שאיוותה נפשו. הוא הוצרך לשם כך לרוץ ולהתאמץ, להסתתר ולהתחבא, לוותר על דקות מנוחה יקרות ולהקריב את האפשרות לפוש קמעא - אך הוא זכה להשיג רבע שעה של לימוד תורה, רבע שעה יקרה מפז!

את סיפורו זה כתב לימים בספרו 'להישאר יהודי', בהדגישו את האושר הרב שהיה מנת חלקו, לנוכח ה'מציאה' היקרה - רבע שעה של לימוד תורה, נגד כל הסיכויים.

'היו ימים שהצלחתי לצבור שלוש שעות תמימות!' - סיפר באושר אין קץ לתלמידיו, 'הצלחתי מאותם רבעי שעה ללמוד בעל פה מסכתות שלימות, אותן אני זוכר עד היום!'

סיפור זה הוא כתמרור זוהר, לכל יהודי באשר הוא. אם אנו 'לא מוצאים זמן', אם אנו חשים שעומס המטלות אינו מאפשר, אם אנו מרגישים שעתותינו אינן בידינו, הבה נראה לנגד עינינו את דמותו של רבי יצחק בוחר לרוץ - ריצה קשה ומאומצת, כדי לחטוף רבע שעה, כדי למצוא עוד כמה דקות יקרות, דווקא בתת התנאים שהיו מנת חלקו.

ואנו, שמצבנו טוב בהרבה בכל המובנים, הבה נחשוב איך נוכל להרוויח עוד כמה דקות, איך נוכל לחשב את יומנו באופן כזה שייצברו לנו מפה ומשם רבעי שעה או אפילו כמה דקות, אותם ננצל היטב. בעולם של ימינו זה כל כך קל, ספרי הקיצורים מצויים...

בחשיבה נכונה, בתכנון נבון, כולנו יכולים למצוא את הדקות הללו. אם להוסיף סדר לימוד, אם להוסיף מעשה חסד, אם להקדיש חמש דקות לשיחה עם אדם גלמוד. חמש דקות מנוצלות - הופכות כל רגע מבוזבז לרגע פז, מקנות קנייני נצח!

(פניני פרשת השבוע)

האם אתה זוכר את יוסל החבר שלך? אני הוא יוסל! דבר ראשון, קח עשרים אלף דולר בשביל הנעליים. וחוץ מזה מהיום אתה חי על חשבוני...

סיפור מופלא סיפר המגיד מישרים הנודע הגאון רבי מרדכי דרוק זצ"ל על מעלת גמילות חסדים.

מצבם הכלכלי של היהודים באירופה לפני מלחמת העולם השניה היתה קשה מאוד. רוב היהודים לא היתה להם פרוטה בכיס, וקניית זוג נעליים היתה נחשבת מתנה חשובה מאוד.

יהודי אחד בעיירה הבטיח לשני בניו שאם הם ילמדו היטב ויבחנו על לימודם, הוא יקנה לאחד חולצה חדשה ולשני נעליים חדשות. הילדים שמאוד רצו את המתנות האלה ישבו וחזרו בשקדנות על הגמרא, ומשבחן אותם אביהם וראה שהם שולטים היטב בלימודם, קנה להם את המתנות כפי שהבטיח להם.

הילד שקיבל את הנעליים קראו לו יעקב, וכאשר יצא לראשונה בנעליו החדשות לרחוב, שמע את יוסל חברו היתום מבקש מאמו שתקנה גם לו נעליים חדשות. האלמנה לא ידעה מה לעשות, לא היה לה לחם בבית, אך ליבה נכמר בקרבה והיא הבטיחה לילד שאולי לקראת פסח היא תקנה לו נעליים חדשות. כששמע זאת יענקל, לא יכל ליבו הרחום לשאת את הצער, הוא פשט את נעליו החדשות והגישן ליוסל היתום, באומרו: תן לי את נעליך הישנות וקח לך את אלה. ואכן יעקב לבש את נעליו הישנות של חברו, והלך הביתה, שם היה צריך להתחמק בתירוצים ואמתלאות שונות שלא לספר להם מה קרה עם נעליו החדשות...

עברו ימים, ואמו האלמנה של יוסל שבקה חיים גם היא, לא עליכם, והילד היתום נשאר בודד בעולם. פנה יעקב לאביו וביקש ממנו להכניס את חברו לביתם. אך האב אמר שהדבר בלתי אפשרי, הרי אנו גרים בדירת חדר קטנה, אין לנו מקום...

הגיע הערב, והאב הבחין שיעקב איננו. יצא בבהלה לחפשו, ומצאו יושב בבית המדרש ביחד עם חברו היתום. "מה אתה עושה כאן, יענקל?!", תמה האב. "באתי לישון כאן עם חברי, כדי שהוא לא ישאר לבד", ענה יענקל. ראה האב שבנו נחוש בדעתו, הסכים והכניס את יוסל היתום לביתו.

עברו שנים, יענקל עבר את מוראות השואה, ולאחר תום המלחמה החליט לעקור לארץ אבותינו, כאן בארץ נשא אשה והקים משפחה לתפארת.

עברו עוד שנים, היה זה בשנת תשכ"ז, הכותל שוחרר, ובתשעה באב נסע ר' יעקב לשפוך את צקון לבו אצל אבני הכותל. היו לו כמה בנות בוגרות בבית, והוא צריך להשיאן, והפרוטה אינה מצויה בכיסו. הוא עמד ברחבת הכותל והתפלל ברגש. לפתע שם לב שיהודי אמריקאי עומד ומביט בו ללא הרף. הדבר הפריע לו והסיח את דעתו מתפילתו, הוא ניסה לזוז ולעמוד במקום אחר, אך ללא הועיל, הלה אינו מוריד את מבטו ממנו.

ר' יענקל ניגש אליו, הושיט לו את ידו לשלום, ושאלו האם הוא מחפש משהו. מיד נענה היהודי: "האם אתה אינך יענקל מעיירה פלונית?". "כן, נכון! מי כבודו?", השיב כשהוא מופתע.

"האם אתה זוכר את יוסל החבר שלך? אני הוא יוסל! דבר ראשון, קח עשרים אלף דולר בשביל הנעליים. וחוץ מזה מהיום אתה חי על חשבוני, לא אשכח את החסד שעשית אתי כשהייתי ילד יתום, את כל חיי אני חייב לך. כמובן שכל הוצאות נישואי ילדיך הם עלי, אולי אוכל להחזיר לך בכך מעט ממה שעשית אתי"...

סיים הרב דרוק את הסיפור ואמר: הרבה פעמים כאשר יהודי גומל חסדים עם זולתו, הוא יכול לראות בחוש את ה"אוכל פירותיהם בעולם הזה", וכמובן שהקרן קיימת לו לעולם הבא.

(גל' מתיקות הדף היומי)

עצות וסגולות:

ב' עדים ליהודי, בחול - ברית ותפילין. בשבת - ברית ושבת

בְּדֶרֶךְ עֵדוֹתֶיךָ שָׂשְׂתִי כְעַל כָּל הוֹן (תהלים קיט יד). הִנֵּה כָּתַבְנוּ בְּאוֹת אָלֶ"ף דְּעֵדוֹתֶיךָ הֵם שְׁנֵי עֵדִים שֶׁיֵּשׁ עִם אִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי, וְאֵינָם נִפְרָדִים מִמֶּנּוּ בֵּין בַּחֹל בֵּין בְּשַׁבָּת, בַּחֹל אוֹת בְּרִית וּתְפִלִּין, וּבְשַׁבָּת אוֹת בְּרִית וְשַׁבָּת:

ברית הוא יסוד ותפילין ושבת הם נצח והוד

וְאָפְשָׁר לוֹמַר דְּהָעֵדִים הַלָּלוּ הֵם נֶגֶד נֵצַח הוֹד יְסוֹד. דְּאוֹת בְּרִית פְּשׁוּט הוּא שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הַיְסוֹד, וְהַתְּפִלִּין הֵם כְּנֶגֶד הַנֵּצַח וְהַהוֹד, דִּשְׁנֵיהֶם הֵם, שֶׁל רֹאשׁ וְשֶׁל יָד, וְהֵם כְּנֶגֶד 'זָכוֹר' (שמות כ ח) וְ'שָׁמוֹר' (דברים ה יב), 'זָכוֹר' לִדְכוּרָא וְ'שָׁמוֹר' לִנוּקְבָא, וְנֵצַח דְּכוּרָא וְהוֹד נוּקְבָא. וְהֵינוּ נַמִּי עֵדוּת שַׁבָּת שֶׁהִיא 'זָכוֹר' וְ'שָׁמוֹר', 'זָכוֹר' בְּנֵצַח וְ'שָׁמוֹר' בְּהוֹד, דְּנֵצַח הוֹד יְסוֹד דְּאַבָּא וְאִמָּא הֵם עִקַּר מֹחִין דְּזְעֵיר אַנְפִּין, וְנֵצַח הוֹד יְסוֹד דְּזְעֵיר אַנְפִּין הֵם עִקַּר מֹחִין דְּנוּקְבָא, וְכֵן בְּכָל הַפַּרְצוּפִים, וְעִקַּר פַּרְצוּף רָחֵל הוּא כְּנֶגֶד נֵצַח הוֹד יְסוֹד דְּזְעֵיר אַנְפִּין. וְאָפְשָׁר דְּזֶה תּוֹרָה אָמְרָה (דברים לא כח) 'וְאָעִידָה בָם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ', דְּ'שָׁמַיִם' הוּא הַנֵּצַח וְ'הָאָרֶץ' הוּא הַהוֹד, וְ'אֶת' דִּגְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרַבּוֹת הַיְסוֹד, וְ'אֶת' דִּגְבֵי הָאָרֶץ לְרַבּוֹת הַמַּלְכוּת:

הנה"י אינם נפרדים מהאדם כמו במרכבה העליונה

וְהִנֵּה כְּשֶׁיִּתְבּוֹנֵן הָאָדָם בָּעִנְיָן הַזֶּה, דְּכְמוֹ שֶׁנִּכְנָסִים נֵצַח הוֹד יְסוֹד דְּאַבָּא וְאִמָּא בִּזְעֵיר אַנְפִּין, וְנֵצַח הוֹד יְסוֹד דִּזְעֵיר אַנְפִּין בִּנוּקְבָא, כֵּן עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיִּהְיוּ הַנֵּצַח הוֹד יְסוֹד בָּאָדָם הַתַּחְתּוֹן, וְלֹא יִתְפָּרְדוּ מִמֶּנּוּ בֵּין בַּחֹל בֵּין בְּשַׁבָּת כָּאָמוּר, מֵזֶה יֵירָא וְתִסְמַר שַׂעֲרוֹת בְּשָׂרוֹ, וְיִזָּהֵר עַד מְאֹד כְּדֵי שֶׁלֹּא לִפְגֹּם בָּעֵדִים הַלָּלוּ. דְּצָרִיךְ לֵידַע הָאָדָם זֹאת הַמַּעֲלָה הַגְּדוֹלָה שֶׁעָשָׂה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהַנֵּצַח הוֹד יְסוֹד אֵינָם נִפְרָדִים מִמֶּנּוּ בֵּין בַּחֹל בֵּין בְּשַׁבָּת, שֶׁעָשָׂה לוֹ דּוּמְיָא דְּמֶרְכָּבָה הָעֶלְיוֹנָה. וְיֵשׁ לְרַמֵּז זֶה בְּמַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב (בראשית ט ו) 'כִּי בְצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם', 'בְּצֶלֶם אֱלֹהִים' עִם הַכּוֹלֵל גִּימַטְרִיָּא 'נֵצַח הוֹד וְיסוֹד', זֶהוּ הַצֶּלֶם שֶׁיֵּשׁ עִם הָאָדָם בְּכָל יוֹם, וְאִם יִזְכֶּה הָאָדָם וְיִהְיֶה מְקֻיָּם 'סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב' (תהלים לז כז) הֲרֵי הַצֶּלֶם הַזֶּה שֶׁהֵם בְּעַצְמוֹ נַעֲשֶׂה עָלָיו מִלִּיץ טוֹב, דְּ'מִלִּיץ' עִקָּרוֹ אוֹתִיּוֹת 'צֶלֶם', דְּהַצֶּלֶם הַזֶּה שֶׁהֵם עֵדָיו בְּחוֹתָמָיו זָכִין לוֹ [וכו']:

ועל דבר זה שמח דוד ואמר 'בדרך עדותיך ששתי'

וּכְשֶׁנִּתְבּוֹנֵן דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם בָּעֵדִים הַלָּלוּ הָאֲמוּרִים, וְיָדַע וְהִכִּיר שֶׁהֵם כְּנֶגֶד נֵצַח הוֹד יְסוֹד מַמָּשׁ, וְהֵן הִנֵּה צֶלֶם אֱלֹהִים, שָׂמַח שִׂמְחָה גְּדוֹלָה. וְעַל זֶה אָמַר בְּדֶרֶךְ עֵדוֹתֶיךָ שָׂשְׂתִי, הֵם הָעֵדִים שֶׁנִּתַּתָּ עִמָּדִי בַּחֹל וּבְשַׁבָּת. וְלִכְאוֹרָה הֵם לְפִי הַנִּרְאֶה שְׁנֵי עֵדִים, דְּהֵינוּ בַּחֹל אוֹת בְּרִית וּתְפִלִּין וּבְשַׁבָּת אוֹת בְּרִית וְשַׁבָּת, אֲמָנָם נִתְבּוֹנַנְתִּי דִּשְׁלִשָּׁה עֵדִים הֵם, דְּהִתְפִּלִּין שְׁנַיִם הֵם, אֶחָד שֶׁל רֹאשׁ וְאֶחָד שֶׁל יָד, שֶׁל רֹאשׁ כְּנֶגֶד הַנֵּצַח וְשֶׁל יָד כְּנֶגֶד הַהוֹד, וְהַשַּׁבָּת גַּם כֵּן שְׁנַיִם יֵשׁ בּוֹ 'זָכוֹר' וְ'שָׁמוֹר', 'זָכוֹר' כְּנֶגֶד הַנֵּצַח וְ'שָׁמוֹר' כְּנֶגֶד הַהוֹד, וְנִמְצָא נֵצַח הוֹד יְסוֹד חוֹנִים עִמּוֹ תָּמִיד בֵּין בַּחֹל בֵּין בְּשַׁבָּת. וְזֶהוּ בְּדֶרֶךְ עֵדוֹתֶיךָ שָׂשְׂתִי, הֵם הָעֵדִים שֶׁנִּתַּתָּ עִמָּדִי בַּחֹל וּבְשַׁבָּת. יוֹתֵר מִכָּל שִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן שֶׁבָּעוֹלָם שָׂמַחְתִּי וְשָׂשְׂתִי בָּהֶם. וְזֶהוּ מִלַּת כְּעַל, דְּהֵינוּ שָׂשְׂתִי בָּהֶם עַל כָּל שִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן שֶׁבָּעוֹלָם, וְהַטַּעַם, מֵאַחַר שֶׁהֵם כְּנֶגֶד כָּל הוֹן, שֶׁהֵם נֵצַח הוֹד יְסוֹד, כָּל הוּא הַיְסוֹד כַּיָּדוּעַ, הוֹן רָאשֵׁי תֵּבוֹת נֵצַח וְהוֹד, וְעַל זֶה שָׂשְׂתִי מֵאַחַר שֶׁהֵם שְׁלִשָּׁה, כְּנֶגֶד נֵצַח הוֹד יְסוֹד:

בברכת כהנים רמוז נצח הוד יסוד

וְאָפְשָׁר דְּלָזֶה רוֹמְזָת בִּרְכַּת כֹּהֲנִים הַמְשֻׁלָּשֶׁת (במדבר ו כג-כז) שֶׁהִיא כְּנֶגֶד נֵצַח הוֹד יְסוֹד, וְהֵן הִנֵּה עֵדֵי הָאָדָם. דְּאָמַר בְּתִחִלַּת הַבְּרָכָה 'כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם', דִּלְכְאוֹרָה 'אָמוֹר לָהֶם' נִרְאֶה כְּמִיתָר. וּלְפִי דַּרְכֵּנוּ יָבוֹא עַל נְכוֹן, דְּהִבָּרְכָה הַזֹּאת שֶׁהִיא מְשֻׁלֶּשֶׁת בָּא לְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל מִנֵּצַח הוֹד יְסוֹד שֶׁהֵם הַמַּשְׁפִּיעִים בַּמַּלְכוּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (בראשית כט ב) 'וְהִנֵּה שָׁם שְׁלֹשָׁה עֲדָרֵי צֹאן רְבָצִים עָלֶיהָ'. וּכְשֶׁם שֶׁהַמַּלְכוּת נִשְׁפַּעַת עַל יְדֵי הַנֵּצַח הוֹד יְסוֹד, כָּךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַמְּשֻׁפָּעִים מֵהַמַּלְכוּת הֵיוּ כְּאִלּוּ נִשְׁפָּעִים מִנֵּצַח הוֹד יְסוֹד, וּצְרִיכִים לַעֲשׂוֹת הֲכָנָה וְקִדֻּשָׁה בְּגוּפָם כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ רְאוּיִים שֶׁתִּשְׁפִּיעַ עֲלֵיהֶם הַמַּלְכוּת מִנֵּצַח הוֹד יְסוֹד. וְהַהֲנָנָה הִיא שֶׁיִּשְׁמְרוּ אוֹת בְּרִית קֹדֶשׁ כָּרָאוּי, וּבְחֹל יְזָהֲרוּ בְּהַנָּחַת תְּפִלִּין שֶׁל יָד וְשֶׁל רֹאשׁ, שֶׁאִלּוּ הֵם כְּנֶגֶד נֵצַח הוֹד יְסוֹד כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ, תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ כְּנֶגֶד נֵצַח, וְשֶׁל יָד כְּנֶגֶד הוֹד, וְאוֹת בְּרִית כְּנֶגֶד הַיְסוֹד. וּבְשַׁבָּת שֶׁהוּא 'זָכוֹר' וְ'שָׁמוֹר', 'זָכוֹר' כְּנֶגֶד הַנֵּצַח וְ'שָׁמוֹר' כְּנֶגֶד הַהוֹד:

(מעגלי צדק אות ב')

פנינים על הפרשה:

שרה תיקנה מה שפגמה חוה

וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה (כג א).

יֵשׁ לְרַמֵּז מִפְּנֵי מָה נִכְתְּבוּ שְׁנוֹת שָׂרָה בַּתּוֹרָה. וְאֶפְשָׁר לוֹמַר, דְּשָׂרָה אִמֵּנוּ הִיא גִּלְגּוּל חַוָּה כַּיָּדוּעַ (ליקוטי תורה שמואל א), וְכָל מַה שֶּׁקִּלְקְלָה וּפְגָמָה חַוָּה בָּאָה שָׂרָה וְתִקְּנָתוּ. וְהִנֵּה שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה הֵם קכ"ז, וְקו"ף בְּאי"ק הִיא י', הֲרֵי עֶשְׂרָה, וְכ"ף בְּבכ"ר הִיא ב' הֲרֵי שְׁנַיִם, עִם שֶׁבַע הַנִּשְׁאָרִים הֲרֵי תִּשְׁעָה עָשָׂר, גִּימַטְרִיָּא חַוָּה, לְרַמֵּז דְּשָׂרָה אִמֵּנוּ בִּשְׁנֵי חַיֶּיהָ תִּקְּנָה מַה שֶּׁפָּגְמָה חַוָּה. עוֹד, וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה סוֹפֵי תֵּבוֹת הֲוָיָ"ה, לְרַמֵּז דְּמָה שֶּׁפָּגְמָה חַוָּה בְּשֵׁם הֲוָיָ"ה הַכֹּל תִּקְּנָה שָׂרָה: (פיתוחי חותם)

בשנותיה של שרה רמוזים שמות הקודש

וַתָּמָת שָׂרָה בְּקִרְיַת אַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹא אַבְרָהָם לִסְפֹּד לְשָׂרָה וְלִבְכֹּתָהּ (כג ב).

אֶפְשָׁר לְרַמֵּז דִּקְכ"ז שָׁנָה שָׁחְיְתָה שָׂרָה רְמוּזִים בָּהֶם אַרְבָּעָה שְׁמוֹת, הֲוָיָ"ה אֲדֹנָ"י י"ה אֱהְי"ה, גִּימַטְרִיָּא קכ"ז. בָּא לְרַמֵּז עַד הֵיכָן הִגִּיעָה קְדֻשָּׁתָהּ וּמַעֲלָתָהּ, דְּכָל שְׁנוֹתֶיהָ הָיוּ בִּשְׁמוֹתָיו יִתְבָּרַךְ. מִשּׁוּם דְּהִיא רְמוּזָה בַּשְּׁכִינָה מַמָּשׁ וּמִקְּשֶׁרֶת עִמָּהּ. וּלְפִיכָךְ בַּתְּחִלָּה הָיְתָה שָׂרַי, וְחָזַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְהִטִּיל לָהּ ה"א בְּסוֹפָהּ, לְרַמֵּז עָלֶיהָ שֶׁהִיא מְקֻשֶּׁרֶת בַּשְּׁכִינָה שֶׁהִיא ה"א שַׁבְּשֵׁם הֲוָיָ"ה. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר וַתָּמָת שָׂרָה בְּקִרְיַת אַרְבַּע, כְּלוֹמַר, שְׁנֵי חַיֶּיהָ נִקְרְאִים בָּם אַרְבָּעָה שֵׁמוֹת, שֶׁהֵם הֲוָיָ"ה אֲדֹנָ"י י"ה אֱהְי"ה, וְזֶה הָיָה לָהּ מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְחֻבֶּרֶת בַּשְּׁכִינָה הַנִּקְרֵאת אֶרֶץ כְּנַעַן. וּלְהָכִי נִתְעַצֵּב אַבְרָהָם הַרְבֵּה עַל הָעֲדָרָה, לְפִיכָךְ וַיָּבֹא אַבְרָהָם לִסְפֹּד לְשָׂרָה: (פיתוחי חותם)

כדי לזכות לתורה ולמצוות צריך להתרחק מהנאות העולם

וַיָּקָם אַבְרָהָם מֵעַל פְּנֵי מֵתוֹ וַיְדַבֵּר אֶל בְּנֵי חֵת לֵאמֹר. גֵּר וְתוֹשָׁב אָנֹכִי עִמָּכֶם וְגוֹ' (כג ג-ו).

אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ הַפְּסוּקִים הָאֵלּוּ בְּדֶרֶךְ רֶמֶז עַל הַנְּשָׁמָה וְהַגּוּף, דְּיִדּוּעַ דְּהַנְּשָׁמָה נִקְרֵאת בְּשֵׁם אִישׁ וְהַגּוּף בְּשֵׁם אִשָּׁה. וְהִנֵּה הַנְּשָׁמָה כָּל חִשְׁקָהּ וְתַאֲוָתָהּ הוּא בְּאוֹתוֹ עוֹלָם, וְאֵין לָהּ תַּאֲוָה וְחֵפֶץ בְּכָל מַה שֶּׁעוֹשֶׂה אָדָם לְצָרְכֵי גּוּפוֹ בָּזֶה הָעוֹלָם, רַק בְּמַה שֶּׁמְּסַגֵּל בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים. וְהִנֵּה אֵין סָפֵק שֶׁאֵין אָדָם יָכוֹל לְהַשִּׂיג מַעֲלַת הַתּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים אִם לֹא הַמִּית עַצְמוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות סג:) עַל פָּסוּק (במדבר יט יד) 'אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל'. וּכְשֶׁמַּשִּׂים אָדָם עַצְמוֹ כְּמֵת בָּעוֹלָם הַזֶּה, בָּזֶה נִצּוֹל מִיֵּצֶר הָרָע וּמִתַּאֲוֹתָיו, וּכְמוֹ שֶׁאָנוּ מִתְפַּלְּלִים בְּכָל יוֹם 'וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה', וְזֶהוּ חִשְׁקָהּ שֶׁל הַנְּשָׁמָה, אִם מַשִּׂים הַגּוּף עַצְמוֹ מֵת, דְּבָזֶה יָכוֹל לְהַרְוִיחַ תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. וּמִטַּעַם זֶה הִרְשִׁיעַ אֶפְלִּי בְּחַיֵּיהֶם קְרוּאִים מֵתִים (ברכות יח:), מִשּׁוּם דְּהַנְּשָׁמָה אֵינָהּ שׂוֹרָה אֶלָּא בְּמֵי שֶׁמַּשִּׂים עַצְמוֹ מֵת בָּעוֹלָם הַזֶּה וּמְבַקֶּשׁ כִּי אִם הָעוֹלָם הַבָּא, וְהָרְשָׁעִים שֶׁמְּבַקְּשִׁים תַּאֲוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה וְחַיִּים שֶׁלָּהֶם לְצָרְכֵי גּוּפָם, הַנְּשָׁמָה בּוֹרַחַת מֵהֶם, וּלְפִיכָךְ נִקְרָאִים מֵתִים אֶפְלִּי בְּחַיֵּיהֶם. נִמְצָא שְׁנֵי פְּעָמִים נִקְרָאִים מֵתִים, חַד בְּעוֹדָם חַיִּים וְחַד לְאַחַר הַמִּיתָה:

הנשמה מבקשת מהאברים שיחשיבו את עצמם כמתים

וְהִנֵּה הַנְּשָׁמָה יֵשׁ לָהּ מְנוּחָה וְשִׂמְחָה כְּשֶׁהַגּוּף שׁוֹמֵעַ לַעֲצָתָהּ וְחוֹשֵׁב עַצְמוֹ מֵת כְּדֵי לַעֲבֹד ה' בְּתָמִימוּת. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר וַיָּקָם אַבְרָהָם, הִיא הַנְּשָׁמָה, מֵעַל פְּנֵי מֵתוֹ, כְּלוֹמַר, קֹדֶם מִיתָתָהּ, בְּעוֹדָהּ בַּחַיִּים בָּעוֹלָם הַזֶּה, מִיּוֹם בּוֹאָהּ לָאָדָם הִיא חוֹשֶׁבֶת עַצְמָהּ כְּאִלּוּ הִיא מֵתָה. וְאִם הָאֲבָרִים נִשְׁמָעִים לָהּ, הִיא נוֹתֶנֶת לָהֶם עֵצָה שֶׁיִּתְחַשְּׁבוּ לָהּ כְּאִלּוּ הִיא מֵתָה וְגַם הֵם כְּאִלּוּ הֵם מֵתִים, וּבָזֶה יָרִיחוּ תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. וְזֶהוּ וַיְדַבֵּר אֶל בְּנֵי חֵת לֵאמֹר, הֵם הָאֲבָרִים, אִם יֵשׁ בָּהֶם חִתַּת אֱלֹהִים וְיִרְאַת ה' וְשׁוֹמְעִים לַעֲצַת הַנְּשָׁמָה, וְזֶהוּ בְּנֵי חֵת, הָאֲבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם חִתַּת ה':

ומסבירה לגוף שטובתו היא שיחשב כמת

גֵּר וְתוֹשָׁב אָנֹכִי עִמָּכֶם, כְּלוֹמַר גֵּר וְתוֹשָׁב אֲנִי וְאַתֶּם. פֵּרוּשׁ, אֲפִלּוּ אָנוּ נִרְאִים תּוֹשָׁבִים בָּזֶה הָעוֹלָם, גֵּרִים אֲנַחְנוּ, כִּי הַיּוֹם כָּאן וּמָחָר בַּקֶּבֶר, וְכֵיוָן שָׁכֵן הוּא, אֵין לוֹ תַּקָּנָה, כִּי אִם כְּשֶׁנַּחְשֹׁב עַצְמֵנוּ מֵעַכְשָׁו, מֵחַיִּים, מֵתִים, בָּזֶה נִסְלַק עַצְמֵנוּ מֵהַנָּאוֹת זֶה הָעוֹלָם וְנִמְצָא לְסֵגֶל מִצְוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. וְזֶהוּ תְּנוּ לִי אֲחֻזַּת קֶבֶר עִמָּכֶם, כְּלוֹמַר, מֵעַכְשָׁו מֵחַיִּים נִנְהַג בְּעַצְמֵנוּ יְרֻשַּׁת הַקֶּבֶר כְּאִלּוּ אֲנַחְנוּ מֵתִים וְנִקְבְּרֵנוּ, וְזֶהוּ וְאֶקְבְּרָה מֵתִי מִלְּפָנָי, דְּהֵינוּ מִלְּפָנַי מוֹתֵנוּ נַחְשֹׁב כְּאִלּוּ מֵתְנוּ וְנִקְבְּרֵנוּ:

הגאון הצדיק רבי יעקב מאיר שכטר שליט"א

הקרה נא לפני

צריך לדעת ולשנן תמיד ללא הרף שהבריאה איננה מקרה כלל וכלל, וכל מאורעותיה אינם מקרים ח"ו. וכמו שביקש אליעזר עבד אברהם מהקב"ה: "הקרה נא לפני היום" (בראשית כד, יב) כלומר שהמקרה שלך הוא, שאתה ורק אתה, מנהיג את כל המקרים וכל הנעשה הוא רק על ידך בלבד! ועל זה ביקש "אלקי אדוני אברהם - הקרה נא לפני"!

(או"א אמונה ותפילה, א)

עבד משכיל

הנה נח קילל את חם ב"עבד עבדים יהיה לאחיו" (בראשית ט, כה) הוא מידה כנגד מידה, אם אתה אינך מושל על עצמך, אלא אתה עבד לגופך המזוהם השולט עליך הרי אתה עבד ולא מלך. וממילא הקללה היא מידה כנגד מידה, שאכן יהיה עבד עבדים.

יש פסוק (משלי יז) "עבד משכיל ימשול", ובמדרש (ב"ר ס, ב) מובא, מי הוא זה העבד המשכיל, זה אליעזר עבד אברהם, שהוא היה בכלל הקללה של עבד עבדים יהיה לאחיו, והשכיל לקבל על עצמו להיות עבד לאברהם אבינו, ושם הפך מעבד למלך, כמו שכתוב עליו "המשל בכל-אשר לו" (בראשית כה, ב), ולמעשה בתחילה היה בכלל ארור, שנאמר "ארור כנען" (שם ט, כה), ורק כשהגיע ללבן הכניס ה' דיבור בפה לבן שאמר לו "בוא ברוך ה'" (שם כד, לא) ואז הפך מארור לברוך, ועל "המושל בכל אשר לו" מובא במדרש שהיה מושל ביצרו, ועל "זקן ביתו" מובא שזיו איקוניו היה כאברהם.

ארכיון 'עוז והדר'

ובאבות דרב נתן מובא על שמונה שחיים לעולם ואחד מהם הוא אליעזר עבד אברהם. וחיים הכוונה על שמירת הברית, כי שמירת הברית הוא החיים האמיתיים.

(או"א קדושה, מאמר ג)

אלקי הארץ

הנה הראש והראשון שהמליך את הקב"ה על הארץ, היה אברהם אבינו, כדברי רש"י (בראשית כד, ז), שלפני אברהם אבינו נקרא השי"ת רק 'אלקי השמים', חושך כבד כזה שרר בעולם. וכשבא אברהם אבינו, הרגיל את האמונה הקדושה בעולם, עד שהקב"ה החל להקרא גם 'אלקי הארץ'.

לכן מלכותו של אברהם אבינו נשארה לעד ולנצח. ואותו ברית שכרת הקב"ה עמו שעם ישראל הממליכים את ה' יישארו לנצח - זה רק ע"י אברהם אבינו.

והעיקר מה שזכה לזה אברהם אבינו היתה בגלל ענוותנותו המופלגה, שחז"ל מונים אותו בין שלושת הענוים הגדולים שבבריאה; אברהם, משה ודוד. אברהם אמר ואנכי עפר ואפר, משה אמר ונחנו מה, דוד אמר ואנכי תולעת. וכמו שמאריך בזה בשל"ה הק' (פרשת בהעלותך דרך חיים תוכחת מוסר אות טז) וז"ל: הנה שלשה ענוים היו, אברהם משה ואהרן ודוד, משה ואהרן אמרו (שמות טז, ז) "ונחנו מה", אברהם אבינו "ואנכי עפר" (בראשית יח, כז), דוד המלך ע"ה אמר (תהלים כב, ז) "ואנכי תולעת". ומשה היה עניו מכולם, כי אברהם המשיל עצמו ל'עפר ואפר', ודוד ל'תולעת', אבל משה אמר אין אנחנו כלום (שם). וזהו ענין 'מכל האדם'. 'אדם' ראשי תיבות אברהם, אהרן, דוד, משה, ע"כ. ולכן בגלל שהיתה לו שלמות הענוה שאין שלמות אחריה - לכן המלכתו את הקב"ה של אברהם אבינו היתה לעדי עד.

(אוסף אמרים - תורה, מאמר שני)

הגאון הצדיק רבי אלימלך בידרמן שליט"א

כולם שווים לטובה - כל מאי דעביד רחמנא לטב עביד

בפרשתן (כד א), 'ואברהם זקן בא בימים וה', ברך את אברהם בכל', דקדק בה הרה"ק ה'נועם מגדים' זי"ע מדוע נקט הכתוב לשון בא בימים ולא נאמר בא בשנים, ומבאר, שהנה 'ימים' מתפרש גם מלשון בירור הדבר, ועל דרך שנאמר (להלן כה לא) 'ויאמר יעקב אל עשו מכרה כיום את בכורתך לי', ופירש רש"י 'כיום שהוא ברור כך מכור לי מכירה ברורה', ומעתה יש לפרש מאמר הכתוב ואברהם זקן בא בימים - שהתווסף בו בינה ודעת (ו'בא בימים' היינו ריבוי השכל ובירור הדבר לאמיתו) אזי ראה שה' ברך את אברהם בכל, שכל מה שעבר עליו בימיו חייו, הן הטוב הנגלה והן ח"ו היפוכו הכל היה 'וה' ברך', הכל היה רק ברכה וטובה, כי כל מאי דעביד רחמנא לטב עביד.

ארכיון 'עוז והדר'

הוסיף הרה"ק ה'משמרת איתמר' זי"ע לבאר עפי"ד גם את לשון הכתוב בריש פרשתן (כג ג) 'ויקם אברהם מעל פני מתו וידבר אל בני חת לאמר', שהנה 'מתו' מרמז על זמני נפילה והסתר [וכדאיתא בזוה"ק (ח"ג קלה:) 'כל דנפיל מדרגיה קרי ביה וימת'], ואברהם אבינו ע"ה ראה והתבונן כיצד ויקם אברהם מעל פני מתו - שמכל 'מיתה' וקושי שעברו עליו, היה רק 'ויקם', תקומה היתה לו, שהחושך והצרה היו רק להביא עליו את הטובה, וראה כיצד כל מאי דעביד רחמנא לטב עביד, על כן וידבר אל בני חת - אלו האנשים הנדכאים והשבורים [וכדכתיב (דברים א כא) 'אל תוחת' ותרגם אונקלוס 'ולא תתבר'] לאמר - מלשון אמירה רכה, ר"ל שאברהם אמר לכל אותם העוברים נסיונות החיים למיניהם, ראו כיצד אני בעצמי נוכחתי לראות היאך שהכל לטובה, וממילא אל תבעטו ח"ו, אלא קבלו את הדין באהבה ובשמחה, כי הרעה אינה אלא ההקדמה לטובה העתידה, ומסיים בזה"ל, וממילא יומתק הכל ויהיה לו תקומה בכל ענינים, אמן.

בפרשתן (כג א), 'ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה', וברש"י 'כולן שווין לטובה'. כתב החיד"א זי"ע (פני דוד, ריש פרשתן) שתיבת 'ויהיו' נקראת הן במיושר הן למפרע. ולרמז, שקיבלה את כל מאורעות חייה באהבה ובשמחה אף כשחייה התנהלו למפרע - להיפך מרצונה, ותמיד האמינה בה' שהוא נמצא עמה בכל עת וזמן בכל מקום ובכל אתר, והוא 'הגומל חסדים טובים לעמו ישראל', וכולן שווין לטובה בידיעתה שכל מאי דעביד רחמנא לטב עביד, ואף אם בשעת מעשה נראה הדבר כצרה ח"ו הרי לבסוף יתגלה שכולו לטובה ולברכה.

לכל זמן - כל דבר יארע בזמנו אשר הועידו לו מן שמיא

בפרשתן (כג א), 'ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה', ובמדרש (בר"ר נח א) הדא הוא דכתיב (תהילים לז יח) 'יודע ה' ימי תמימים', כשם שהם תמימים כך שנותיהם תמימים. ומבאר הגה"ק המהר"י אסאד זי"ע (דברי מהרי"א בפרשתן) בהקדמת דברי רש"י 'למה נסמכה מיתת שרה אמנו למעשה העקידה', וכו', דהנה בריש פרשת ה'עקידה' כתיב (כב א) 'ויהי אחר הדברים האלה והאלוקים ניסה את אברהם', וכתב רש"י לבאר מהו 'אחר הדברים האלה', כלפי אלו 'דברים' הכתוב מדבר. ומפרש בזה"ל, יש מרבותינו אומרים (סנהדרין פט:) אחר דבריו של שטן, שהיה מקטרג ואומר, מכל סעודה שעשה אברהם לא הקריב לפניך פר אחד או איל אחד, אמר לו, כלום עשה אלא בשביל בנו, אילו הייתי אומר לו זבח אותו לפני, לא היה מעכב. ויש אומרים אחר דבריו של ישמעאל, שהיה מתפאר על יצחק שמל בן י"ג שנה ולא מיחה, אמר לו יצחק באבר אחד אתה מיראני, אילו אמר לי הקב"ה זבח עצמך לפני, לא הייתי מעכב. ולכאורה קשה כיון שמסתמא השטן קטרג מיד בשעת הסעודה למה המתין הקב"ה עד שנעשה יצחק בן ל"ז שנים ורק אז 'ניסה את אברהם וגו', קח נא בנך והעלהו שם לעולה', אלא מבאר המהרי"א, לפי שידע הקב"ה שמכח העקידה תמות שרה, ועדיין לא הגיע זמן מיתתה, וכדי שלא תמות בטרם עת האריך והמתין עם נסיון העקידה שלושים וחמש שנה מאותו משתה ביום הגמל את יצחק. וזהו שפירש רש"י 'למה נסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק' כלומר, למה המתין הקב"ה בנסיון העקידה עד זמן מיתת שרה, והרי השטן וישמעאל טענו טענתם זה מכבר, לזה אמר 'לפי שע"י הבשורה שנזדמן בנה לשחיטה מתה שרה' והיינו ששניהם תלויים זה בזה, והרי הקב"ה רוצה שיהיו 'שנותיהם תמימים' ולא יחסר מימי חייהם אפילו רגע אחד, לזה המתין שלושים וחמש שנה כדי להשלים שנותיה של שרה.

ויתבאר ביותר, כי הנה הביא רש"י (פסוק ב) מדברי חז"ל (תנחומא כג) 'נסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק, לפי שעל ידי בשורת העקידה שנזדמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט, פרחה נשמתה ממנה ומתה', ומעתה יש מקום לטעות ולחשוב שעל ידי העקידה נגרם האסון ונפטרה שרה, לזה בא

ה'מדרש' להורות שחס לן מלומר כן, אלא אדרבה יודע ה' ימי תמימים - מתחילה לא נקצבו לה יותר מ'קכ"ז' שנות חיים. אלא שבהגיעה זמנה להשיב נשמתה ליוצרה סיבב היוצר שיארע הדבר על ידי שיוודע לה על עקידת בנה.

ובזה ביאר ה'אור החיים' הק' בטעם שחזר הכתוב לומר 'שני חיי שרה', שלכאורה הוא כפל הלשון שכבר נאמר בתחילה 'ויהיו חיי שרה', אלא שאף שסיבת מיתתה היה על ידי צער ו'בשורת העקידה' אך אלה היו 'שני חיי שרה' לא פחות ולא יותר. וכיו"ב ביארו עוד גם בלשון הפסוק 'ויהיו חיי שרה', כלומר אלו היו שנות חייה שנקצבו לה, ולא נתקצרו ימיה מחמת איזה 'מקרה', ואדרבה בבוא עתה זימן לה הבורא מעשה העקידה כדי שתמות.

ומכאן נלמד, לזכור בכל עת ובכל 'מקרה' כי הכל נעשה בדבר ה'. ונרחיק מאתנו המחשבה 'אם לא הייתי עושה כך וכך'... 'אם לא הייתי מהלך למקום פלוני' הייתי מונע מעצמי כל הצרה הזאת, אלא ידע שאדרבה מחמת שגזר הבורא שצרה פלונית תבוא עליו (לטובתו הגמורה) לכן עשה את מה שעשה והלך להיכן שהלך ונגרם מה שנגרם כרצון הבורא.

מה' יצא הדבר - השגחה פרטית ביותר בענייני שידוכים

בפרשתן (כד לב), 'ויבוא האיש הביתה וכו' ומים לרחוץ רגליו ורגלי האנשים אשר אתו', ואמרו חז"ל במדרש (רבה ס ח) 'יפה רחיצת עבדי אבות לפני המקום יותר מתורתן של בנים'. וצריך לבאר מה עניין יש באותה רחיצת רגליים עד שנכתב זאת בתורה הק', ולא עוד אלא שיפה היא לפני המקום ב"ה יותר מתורתן של בנים. ומבאר הרה"ק ה'ערוגות הבושם' זי"ע כי 'רגלים' הכוונה על 'השתדלות' לפרנסה, וכדכתיב (להלן לג יד) 'לרגל המלאכה אשר לפני' והנה אף שהאדם מצווה ומחויב לעשות השתדלות, מכל מקום מחויב הוא להאמין בתכלית האמונה שהכל משמים בא לו, וכלל וכלל לא על ידי השתדלותו, וכמו שבריבית יש 'אבק' ריבית (ב"מ סא:), ובלשון הרע 'אבק' לשון הרע (ב"ב קסה.), כמו כן יש 'אבק' עבודה זרה, והוא ה'אבק שברגלים' - היינו בטחונו של האדם בהשתדלותו (המכונה 'רגלים') לחשוב שעל ידי ההשתדלות באה לו ההרווחה, כשאינו מאמין שה'השתדלות' אינו אלא 'תנאי' שהתנה הקב"ה עם ברואיו, ואילו הפרנסה עצמה תבוא לאדם מידו המלאה הפתוחה והרחבה של אביו שבשמים.

בזה מבואר מדוע אמר אברהם אבינו למלאכים (יח ד) - 'יוקח נא מעט מים ורחצו רגליכם', כי 'כסבור שהם ערביים - סוחרים, שמשתחווים לאבק שברגליהם' (רש"י), פי' שמאמינים בה' אבל חושבים הם שהשתדלותם בסחורה (רגליהם כנ"ל) סייעה שתבוא אליהם הפרנסה, ונכשלים ב'אבק' עבודה זרה, ולכן שלח אותם לרחוץ עצמם מעבודה זרה זו, שמעתה יכירו וידעו כי הכל בא להם משמים ממעל. ומהאי טעמא נמי הוצרך אליעזר ל'מים לרחוץ רגליו ורגלי האנשים אשר אתו', מכיוון שעתה בהשתדלות לזיווגו של יצחק, ואפשר שיבואו לחשוב שעל ידי השתדלותם נמצאה רבקה ליצחק על כן מיהרו 'לרחוץ רגליהם' שידעו היטב שלא רגליהם - ולא השתדלותם עמדו להם, כי אם הקב"ה ברוב חסדו וטובו עשה הכל, ועל רחיצה זו אמרו במדרש 'יפה רחיצת רגלי עבדי אבות יותר מתורתן של בנים'. ומסיים שם, וממנו נקח מוסר השכל, גם בכל דרכי העבודה, שאלמלא הקדוש ברוך הוא עוזרו לא יכול להרים ידיו ורגליו, ולא תזוח דעתו עליו - דהכל ממנו ית"ש. ואם כך הוא פני הדברים בכל ענייני 'השתדלות' שאינם מועילים כלום, הרי על אחת כמה וכמה בענייני שידוכו של אדם שבהם ניכר ביותר גודל השגחתו הפרטית, כי הוא ה'מזווג זיווגים', והוא ה'מגיד מראשית אחרית', וכדלהלן. בפרשתן (כד נ), 'ויען לבן ובתואל ויאמרו מה' יצא הדבר'. איתא בגמ' (מו"ק יח:) 'אמר רב משום רבי ראובן בן אצטרובילי מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים מה' אשה לאיש' מן התורה דכתיב 'ויאמרו מה' יצא הדבר', מן הנביאים דכתיב (שופטים יד ד) 'ואביו ואמו לא ידעו כי מה' היא', מן הכתובים דכתיב (משלי יט יד) 'בית והון נחלת אבות ומה' אשה משכלת'. ידועה התמיהה מה חידוש יש כאן בזה שמה' אשה לאיש, והרי אנו 'מאמינים בני מאמינים', שהבורא ית"ש הוא בורא ומנהיג לכל הברואים, עילת כל העילות וסיבת כל הסיבות, ואין דבר קטן או גדול הנעשה שלא בהשגחה פרטית וברצונו ית', א"כ יש לתמוה איזו רבותא יש בענייני שידוכים וזיווגים יותר מבדברים אחרים.

אמנם הדברים יתבארו עפ"י הידוע בשם הגה"ק ה'חזון איש' זי"ע (הובא במעשה איש ח"א ריב), שאף שהקב"ה 'מנהל' עולמו והוא ה'מנהיג' לכל הברואים, מ"מ הרי פעמים שדרכי ההשגחה מכוסים ונסתרים, כי כך עלתה במחשבה לפניו, להסתיר פניו עד שיש מקום לטעות כאילו ח"ו יש לאל ידו של האדם לעשות כרצונו, אמנם 'מקום הניחו לנו מן השמים' בעסקי השידוכים להראותנו בגלוי לעין כל השגחתו הפרטית, כיצד הקב"ה מנהיג עולמו, מוליך ומביא את בריותיו הנה והנה, מקרב ומרחק אנשים, מצרף מקרים שונים וכל זה עבור שידוך אחד שיגמר בכי טוב, והכל יודוך והכל ישבחוך כי מה' אשה לאיש בלא הסתר פנים כלל.

ובזה יובן את המובא בספר 'מעתיקי השמועה' שהגרי"ז מבריסק זצ"ל ביאר, שבכל שאר עסקי העולם מחויב האדם לעשות השתדלות הטבעית, הן בענייני הפרנסה ש'בזעת אפך תאכל לחם', והן לגבי בריאות הגוף שצריך לגשת אל הרופא וכל כיוצא בזה, אכן לגבי שידוכים אין מקום להשתדלות כלל, ואין צורך להתרוצץ משדכן פלוני למשנהו ולחזר אחר אבדתו, כי מה' אשה לאיש, ואין לו לאדם אלא לישא עיניו למרום בתפילה ובתחנונים מלפני הקב"ה שהוא 'השדכן האמיתי' המזווג זיווגים ואין עוד מלבדו.

למבעי רחמי - קירוב הזיווג ע"י התפילה

זאת עשו וחיו, הרבו בתפילה ובתחנונים לפני אבינו שבשמים, וכמו שכתב הרשב"ם (פסחים קיח. ד"ה כקריעת) לבאר הטעם שדימו חז"ל לקריעת ים סוף - 'ונפקא מיניה למבעי רחמי', כלומר שבאו חז"ל הק' ללמדנו 'סדר מציאת הזיווג' והוא על ידי בקשת רחמים מ'השדכן' בכבודו ובעצמו הלוא הוא הקב"ה כי ממנו אשה לאיש. וגדולה היא התפילה לסלק כל העיכובים והקטרוגים, ולהביא למציאת השידוך אפילו קודם זמנו. וכמו שאמר הרה"ק ה'פני מנחם' זי"ע, (פני מנחם פרשת במדבר תשנ"ה סעודה ג) שהנה מבואר בגמרא (מו"ק יח:) 'מותר לארס אשה בחולו של מועד, שמא יקדמנו אחר', והלא הדברים קל וחומר, ומה אם יש ביד אדם להקדים וליטול את של רעהו ברחמים, כ"ש שיש ביד האדם למהר ברחמים למצוא מהרה את זיווגו שלו שהכריזו עבורו קודם יצירת הולד. וכה ביאר הרה"ק ה'אמרי נועם' זי"ע (בראשית ד"ה על כן) בלישנא דקרא (ב כד) 'על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו', שהנה מדרכו של עולם - בגשתם להחליט 'החלטות' בענייניים חשובים וביותר בפרשת השידוכים הרי הם 'מלאים ספקות כרימון', גם יש להם 'רצונות' ודמיונות מהארץ ועד לשמים, יש האומרים ל'שדכן', אה, כזאת וכזאת הנך מציע לנו... אין רצוננו אלא להשתדך עם משפחה 'מפוארת ונכבדה' כמונו... או ברצוננו בגביר ובעל יוחסין וכדומה, לאידך, יש המלאים ספקות, האם כדאי להם 'להסכים' להצעה פלונית אם לאו, וזה מרומז בדברי הכתוב אביו - אלו הרצונות [כמו 'ולא אבה סיחון' (דברים ב ל) שפירושו לא רצה], ואת אמו - מלשון 'אם', כלומר ספקות כדת מה לעשות, ולשניהם אמרו יעזב איש את אביו ואת אמו, אלא ודבק באשתו - ר"ת 'א' שפתי תפתח ופי' (תהילים נא יז), ר"ל עזוב נא, אל תשקע ותטבע בים הרצונות והספקות... הדבק בעמוד התפילה ביתר שאת וביתר עוז, ותבוא על סיפוקך בהגיע הזיווג הנכון מן השמים לידי גמר.

ומכאן נלמד, לזכור בכל עת ובכל 'מקרה' כי הכל נעשה בדבר ה'. ונרחיק מאתנו המחשבה 'אם לא הייתי עושה כך וכך'... , אלא ידע שאדרבה מחמת שגזר הבורא שצרה פלונית תבוא עליו (לטובתו הגמורה) לכן עשה את מה שעשה והלך להיכן שהלך ונגרם מה שנגרם כרצון הבורא

באמת אמרו, שגם השידוך המיועד לו לא יבוא לידי גמר רק ע"י התפילה, כמרומז בפרשתן (כד סו) 'ויספר העבד ליצחק את כל הדברים', ופירש"י 'גלה לו ניסים שנעשו לו, שקפצה לו הארץ ושנזדמנה לו רבקה בתפילתו'. וביאר הרה"ק ה'חתם סופר' זי"ע (עה"ת ד"ה ועל דרך) דלכאורה צ"ב מדוע לא קפצה לו הארץ בחזרתו לבית אברהם, אלא, מאחר שלא רצה הבורא לגלות את רבקה ליצחק עד שיתפלל על זיווגו, על כן נתאחרו בדרך ולא קפצה לו הארץ, כדי שיתפלל, והנה, אך היה 'ויצא יצחק לשוח בשדה', מיד בגמר תפילתו - כאשר נשא עיניו אחר תפילתו 'וירא והנה גמלים באים', כל זה נכלל בסיפור ש'סיפר לו העבד' - קפצה לו הארץ, ואל תקשה, א"כ, ק"ו שהייתה צריכה לקפוץ לו בחזירתו, כי בזה הודיע לו אליעזר 'שנזדמנה רבקה (רק) בתפילתו' (של יצחק) - על כן המתין לו הבורא על התפילה.

יה"ר שיאריך ימינו ושנותינו בטוב ובנעימים שיהיו 'כולן שווין לטובה', וישמע קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה בערי יהודה ובחוצות ירושלים, ובא לציון גואל בב"א.

הגאון הגדול רבי מאיר סירוטה שליט"א

הלכות שבת

ניעור בשבת שטריימל שנתלכלך מאבק

שאלה. נתלכלך שטריימל מאבק, כגון שנפל על הרצפה או שעבר במקום מלוכלך ונתלכלך, האם מותר לנערו בשבת.

תשובה. אם רואים שהלכלוך הוא מונח על השטריימל מבחוץ, מותר לנערו ולהסירו. אמנם אם רואים שהלכלוך נכנס גם לתוך השטריימל עצמו, אסור לנערו ולהסיר הלכלוך שנבלע בפנים, שהרי מקפידים שלא ללכת כך. ועי' עוד בהערה מה שיש לדון בזה.

הרחבת הדברים. כיוצא בזה נשאל מו"ר בפאה (שי"טל) שנפלה על הרצפה ונתלכלכה, אם מותר לנערה. וענה את אותו התשובה המובא בפנים. והנה מה שיש לדון בזה, האם יש כיבוס בשערות, דהנה ידוע דסחיטת שער אינו אלא מדרבנן, ומדאורייתא אין בו סחיטה כלל כמבואר בסוגיית הגמ' (שבת קכח:), ובטעם הדבר מבואר ברש"י שם דהואיל וקשין הן (השערות) אינם בולעין. אמנם עי' היטב בביאור הלכה (בסעי' ט' ד"ה אסור, בסופו) דנשאר במסקנא דהגם שאין סחיטה בשער, אמנם כיבוס בשער, יש חילוק באם הם מחוברות לגוף האדם, לא שייך בהו כיבוס כיון שהאדם מנקה עצמו ולא מכבס את עצמו, אמנם בשערות שהם תלושות מן הגוף שפיר שייכא בהו כיבוס (וכמו שרואים גם בסוגיא דמסכת זבחים דף צד. דשפיר שייך כיבוס בשק דעשוי משער של עזים, עי"ש). אלא שהביאור הלכה כתב (שם) דדוחק להעמיס כן בדברי הרמב"ם, אכן להלכה נשאר כנ"ל. (וכן מבואר להלכה בשו"ת מנחת יצחק ח"ה סי' ק"ד, ומבואר כן גם בביאור הלכה הנ"ל, עי"ש).

ולפי הנ"ל בנידו"ד, אם הלכלוך מבחוץ הוא כנוצות המבואר בהגהות הרמ"א כאן בסעי' א' דמותר להסירו, אמנם אם הלכלוך נכנס לפנים בין השערות, ודאי אסור לנערו ולנקותו מדין כיבוס ומלבן, וכנ"ל.

ניעור הבגד משום כבוד הבריות

שאלה. כשנתלכלך הבגד [בעקיטשע - פרחוני שצבעו שחור, וכדומה] בשבת מאבק, **והבגד כבר אינו חדש**, האם מותר לנערו בשבת כשהוא מקפיד שלא ללובשו כך, אך מאידך כבר אינו חדש.

תשובה. לכתחילה יחמיר שלא לנערו, וכמו שהכריע המשנ"ב דהכל תלוי בקפידתו. אמנם באופן שאינו יכול ללכת עם הבגד כמות שהוא, ויש בזה משום כבוד הבריות, יש מקום להקל. ועי' בהערה.

הרחבת הדברים. הביאור הלכה (ד"ה עליה) האריך להוכיח שכשהוא מקפיד אי"צ לשאר התנאים [שיהיה בגד חדש ושחור] בכדי לאסור את הניעור, ואסור בכל אופן לנערו. אמנם פשטות לשון השו"ע מורה שצריך דוקא כל השלושה תנאים כדי לאסור [וכן דייק כבר בספר תהלה לדוד (סק"א)]. וכן מוכח מדברי המג"א (סק"ג). והנה בפרי מגדים (א"א סק"ב) כתב דצריך ג' התנאים כדי לאסור, והוא במה שכתב דאפי' בבגד שחור וחדש אין איסור לנערו אא"כ ידוע שהוא מקפיד, וא"כ בבגד צבוע יהא מותר אף אם ידוע שהוא מקפיד. וכן כתב להדיא בשו"ע הרב (ס"א).

ארכיון 'עוז והדר'

והנה אותם פוסקים מדברים בניעור הטל מן הבגד, אמנם בנידון דידן שהוא ניעור אבק - הרי שלשי' התוס' והמחבר שפסק כמותם הוא יותר קל ומותר לנער את האבק. ועי' עוד בזה בביאור הלכה (ד"ה י"א דאסור לנער). וכן הוא פשטות לשון הרמ"א שהוא רק טוב לחוש לדבריהם לאסור ניעור אבק. ולכן אם הוא משום כבוד הבריות, יש מקום להקל כהפוסקים הנזכרים, ובפרט בניעור אבק וכנ"ל.

ניעור בגד של ילד

שאלה. האם מותר לנער בשבת את הבגד של הילד כשנתלכלך מאבק.

תשובה. אסור.

הרחבת הדברים. בביאור הלכה (ד"ה והוא שיקפיד) הכריע להלכה כן, (וכן אמר מו"ר - הגם שכתב לבסוף "וצ"ע").

בנידון אם הולכים אחר עושה המלאכה או אחר בעל הבגד, דאם בעל הבגד אינו מקפיד לא נחשב זה למלאכה ומותר. אמנם בנידון דידן ביאר מו"ר, דמפני שיש להורים רצון שיהיה הילד נקי, הרי הוא מיקרי שבעל הבגד עושה המלאכה, ואין כאן עושה מלאכה ובעל הבגד, אלא ההורים שעושים המלאכה הם הם בעלי הבגד, ודו"ק.

הגאון רבי אהרן מרדכי גרין שליט"א

המשך שמירת הגוף והנפש

ד. שלא להניח אוכלים ומשקים תחת המיטה, כשישנים עליה.

א. לכתחילה אין להניח אוכלים ומשקים תחת המיטה, בשעה שישנים עליה, אפילו אם הם ארוזים ומכוסים יפה, מפני שרוח רעה שורה שם. [שו"ע וש"ך יו"ד סימן קטז ס"ה].

ב. אמנם בדיעבד, אוכלים ומשקים שהיו תחת המיטה, אינם נאסרים. [שו"ת שבות יעקב הו"ד בפתחי תשובה, ורעק"א שם, וכן דעת הגה"ק מבוטשאטש, בספרו מילי דחסידותא סימן קנח, וכך הורה בעל שבט הלוי, הו"ד בקובץ מבית לוי ענייני יו"ד הלכות שמירת גוף ונפש].

ג. יש אומרים, דכלים ושאר חפצים, מותר להניח תחת המיטה אפילו לכתחילה. [מילי דחסידותא שם, כי לא הוזכר בגמרא פסחים קיב:, רק אוכלים ומשקים, ומה שמצאנו בגמרא בבא בתרא נח. דתלמידי חכמים אין מניחים תחת מיטתם רק מנעלים, ועמי הארץ עושים תחת מיטתם אוצר, ופירש רבינו גרשום שם, שתלמידי חכמים אינם מניחים כלים תחת המיטה, מבאר הגה"ק מבוטשאטש, כי זה מנהג תלמידי חכמים, אמנם לבינונים אין קפידא גם לכתחילה רק על אוכלים ומשקים. וכן הורה למעשה בעל שבט הלוי. אמנם שמעתי ממוחתני הג"ר אברהם שרגא שטיגליץ שליט"א, דאפשר שבכלי אכילה ושתיה יש להחמיר יותר שלא להניחם תחת המיטה. שאלה זו מצויה מאד ביחידות של זוגות צעירים שאין להם הרבה מקומות איכסון, ותחת המיטות המתרוממות יש ארגז איכסון].

ארכיון 'עוז והדר'

ד. הקפידא שלא ליתן אוכלים ומשקים תחת המיטה, אמור דוקא במיטה שישינים עליה, ואפילו אם ישינים עליה רק ביום [כגון ספת סלון]. [הוראת בעל שבט הלוי, שם, וציין לדברי התורת חיים במסכת שבועות טו:, כי הטעם שרו"ר שורה שם הוא מפני ששינה הוא אחד משישים במיתה, ונמצא שאוכלים הנמצאים המונחים שם כאוכלים המונחים באהל המת דמי].

ה. במיטת קומתיים, אין ליתן אוכלים ומשקים על המיטה התחתונה בעת שישנים על המיטה העליונה, ואם ישינים רק על המיטה העליונה, מותר ליתן אוכלים ומשקים תחת המיטה התחתונה. [הוראת בעל שבט הלוי, שם. והעיר הגאון בעל שבט הקהתי שליט"א, דאפשר שאין רו"ר שורה רק תחת המיטה התחתונה לפי שאינו מקום המיועד לשימוש בני אדם, מה שאין כן תחת מיטה העליונה, הו"ד בספר להלכה סימן יח].

ו. תרופות אינם בכלל אוכלים ומשקים, ומותר להניחם תחת המיטה. [שבט הלוי שם].

ז. יש אומרים, דמאכל שמחוסר בישול כדי שיהא ראוי לאכילה, מותר להניח תחת המיטה. [מילי דחסידותא שם, מאידך לדעת הגר"א, צריך ליזהר גם במאכל שמחוסר בישול, הו"ד בפתחי תשובה שם. ומלשון השו"ע שם ס"ה שכתב: "לא יתן תבשיל ולא משקים תחת המיטה", משמע שדעתו להקל בזה, כי לשון הגמרא בפסחים קיב: הוא, "אוכלין ומשקין שתחת המיטה", רו"ר שורה עליהם].

ח. אוכלים או משקים שהיו מונחים תחת עגלה של תינוק, אין לאסור. [שערים המצוינים בהלכה, שו"ת לבושי מרדכי, מנחת יצחק, אז נדברו, הו"ד בס' שמירת הגוף והנפש סימן יד, וג' טעמים בדבר, א', לפי שבקטנים אין שורה רו"ר כמו

להבדיל אצל נכרים, ב', די"א שאין שורה רו"ר אלא על גבי קרקע שתחת המיטה, ג', די"א דעגלה אינו בגדר מיטה].

ט. מאכל שהיה מונח בין הכר לכסת, או תחת המזרון, אין לאסור. [לפי שאין רו"ר שורה שם, שו"ת שלמת חיים ח"ב ס"ז, ושו"ת שבט הקהתי ח"ב סי' רמד].

י. מאכל שהיה מונח בכיסו של אדם שישן על המיטה, אין לאסור. [לפי שאין רו"ר שורה שם, שו"ת שלמת חיים שם, ושו"ת יביע אומר בשם הבן איש חי, הו"ד בשמירת הגוף והנפש שם].

יא. מאכל או משקה שהיה מונח תחת כסא שאדם ישן עליו, כמו במטוס, אין לאסור. [לפי שאין שורה שם רו"ר, ע"פ מילי דחסידותא, דרכ"ת, וכה"ח, שם].

יב. אין להניח תחת המיטה את המים שהכינו לנטילת ידים שחרית. [ע"פ האדר"ת בקונטרס עובר אורח, הו"ד בשמירת הגוף והנפש שם].

הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א

רבה של שכונת רמת אלחנן בבני ברק ובעמח"ס 'חשוקי חמד'

הניח מגבת על גבי הסיר שעל האש ואחזתה האש ונגרם היזק לדירת שכנו

שאלה. ראובן הדר בדירה ששכורה לו משמעון, והנה בערב שבת שם ראובן סיר חמין על אש שהיא גרופה וקטומה, שם עוד מגבת על גביו, ובליל שבת אחזה האש במגבת ונשרפה דירתו השכורה ונגרם גם נזק לדירת לוי, ועתה תובעים שמעון [המשכיר] ולוי [השכן] את ראובן, שישלם להם את הנזק אשר נגרם בגגלו, האם חייב ראובן לשלם לשמעון ולוי את כל היזקם?

תשובה. בדבר התביעה של לוי השכן, יעוין בשו"ת חוות יאיר (סימן קסט) שדן בדבר אורח שנתאכסן בבית אכסנאי ולערב הלך לבית המשתה ונשתכר, וחזר לאכסנאי שלו ובא לחדר משכבו ושכח לכבות את נר השעוה המשולב העומד על השלחן ונשרף השלחן עם המכסה וארגז בגדים, ופסק שהאורח חייב לשלם כל הנזק, כי אדם מועד לעולם.

ועיי"ש עוד שהביא מעשה במשרתת שהזהיר אותה אדונה העשיר כמה פעמים שלא תגדל המדורה בתנור בית החורף, ולא השגיחה ונאחז שלהבת מתוך התנור בעצים שעל פי ההתנור ונשרף לו קצת כלי בית, ונתחייבה המשרתת לשלם לו, וכל השומעים תמהו על התובע שנטפל עם המשרתת העניה כי הוא איש מכובד ונדיב כידוע, עד כי הדיין עצמו שאלו על זה והשיב כי חלילה לו לבקש ממנה דבר, רק להפחידה להבא שתזהר בזה ותשמר מלעשות היזקות, ולכאורה ה"ה בענייננו חייב ראובן לשלם כל ההיזק כי אדם מועד לעולם.

ובדבר התביעה של שמעון השוכר אם חייב לשלם לו, כתב השו"ע חו"מ (סימן ש"א סעיף א) וז"ל: 'ג' דברים האמורים בתורה בארבעה שומרים אינם לא בקרקעות.... וכן פטורים אף מפשיעה, ויש מחייבים בפשיעה', ועיין ברמ"א (שם) דכתב 'השואל בית ונשרף פטור דהו"ל קרקעות', וכתב הסמ"ע (סק"ה) 'דאפילו בא האונס מצד השואל, מ"מ פטור דאין שומרים בקרקעות', והש"ך (סימן סו ס"ק קכו) האריך בזה ומסקנתו דבפשיעה חייבים.

ויעוין בשו"ת מהרשד"ם (חו"מ סימן רסו) שדן בראובן שהשכיר בית לשמעון ובה תנור וכריים, ובליל שבת מצד שהדליקו התנור לאפות פת כתקנת בנות ישראל בכל ערב שבת, והטמינו החמין, יצאה דליקה ונשרף הבית, ועתה תובע ראובן משמעון שישלם לו בעד הבית, ופסק שהשוכר הו"ל שומר שכר ואינו פטור רק מאונס גמור, וכאן הוי פשיעה גדולה שלא עיין קודם שיטמין הקדרה בו לראות אם תפס האש בכותל, לכך חייב לשלם, ועיי"ש שדן בדבר דאולי האשה חייבת ולא הבעל, משום שהיא הטמינה, ומ"מ כתב דהבעל חייב דאע"ג דמלאכה זו מוטלת על האשה מ"מ איהו נמי איבעי ליה לעיוני שלא יזיק, ודבר שהיה בידו לעיוני כי היא ולא עיין ודאי פושע הוא וחייב, וכ"ש שאין אנו צריכים כדי לחייבו שיהיה הפשיעה גדולה רק שכל שאינו אונס גמור חייב.

ארכיון 'עוז והדר'

וכתב על כך הדברי גאונים (כלל נא), ולא זכיתי לירד לסוף דעתו שלא הזכיר בכל התשובה ההיא דאין שומרים בקרקעות, כמבואר בשו"ע (סימן ש"א סעיף א) ואף לדעת הש"ך (סימן סו ס"ק קכו ובסימן שא סק"ג) שפסק כהרמב"ם דחייב בפשיעה, מ"מ מדברי מהרשד"ם נראה דלאו מטעם פשיעה חייביה אלא מטעם דלא הוי אונס מצד פשיעה קצת.

וכתב עוד שם בדברי גאונים, דבשו"ת "מקור ברוך" נשאל, בדבר ראובן שהשכיר ביתו לשמעון עם בית החורף ותנור בתוכו, והדליק אש בתנור לאפות בו כדרכו בכל יום. ויום אחד נאחז האש בבית החורף, ובראות שמעון כן, קרא לעוד אנשים לסייעו, ועלו על הגג ושברו הרעפים וגם קורות הבית כדי שלא יבער האש בבית, ועתה ראובן תובע משמעון היזקו לתקן לו הבית ושמעון טוען כי הוא הדליק אש כנהוג ולא פשע כלום, אדרבה במה שהזיק הציל את הבית משריפה ומצוה קעביד, ופסק, דכיון דאם היה נשרף הבית, היה שמעון חייב לשלם אף שאין שומרים בקרקעות, מ"מ האי מזיק מקרי, דהואיל דתדיר להדליק אש בתנור אבעי ליה לעיוני, כמו שפסק הרי"ף בפרק הכונס (דף כה: בדפי הריף) וז"ל: ואי קשיא לך מאי שנא גבי תנור דקא יהבי רבנן שיעורא ואפ"ה אם הזיק משלם מה שהזיק ומאי שנא גבי דליקה דאם הרחיק כשיעור פטור? לא תקשי דהכא דלפי שעה קא מדליק וקא מרחיק כשיעורא, וקא עברה הדליקה יתירא משיעורא וקא מזקה, אנוס הוא דמאי הוה ליה למעבד, הלכך מכה בידי שמים היא ולפכך פטור דלא יכול לאהדורה, והתם גבי תנור כיון דתדיר הוא מדליק איבעי ליה לעיוני אי איכא היזקא לחבירו נסליק.

ולכאורה יש להקשות על המהרשד"ם דלמה לא חייבו מצד אדם המזיק כמו שכתב הרי"ף, ונראה שדברי המהרשד"ם שלא חייבו מטעם אדם המזיק בגלל שחשש לטענת שכנגדו שאמר דהמשכיר לא הזהירו שאסור לאפות בתנור, ולכן אין כאן "אדם המזיק" אבל יש בזה פשיעה קצת של שומר, ואפשר עוד דהמהרשד"ם סובר דבית הוי תלוש ולבסוף חיברו שדינו כתלוש, כמו שכתב הרמ"א (חו"מ סימן צה סעיף א) 'וי"א דתלוש ולבסוף חברו בקרקע לאו כקרקע דמי'.

ולמעשה: אם היה קצת פשיעה בהנחת המגבת, נראה דחייב על דירת השכן דהזיקו ופטור על דירת המשכיר, כיון דיכול לומר קים לי כהרמ"א דשומרים פטורים על הקרקעות, ואם לא הוה כלל פשיעה בהנחתו, ונפל המגבת באונס פטור אף על דירת השכן, דאף דהרי"ף כתב דבתנור אף אם הרחיק כשיעור חייב, שאני תנור דקבוע כמו שכתב שם, משא"כ נתינת המגבת אינו דבר קבוע, לא גרע משאר אש, דכתב השו"ע (סימן תיח סעיף ב) אבל אם הרחיק כשיעור ויצאה והזיקה פטור.

הערתי לנשרף (שהיה בן ספרד) שעבר על דעת השו"ע (סימן נז"ר סעיף ח) שכתב אף על פי שמותר להשהות קדירה ע"ג כירה שיש בה גחלים על פי הדרכים שנתבארו בסימן רנ"ג, אם הוא מכוסה בבגדים, אף על פי שהבגדים אינם מוסיפים הבל מחמת עצמן, מ"מ מחמת האש שתחתיהן מוסף הבל ואסור.

ויעוין ב"תולדות אדם" שר' זלמלה תבע לדין תורה שכן שלא שמר על הלכות שבת משום שנאמר בשבת (דף קיט ע"ב) "אין הדליקה מצויה אלא במקום שיש חילול שבת שנאמר ואם לא תשמעו אלי לקדש את יום השבת וגו' והצתי אש", ולכן הוא עלול לסבול מכך.

אור צדיק

חמדות גנוזות ופנינים יקרים מעשי הצדיקים
ופעולתם הליכותיהם בקודש ורום מעלתם של
מרנן תלמידי הבעש"ט זי"ע וממשיכי דרכם
אוצר בלום וכלי מלא ברכה מסודר וערוך מתוך
שיחות הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

הרה"ק רבי נפתלי מליז'ענסק זי"ע

יומא דהילולא
כ"ה חשוון תר"ה

לא רבות ידוע אודות תולדותיו של הרה"ק רבי נפתלי מליז'ענסק זי"ע בנו של הרה"ק רבי אלעזר מליז'ענסק זי"ע, ונכדו של הרבי הקדוש רבי אלימלך מליז'ענסק זי"ע. לאחר פטירת אביו הגדול סרב לכהן באדמו"רות כלל ואף גירש את חסידים אשר באו לחסות בצילו. יוצא דופן היה יום הפורים בו הסכים לקבל את החסידים בזמן הסעודה בלבד. הרבי היה מוערך בכל שדרות החסידות, וידועה אמרתו של הרבי הקדוש רבי ישראל מרוז'ין "יהודי גליציה שוטים הם! מדוע אינם שוברים את קורות ביתו של רבי נפתלי ונכנסים אליו בעל כורחו, כיצד מוותרים כה בקלות על הזכות להסתופף בצילו!"
בשנת תר"ה בכ"ה בחשוון נסתלק רבי נפתלי לבית עולמו. בנו היה רבי אלעזר וייסבלום זצ"ל שנולד בליז'ענסק, אביו של רבי אלימלך וייסבלום זצ"ל, שהמשיך וניהל עדה קטנה של חסידים בעיירה ליז'ענסק.

רבי ליום אחד!

בגמרא בחגיגה (ה:) מסופר על בר בי רב דחד יומא! מספרת הגמרא שרב אידי אביו של רבי יעקב בר אידי היה הולך שלושה חדשים לישיבה וחוזר שלושה חדשים כדי ללמוד יום אחד! תלמיד של יום אחד! אחד מגדולי ומאורי החסידות היה רבי נפתלי מליז'ענסק, רבי נפתלי אשר היה שרף וקדוש, היה רבי יום אחד בשנה!

רבי ליום אחד!

רבי נפתלי מליז'ענסק בענוותנותו העצומה סרב לכל תחנוני החסידים וסרב לשמש באדמו"רות כלל וכלל, מלבד יום אחד בשנה, ביום הפורים. ביום הפורים בלבד הסכים רבי נפתלי מליז'ענסק לשמש כרב לקבל פדיון ולקרוא קויטלך. ישנם שאומרים שלא היה זה כל יום הפורים, אלא רק בזמן סעודת פורים הסכים ר' נפתלי לשמש כרבי!

רבים רבים היו צובאים על דלתות ביתו של ר' נפתלי ביום הפורים. באותו זמן מועט השפיע הרבי שפע של ברכה וישועה, מופתים נשפכו שם כמים, מופתים גלויים ומבהילים. אולם היה זה רק ביום הפורים, בשאר ימות השנה סרב הרבי בכל תוקף לשמש כרבי ולהנהיג עדה.

ידועה אמרתו של הרבי הקדוש רבי ישראל מרוז'ין "יהודי גליציה שוטים הם! מדוע אינם שוברים את קורות ביתו של רבי נפתלי ונכנסים אליו בעל כורחו, כיצד מוותרים כה בקלות על הזכות להסתופף בצילו!"

אחד המרבה ואחד הממעיט

רבות עסק רבי נפתלי מליז'ענסק בחסד ודאגה לעניים, באחת הפעמים יצא עם ידידו הרבי הקדוש הדברי חיים מצאנז כדי לאסוף כסף לצדקה. בעוברם בכפר קטן ניגש אליהם יהודי פשוט ונתן להם פרוטה, מטבע קטן ביותר. הרבי מצאנז ראה בכך זלזול בכבודם של הצדיקים וביקש להחזיר לאותו יהודי את המטבע, הן לא ניתן להבליג על זלזול שכזה. אולם לפתע אחז רבי נפתלי בידו הקדושה של הרבי מצאנז ואמר לו, "אל נא, גושפנקא דחתים ביה מלכא, 'אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו לשמיים".

מילים סתומות!

הבה ננסה להבין יחד את מילותיו הקדושות של הרבי, 'מהו גושפנקא דחתים ביה מלכא'?

'גושפנקא דחתים ביה מלכא' פירושו חותמו של הקב"ה. ומהו חותמו של הקב"ה? מובא בספרי המקובלים בשם הרמ"ע מפאנו שחותמו של הקב"ה הוא שם **א-ה-ו-ה** היוצא מראשי תיבות של הפסוק בראשית ברא אלוקים "**א**ת **ה**שמים **ו**את **ה**ארץ". שם קודש זה הינו הראשי תיבות של '**א**חד **ה**מרבה **ו**אחד **ה**ממעיט', הקב"ה חתם את שמו על כל נתינה ונתינה של יהודי, הקב"ה אוהב אותה ומיקר אותה!

הבה נלמד מכך להעריך כל נתינה של יהודי, כל מעשה של יהודי, לכל דבר יש ערך עצום, לכל דבר יש משמעות. הבנה זו תעזור לנו לייקר כל מעשה שלנו, וכל מצווה ונתינה של הסובבים אותנו.

הצלת עשוק מיד עושקו

בכפר קטן לא הרחק מהעיר לבוב גר יהודי פשוט בשם ר' ליפא. יהודי טוב היה ר' ליפא, השגות רבות לא היו לו, אולם את המעט שידע השתדל לקיים בכל יכולתו. לפרנסתו חכר מאדון הכפר בית מרזח ובית מלון אשר סיפקו את צרכיו בהרחבה יתרה.

שנים רבות התנהלו חייו על מי מנוחות, קשריו עם הפריץ הלכו והתחזקו, הלכו והתהדקו, ר' ליפא הרגיש שפרנסתו מובטחת, ממש מונחת בכיסו, אין מי שייקח זאת ממנו.

כאשר יהודי מרגיש כך, אם יהודי לא מרים את עיניו לשמים, נותנים לו לעיתים רעידה קטנה. הקב"ה מנענע מעט את צינור פרנסתו, מזכיר לו מיהו הזן והמפרנס, ומאין מגיע אליו כל השפע!

היה יום נאה, מצב רוחו של ר' ליפא נסק, בית המלון היה מלא באורחים רבים, ואף בית המרזח רשם רווח נאה. לפתע נשמעו דפיקות על הדלת בפתח עמד שליח ובידו מכתב "זהו מכתב חשוב מאדון הכפר" אמר השליח. "מה רוצה ממני הפריץ ביום סתמי?" חשב ר' ליפא לעצמו, עיניו רצות על המילים והשורות ומרגע לרגע חוורו פניו, בצורה ברורה ומפורשת כותב לו אדון הכפר שבעוד מספר שבועות יעבור בית המרזח ובית המלון הסמוך אליו לבעלותו של יהודי בשם פסח שקנה את הזיכיון מאת הפריץ.

"עליך לעזוב את המקום תוך שבועיים ימים!" נכתב בסיום ההודעה.

ר' ליפא נחרד, מה יעשה? לאן ילך הוא ובני ביתו? "הן לא עשיתי רע לאיש" חשב ר' ליפא, "מדוע יהודי זה בא להשיג את גבולי ולקפח את פרנסתי? הייתכן שיהודי יעשה זאת?!" אולם הרבה ברירות לא היו לו, בצער רב ובכאב לב עצום התחילו ר' ליפא ובני ביתו לארוז את חפציהם ומטלטליהם, מתכוננים לעזוב את ביתם הנעים והחם. מקום אשר שימש להם קורת גג שנים כה רבות.

'מאין יבוא עזרי, עזרי מעם ה'. כאשר יהודי בצרה רגליו מוליכות אותו לבית הכנסת, לבית מקדש מעט. לאחר ששיים את תפילתו הבחין ר' ליפא ביהודי נשוא פנים אשר יושב בפינה, "ודאי אדם גדול הוא זה!" חשב לעצמו. במבט שטחי לא היה ניתן להבחין בדבר, היהודי היה לבוש בבגדים פשוטים והלך לבדו בלי משמשים וגבאים, אבל ר' ליפא בחושיו החדים הרגיש שלפניו עומד אדם גדול. לכך החליט להזמין את האורח אל ביתו.

אכן חושיו לא הטעו אותו, היה זה רבי נפתלי מליז'ענסק, נכדו של הרבי הקדוש רבי אלימלך מליז'ענסק. "אשמח מאד שתבואו להתאכסן בצל קורתי" אמר ר' ליפא. הרבי נתן בו את עיניו הקדושות ואמר לו "שני תנאים יש לי, האחד שתאסוף עבורי עשרה יהודים כדי לומר קידוש לבנה בציבור. ובנוסף, נוהג אני לערוך סעודה לאחר המצווה הגדולה, לאחר קידוש לבנה. ברצוני שתבשל עבורי דג לסעודה זו".

"דג?! דג בעונה זו של השנה?" חושב ר' ליפא בקול, "בתקופה הזו הנהרות קפואים לחלוטין, כבר זמן רב שלא ניתן להשיג דגים בעיירתנו". "נו", הפטיר הרבי, "העיקר שיהיה מניין יהודים לקיום המצווה".

רגעים ספורים לאחר שנכנס רבי נפתלי אל הבית נשמעו דפיקות עזות על הדלת, בפתח עומד גוי מגושם כשעל גבו שק גדול של דגים! "האם תרצו לקנות דגים עבור אורחי המלון?" שאל הגוי, ר' ליפא נדהם, נפעם מהמופת שהתרחש מול עיניו, הן משמים שלחו לכאן דגים שלא כדרך הטבע לעשות רצון צדיק!

לפתע נצצה במוחו הבנה, "הנה נענתה תפילתי, הקב"ה שלח אל ביתי צדיק וקדוש זה כדי שיצילני מהצרה אשר התרגשה על ביתי".

"רבי, הושיעו!" בכה ר' ליפא, "יהודי זר הגיע לכאן, מבקש להשיג את גבולי. הושיע את בני ביתי האומללים אשר הפריץ רוצה לזורקם אל הקור החורפי הנורא. רבי! חוס נא על נפשי ועל נפשות בני ביתי האומללים". "מה שמו של אותו יהודי" שואל הרבי בלחש, "קוראים לו פסח". "ככה", אמר הרבי, "הסר דאגה מלבך אין כל מקום לדאגה, הרי חג הפסח הוא שמונה ימים בלבד".

"אין מה לדאוג, פסח עושים רק שמונה ימים..."

מילים סתומות...

ר' ליפא לא ירד לסוף דעתו של הצדיק, אולם דבר אחד הוא כן הבין 'אין מה לדאוג'. לכך הסיר דאגה מלבו והרגיע את בני ביתו, הן הצדיק אמר שאין מה לדאוג, ודאי שבמהרה תבוא הישועה.

שמונה ימים חלפו להם בעיף, לערב ערב נשמעה תכונה מחוץ לבית, ילדיו של ר' ליפא רצים אל החלון כדרכם של ילדים, "אבא מישהו עובר דירה", צעקו. ר' ליפא ניגש אל החלון ומסיט את הווילון. "האם זהו חלום?" שואל את עצמו, בדרך הראשית נוסעת שיירת עגלות עמוסה במטלטלים, ומי מנהיג אותה... הוא ולא אחר. אותו פסח מסיג הגבול, ניכר שהוא עוזב את העיירה לצמיתות!

"צדקו דברי הרבי! פסח עזב את חיי לאחר שמונה ימים..."

דקות לאחר מכן נשמעו דפיקות על דלת הבית, אחד ממשרתיו של הפריץ בפתח "אדוני ביקש לזמן אותך אל ביתו". "אמור לי ליפא", אמר לו הפריץ מיד שנכנס, "האם ביקרת לאחרונה אצל איזה ראבין גדול?"

"רבי גדול? לא יצאתי מגבולות העיירה בחודשים האחרונים". "אל תרמה אותי", קטע אותו הפריץ, "גלה מיד את האמת, מיהו הצדיק אליו נסעת?"

"דע לך", המשיך הפריץ, "לפני שמונה ימים הגיע אלי יהודי הדור פנים באמצע הלילה וגער בי על כך שגירשתי אותך מביתך, אולם אני לא התייחסתי לדבר החלום והמשכתי כהרגלי בדבר יומי. בלילה הבא חזר החלום על עצמו באופן מדויק, שוב הופיע הרבי בחלומי והזהיר ודרש להחזיר אותך לביתך.

היום בבוקר בעת שאני סועד את ארוחתי נפלה עלי תרדמה, ובחלומי שוב הגיע אלי אותו רבי קדוש והפעם בפנים כעוסות, ובמילים חמורות דרש ממני לגרש את משיג הגבול ולהחזיר אותך אל בית המרזח. אולם היום לא הסתפק בבקשות: "אם לא תחזיר את ליפא למקומו דמך בראשך! זו הפעם האחרונה שאני בא להזהיר אותך!"

קמתי בבהלה ממקומי, הבנתי שזהו אינו חלום שווא, סכנה גדולה אורבת לי. מיד זימנתי את פסח לביתי והודעתי לו שהחוזה מבוטל והזיכיון להחכרת בית המרזח והמלון חוזר לידך ליפא".

"האם יודע אתה מיהו אותו רבי מסתורי שהגיע אלי בחלום?"

כה גדול היה כוחו של הרבי הקדוש ר' נפתלי מליז'ענסק, אולם הרבי מיעט להשתמש בכוחות אלו, סרב לנהוג באדמו"רות, סרב לקבל קויטלך. אלא שלמען יהודים מסכנים היה הרבי חורג מגדרו משפיע שפע וברכה עליהם ועל בני ביתם.

קו השיעורים - קול הלשון: 03-6171077

ממעיינות ישרים - ירושלים - נהריה
עוז והדר
ישישת אביר יעקב
אור מאיר שמחה
נהריה

אמ"ח השיחים

ממשנתו של כ"ק מרן אדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א

פרשת חיי שרה תשפ"ז | גיליון ה'

הכתב והמכתב

דברי מוסר ויראה מכתי"ק כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

"נְדִיבֵי עַמִּים נֶאֱסָפוּ עַם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם"
(תהילים מז, י)

תפארת שלמה ע"ה (תחילת פרשת ויקהל) האבות על ידי עבודתם עשו דרך ומסילה שיהיה קל לעשות כמעשיהם, העולם הזה הוא כמו יער שאין בו דרך מעבר ובא הוא והכין דרך לעבור בו אזי כל העולם עוברים באותו הדרך שהראשון הכין.

ולזה אמר אברהם אבינו ע"ה (בראשית כד ג) "ה' אלהי השמים ואלהי הארץ" פירש רש"י ע"ה עד עכשיו היה אלהי השמים ובאי עולם לא היו מכירים אותו ועכשיו אלהי הארץ שהרגיל אותו בפי הבריות.

אברהם אבינו ע"ה המשיך מדת החסד בעולם שיהיו בני אדם עושים חסד וצדקה זה עם זה והמשיך גם כן חסד שלמעלה בעולם ולזה אנו אומרים אלהי אברהם שהוא כנגד מדת החסד. וכל החסדים שעושים בכל הדורות הכל מכוחו שלו והכל נקרא על שמו ויש לו שייכות לחסדים אלו ונוטל חלקו מהם. זה שכתוב "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם" בזכות אברהם שכל ההשפעות שיורדות מהשמים הם בזכות אברהם.

"המכסה אני מאברהם אשר אני עושה" שכל החסדים הם בזכות אברהם. "ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום" היינו שהחסדים שלו נמשכים עד עולם שנאמר "למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט", "למען אשר יצוה" לשון צותא שאברהם יתחבר עם בניו בעת עשיית המצוות והצדקה והחסד.

"ואברהם עודנו עומד לפני ה'" שהוא תמיד עומד אף על פי שלא נתקבלה תפילתו על סדום ועמורה עודנו עומד על הדורות הבאים שלא תתקבל הקללה של סדום ועמורה על מי שאינו עומד בדיבורו (בגמ' במ"צ מח).

זה פירוש הפסוק (תהילים מז י) "נְדִיבֵי עַמִּים נֶאֱסָפוּ עַם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם" בעלי צדקות הנדיבים, החסדים הולכים עם מדת אברהם. וכן הגובר על יצרו בזכות הגבורות של יצחק אבינו ע"ה שהמשיך יראה בעולם, פחד יצחק. יעקב אבינו ע"ה מדת תפארת.

דוד המלך ע"ה ראש לשירות ותשבחות כמו שכתוב בגמ' ברכות (ז:) למה נקרא שמה רות שיצא ממנה דוד שריוהו להקב"ה בשירות ותשבחות, כמו שאומרים בברכת ברוך שאמר קודם פסוקי דזמרה ובשירי דוד עבדך נהללך ה' אלוקינו וכו', ובמקהלות רבבות עמך בית ישראל על כל דברי שירות ותשבחות דוד בן ישי עבדך.

ולזה אומרים ביהי רצון שקודם התהילים כאילו אמרו דוד המלך עליו השלום בעצמו בגן עדן. ולזה אומרים במוסף ראש השנה ובשירי דוד עבדך הנשמעים בעירך בלשון הווה. ומשה רבינו ע"ה ראש ושר התורה שהנחיל תורה לעם ישראל כמו שאומר החתם סופר ע"ה, אנחנו בני אברהם אבינו ע"ה, תלמידי משה רבינו ע"ה, עבדי דוד מלכינו ע"ה.

מזהב ומפז

פנינים מלוקטים מספרי אדמו"רי שושילתא קדישא

וַתָּמָת שָׂרָה בְּקִרְיַת אַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן (כג ב)

'ארבע' בגימטריא 'רגע', חושבנא דדיין כחושבנא דדיין. ויש לפרש על דרך הרמז, שמתה במיתת נשיקה בלא צער, וברגע אחד פרחה חיותה ודבקה בשכינה חי החיים הנצחיים.

(פתח האוהל)

גֵּר וְתוֹשָׁב אָנֹכִי עִמָּכֶם תְּנוּ לִי אֲחֻזַּת קֶבֶר עִמָּכֶם (כג ד)

יש לרמוז בכוונת הדברים, שידוע בספרי המקובלים שיש קליפות טמאות שאי אפשר להעלותן לקדושה, אמנם ביניהן ובין הקדושה קיימת בחינה ממוצעת הקרויה 'קליפת נוגה', ובחינה זו היא חיותם של הדברים שאינם איסור ממש, ואפשר להעלות את ניצוצות הקדושה שבהם לקדושה על ידי שמשתמשים בהם לשם שמים, וכן להיפך ח"ו על ידי שמשתמשים בהם שלא לשם שמים.

והנה אברהם אבינו ראה ברוח קדשו שיש במערת המכפלה ניצוצות קדושה עליונים שהיו בעת ההיא תחת שליטת הסיטרא אחרא, והיה מתאווה לפדותה מידם ולהעלותם לקדושה. ועל כן חפץ לקנות את המקום מיד בני חת הטמאים. ולזה רמז באומרו "גר ותושב אנכי עמכם", כלומר רואה אני שיש בכאן ניצוצות קדושה שהם בבחינת 'גר', שאינם בעלי המקום אלא כבושים בגולה, וחפץ אני להופכם ל'תושב',

המשך בעמ' ג'

"כְּשֶׁהַשְׁמוּעָה מַכָּה בַּבֵּן, הַלֵּב שֶׁל הָאֵם הוּא שֶׁנִּשְׁבָּר"

צֵידָה לַדֶּרֶךְ

בין הגוף לנשמה

כשהגוף ותאוותיו 'חיים', הרי חיים אלו נחשבים כמיתה, שכן עיקר החיים הם חיי הנשמה, מה שאין כן הרשע שנשמתו מסתלקת ממנו חייו אינם חשובים חיים

כדרכו של רבינו במאמרו שלמדנו בשבוע שעבר, לפרש את אירועי הפרשה כמרמזים על היחס הנכון בין הנשמה והגוף, כך גם במאמר שנלמד מדבריו הקדושים בשבוע זה, בפרשת חיי שרה. נכוף נא את אוזננו לשמע אמריו כי נעמו:

"ויקם אברהם מעל פני מתו וידבר אל בני חת לאמר. גר ותושב אנכי עמכם וגו'. אפשר לפרש הפסוקים האלו בדרך רמז על הנשמה והגוף. דידוע (עיין מדבר קדמות לג"ע מרן חיד"א מערכת הנו"ן) **דהנשמה נקראת בשם איש, והגוף בשם אשה. והנה הנשמה כל חפצה ותאוותה הוא באותו עולם, ואין לה תאוה וחפץ בכל מה שעושה האדם לצרכי גופו בזה העולם, רק במה שמסגל בתורה ובמצוות ובמעשים טובים".**

ורבינו ממשיך ומבאר כיצד יוכל האדם להשביע את רצון נשמתו לעסוק בתורה ומעשים טובים, למרות יצריו הגשמיים של הגוף, שסוחפים אותו על כרחו למחוזות אחרים: **"והנה אין ספק שאין אדם יכול להשיג מעלת התורה ומעשים טובים אם לא המית עצמו בעולם הזה, כמו שדרשו רז"ל** (ברכות דף סג:) **על הפסוק 'אדם כי ימות באוהל'** (במדבר יט, יד)".

כוונת רבינו לדרשת חז"ל הידועה "אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה". ברם עלינו לשים לב שרבינו נותן לדברי חז"ל עומק מחודש. שכן במבט שטחי נראה שכוונת הגמרא לדרוש מהאדם לשקוד על התורה במאמצים גדולים, ולא לחוש לחולשת גופו מחמת רוב מאמץ העיון ומניעת אכילה ושינה במידה מלאה. אולם רבינו מלמדנו שיש כאן עומק נוסף, שעל האדם לבטל את גופו לחלוטין עד שיחשב כמת, וזאת מלבד החלשת הגוף המעשית כתוצאה הישירה מעמל התורה.

הגוף מתנגד לשכל

ואכן, כבר נשמע הדבר בין החיים, וכפי שמפורש לדוגמא בספרי המהר"ל (נתיבות העולם, נתיב התורה פרק ג): "כי רבותינו זכרונם לברכה באו לפרש כי אין לתורה קיום אצל האדם כי אם על ידי סילוק הגשמי... כי הגוף מתנגד אל השכל, ולפיכך צריך שימות על דברי תורה, כלומר לסלק הגוף לגמרי כאלו אינו, ואז יש לתורתו קיום כאשר האדם גובר על הגוף לגמרי, ובזה הוא שכלי". הרי שביטול הגוף אינו רק בבחינת 'נזק אגבי' שהאדם מחוייב לספוג על מנת לזכות לכתרה של תורה, אלא צורך מהותי העומד בפני עצמו, וכפי שנרחיב בכך עוד להלן.

וראשית כל עלינו להבין, 'מיתה' זו מה טיבה? והלוא הגוף מלא חיות ועיזוז, ויצריו השונים מכריזים ללא הרף 'אנחנו כאן', חיים נושמים ואף בועטים לעיתים... ולכאורה נראה בכוונת הדברים, שקיים חילוק גדול בין אדם המחשיב את יצריו לבין אדם שמקבל החלטה נחושה להתעלם מהם לחלוטין.

לשם המחשת הדבר נביא דוגמא מוכרת, שחלק מאיתנו חוו או חווים על בשרם, והיא תאוות העישון. מי שניסה להיגמל מתאווה זו, יוכל בוודאי להעיד, שהנסיון למעט בכמות העישון קשה הרבה יותר מהפסקה מוחלטת שלו, וזאת מכיוון שהגמילה המוחלטת דורשת החלטה אחת. אבן, החלטה קשה, נחושה, ואפילו מבהילה, אבל חד פעמית. ואילו הניסיון למעט בכמות העישון, משמעו מאבק יצרי תמידי, בכל עת ובכל שעה.

בדומה לכך מקובל בשם מרן החזון איש זצ"ל, שקל יותר ללמוד חמש עשרה שעות ביממה מאשר שמונה שעות, וזאת מפני שהלומד שמונה שעות ביום לא ויתר על סיפוק יצר הבטלה שלו, וכעת עליו להיאבק בו שמונה שעות תמימות מידי יום, בעודו מצפה לשעות הבטלה שנותרו לו לאחר שישלים את חוק לימודו, בשונה ממי שהצליח להיגמל ממנו בהחלטה נחושה אחת.

ונפשי כעפר

ברם דומה שיש כאן עומק נוסף, ובכדי לבוא אל סודם של דברים עלינו לקרוא את המשך דברי רבינו הרומז בקצרה כדרכו: **"וכשמשים אדם עצמו כמת בעולם הזה, בזה ניצל מיצר הרע ומתאוותיו, וכמו שאנו מתפללים בכל יום 'ונפשי כעפר לכל תהיה', וזהו חשקה של נשמה אם משים הגוף עצמו מת, דבזה יכול להרוויח תורה ומעשים טובים".** הרי שרבינו מזהה את התפילה 'ונפשי כעפר לכל תהיה', שאמורה כמובן כלפי מידת הענווה, כמגלמת את דרישת חז"ל שעל האדם לשים עצמו כמת.

ובפשטות נראה בביאור הדברים, שיצרי האדם אינם עומדים בפני עצמם, אלא הם תולדה ממידת הגאווה, וכדברי שלמה המלך החכם מכל אדם (קהלת ד, ד): "וְרָאִיתִי אֲנִי אֶת כָּל עָמָל וְאֵת כָּל כִּשְׁרוֹן הַמַּעֲשָׂה כִּי הִיא קִנְאַת אִישׁ מֵרֵעֵהוּ", וכפי שביאר זאת רבינו הרמח"ל בספרו מסילת ישרים (פרק יא) באר היטב, ונצטט את לשונו הזהב:

"הכבוד הוא הדוחק את לב האדם יותר מכל התשוקות והחמדות שבעולם. ולולי זה, כבר היה האדם מתרצה לאבול מה שיוכל, ללבוש מה שיכסה ערוותו, ולשכון בבית שתסתירהו מן הפגעים, והייתה פרנסתו קלה עליו, ולא היה צריך להתייגע להעשיר כלל, אלא שלבלתי ראות עצמו שפל ופחות מרעיו מכניס עצמו בעובי הקורה הזאת ואין קץ לכל עמלו".

ובספר תולדות יעקב יוסף בפרשתנו מוסיף ביאור בקשר שבין הגאווה לשאר חסרונות הגוף, ונביא את דבריו הקדושים: "וזהו שאמרו חז"ל (מנחות דף מג:), אל תיקרי מ"ה אלא מאה וכו', רצונם לומר, שאי אפשר לבוא למדריגה זו שיאמר 'ונחנו מה' (כמו משה רבינו ע"ה, שהחשיב עצמו לאין גמור), כי אם שבא בסוד מאה ברכאן, שהיא בינה הנקראת ענווה, שמשם ק' ברכאן, היפך הגאוה מיסוד האש, שורש רוע ארבע מדות מארבעה יסודות אש רוח מים עפר שזכר בשערי קדושה וכו' (חלק

א' שער ב) שצריך תחלה להסיר רוע המידות שהיא הגאוה מיסוד האש, והרבות דברים מיסוד הרוח, ותענוגי הגוף מיסוד המים, ועצלות מיסוד עפר וכו'. ואב לכולן הוא הגאוה, שממנו נמשך דבורי לשון הרע ורכילות, וכמו שכתב מהרש"א בסוטה (דף ה.) דכתיב (תהלים קא, ה) 'מלשני בסתר רעהו... גבה עינים ורחב לבב' וכו', דזה נמשך מזה, וכשהוא רחב לבב הוא נפש רחבה, רוב התאוה והתענוג שנמשך מיסוד המים, ועל ידי זה כשאינו מוצא די מחסורו שאין חצי תאוותו בידו, הוא עצב הנמשך מיסוד עפר".

נמצינו למדים מדבריו שלא זו בלבד שהמידות הרעות נמשכות מהגאווה מבחינה טבעית, אלא שהיא גם השורש הרוחני של קיומן (כמו יסוד האש, שעולה וגובר על שאר היסודות שהם רוח מים ועפר), ובהסתלק השורש פורה ראש ולענה, יסתלקו גם פירותיו הבאושים.

נקראים מתים

ואולם, מיתה זו איננה מיתה רק כלפי הרע, ואולם לאמיתו של דבר, מדובר בחיים גמורים, הן עבור הגוף והן עבור הנשמה, וכהמשך דברי רבינו: "**ומטעם זה הרשעים אפילו בחייהם קרויים מתים, משום דהנשמה אינה שורה אלא במי שמשים עצמו מת בעולם הזה, ומבקש כי אם בעולם הבא. והרשעים שמבקשים תאוות העולם הזה וחיים שלהם לצרכי גופם, הנשמה בורחת מהם, ולפיכך נקראים מתים אפילו בחיים. נמצא שני פעמים נקראים מתים, חד בעודם חיים, וחד לאחר המיתה**".

כלומר, כשהגוף ותאוותיו 'חיים', הרי חיים אלו נחשבים כמיתה, שכן עיקר החיים הם חיי הנשמה, מה שאין כן הרשע שנשמתו מסתלקת ממנו חיו אינם חשובים חיים. ומעניין לצטט את דברי התולדות יעקב יוסף בפרשתנו (בתחילת הקטע המובא לעיל), שמפרש אף הוא כרבינו ש'שרה' רומזת לגוף, ומיתתו היא על ידי המידות הרעות. ובלשונו שם: "דודאי מיתת הגוף הנקרא שרה הוא על ידי רוע ארבע מידות של ארבעה יסודות... דאיתא במשנה (אבות פרק ד) הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מהעולם".

ומסיים רבינו ומפרש על פי יסודות אלו את לשון הפסוקים בפרשתנו: "**והנה הנשמה יש לה מנוחה ושמחה כשהגוף שומע לעצתה וחושב עצמו מת כדי לעבוד השם בתמימות, וזהו שאמר 'ויקם אברהם מעל פני מתו', כלומר קודם מיתתה** (כלומר, רבינו דורש את המילים 'מעל פני' במשמעות של קודם ולפני כן) **בעודה בחיים בעולם הזה, מיום בואה לאדם היא חושבת עצמו כאילו היא מתה. ואם האברים נשמעים לה, היא נותנת להם עצה שיחשבו לה כאילו היא מתה, וגם הם - כאילו הם מתים, ובזה ירוויחו תורה ומעשים טובים**".

"וזהו: 'וידבר אל בני חת לאמר', הם האיברים, אם יש בהם חיתת אלקים ויראי השם ושומעים לעצת הנשמה, וזהו 'בני חת' - האיברים שיש בהם חיתת ה'. ומה אומר להם: 'גר ותושב אנכי עמכם', כלומר, גר ותושב אני ואתם, פירוש, אפילו אנו נראים תושבים בזה העולם, גרים אנחנו, כי היום כאן ומחר בקבר, וכיוון שכן הוא, אין לו תקנה כי אם כשנחשוב עצמנו מעכשיו מחיים מתים, בזה נסלק עצמנו מהנאות זה העולם, ונמצא לסגל מצוות ומעשים טובים. וזהו 'תנו לי אחוזת קבר עצמכם', כלומר, מעכשיו מחיים ננהג בעצמנו ירושת הקבר כאילו אנחנו מתים, וזהו 'ואקברה מתי - מלפני', דהיינו מלפני מותנו נחשוב כאילו מתנו ונקברנו".

"וכשמשים אדם עצמו כמת בעולם הזה, בזה ניצל מיצר הרע ומתאוותיו, וכמו שאנו מתפללים בכל יום 'ונפשי כעפר לכל תהיה', וזהו חשקה של נשמה אם משים הגוף עצמו מת, דבזה יכול להרוויח תורה ומעשים טובים

המשך מעמ' א'

דהיינו להעביר את המקום לשליטת הקדושה וממילא יהיו אותם ניצוצות בבחינת 'תושב' ובעל הבית.

(מחשוף הלבן)

וַיֹּאמֶר עֶבֶד אַבְרָהָם אָנֹכִי (כד, ד)

יש לבאר על דרך הדרוש, שאליעזר חשש שמא יהרגו אותו מחמת שנאה, או בכדי לקחת את ממונו כשלל (וכפי שאכן דרשו חז"ל שניסו להרעיל אותו וניצל בנס על ידי מלאך), ועל כן לא הסכים לעשות או לדבר מאומה עד שיאיים עליהם ויראה את כוחו, וזהו 'לא אוכל עד אם דברתי דברי', ויאמר דבר'. ואז אמר 'עבד אברהם אנכי', כלומר אני הוא עבדו של אברהם אבינו שלחם וניצח לבדו את כל מחנות הצבא של ארבע המלכים, כפי שפירש רש"י בפרשת לך בפסוק 'וירק את חניכיו ילידי ביתו - וירדוף עד דן' (לעיל יד, יד), שלא היה שם אלא את אליעזר עבד אברהם אבינו, והוא לבדו עם אברהם אבינו ניצח את כולם.

(כלי בסף)

וַתֹּאמֶר אֵלָיו גַּם תֶּבֶן גַּם מִסְפּוֹא רַב עִמָּנוּ גַּם מָקוֹם לָלוּן (כד, כה)

יש לפרש על דרך הרמז כעין דברי רש"י (דברים לב, מז) "אין לך דבר ריקן בתורה שאם תדרשנו שאין בו מתן שכר", והוא ביאור מאמרה 'גם תבן גם מספוא', כלומר גם דברי תורה הנראים בעיניך כתבן ומספוא שאין בו חשיבות - 'רב עמנו', יש בו סודות וחשיבות גדולה, אלא שאינו ניכר כלפי חוץ. ולא זו בלבד אלא שיש באותם דברים גם 'מקום ללון', היינו לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו וללון שם בדרך קביעות, על ידי התדבקותו בקדושת אותם מאמרים.

(פיתוחי חותם)

אֵלֶּה הֵם בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם בְּחַצְרֵיהֶם וּבְטִירֹתָם (כה, טז)

יש לרמוז בלשון הפסוק: 'בחצריהם', היינו שפרוצים ופתוחים לכל רע, ואינם גדורים משום תועבה. 'ובטירותם', שעל הכל נוטר להם הקב"ה ויבוא עימם במשפט נקם לעתיד לבוא.

(פתח האוהל)

פרק ה'

המקום הנידח ביותר

בגליון הקודם התחלנו לסקור את איזכוריה של מרוקו וסביבתה בדברי חז"ל, וציינו את היותה נחשבת באותה תקופה למקום נידח במיוחד, וכעת נביא מספר דוגמאות לכך:

במדרש קהלת (פרשה ב) מבארים חז"ל את מהותו של העופות שהיו מובאים מידי יום לסעודת שלמה בשעתו ומזוהים במלכים א' (פרק ה) כ"בַּרְבְּרִים אֲבוּסִים". בימינו זכה בשם זה מין מסויים של ברווז, ולעומת זאת רש"י על אתר מזהה את הברבור כתרנגול (שאינו מופיע במקרא אפילו פעם אחת, ומוזכר לראשונה בכתבי חז"ל השונים).

אולם במדרש פירשו שמדובר בעוף מיוחד הקרוי על שם מקומו, ונצטט: "עוף גדול היה, ומעולה ומשובח והיה עולה ויושב על שלחנו בכל יום ויום. ומהיכן הוא בא? מברבריה היה בא בכל יום". כלומר, חז"ל מציינים זאת כדבר פלא, שבסעודתו של שלמה היה מופיע מידי יום עוף ממקום כה נידח כ'ברבריה', היא ארץ הברברים.

גם במדרש שיר השירים (פרשה ב) מוזכרת ארץ ברבריא כדוגמא למקום נידח: "קול דודי הנה זה בא - זה מלך המשיח. בשעה שהוא אומר לישראל: בחודש הזה אתם נגאלין, אומרים לו: היאך אנו נגאלין, ולא כבר נשבע הקדוש ברוך הוא שהוא משעבדנו בשבעים אומות? והוא משיבן שתי תשובות, ואומר להם: אחד מכם גולה לברבריה ואחד מכם גולה לסמטריה, דומה כמו שגליתם כולכם". כלומר די בכך שיהודי אחד יגיע לאותם מקומות נידחים, ואין צורך שכולכם תיגלו לשם.

אופיים ומנהגם הגרוע של גויי אותה ארץ מוזכר במקום אחר בחז"ל, במסכת יבמות (דף סג:): "אמר נבל בלבו אין אלקים וגו' (תהלים יד, א). במתניתא תנא: אלו אנשי ברבריא ואנשי מרטנאי שמהלכין ערומים בשוק, שאין לך משוקץ ומתועב לפני המקום יותר ממי שמהלך בשוק ערום".

מאידך מוזכרים בני אותם עמים כזמם ורסן על פיהם של מלכות רומי הרשעה, שכן מלחמותיהם הבלתי פוסקות עם מלכות רומי (המתוארים באריכות בספרי ההיסטוריה) החלישו אותה במידה ניכרת, ומנעו ממנה מלהוציא לפועל את כל שאיפותיה המושחתות. ונצטט את לשון המדרש (בראשית רבה פרשה עה) בנידון:

"אל תתן ה' מאוויי רשע, זממו אל תפק ירומו סלה (תהלים קמ, ט), אמר לפניו: ריבון העולמים, אל תתן לעשו הרשע מחשבות לבו. מהו 'זממו אל תפק'? אמר לפניו: ריבונו של עולם, עשה לו זמם לעשו הרשע, כדי שלא תהא לו נחת רוח שלימה, ומה זמם עשה לו הקדוש ברוך הוא לעשו הרשע? אמר רבי חמא בר חנינא: אלו בני ברבריא ובני גירמאניאה שאדומיים מתייראין מהם".

החזק במוסר אל תרף

האם יש חובה ללמוד מוסר בכל יום, ועד כמה?

החכם מכל אדם כבר אמר בספר משלי "החזק במוסר אל תרף, נצרה כי היא חייך". וכך גם פוסק המשנה ברורה להלכה (סימן א', על פי דברי הגאון החיד"א) שעל האדם לקבוע לו עת ללמוד ספרי מוסר בכל יום ויום אם מעט ואם הרבה, כי הגדול מחברו יצרו גדול ממנו ותבלין היצא הרע הוא תוכחת מאמרי חז"ל.

ואמנם ידוע מכל גדולי ישראל מכל הדורות ומכל החוגים שכולם עסקו תמיד במוסר, למדו ספרי מוסר וגם הורו לתלמידיהם לעסוק בתורת המוסר. כך למשל קודש הקודשים החתם סופר זיע"א שבכל יום היה לומד לפני השיעור הקבוע עם תלמידיו, מספר הקדוש חובות הלבבות במשך רבע שעה. והעידו עליו שבאותה קביעות של לימוד מוסר היו פניו להבים והוא בער באש עילאה. והיה רגיל לומר לתלמידיו "תאמינו לי שביום שאין אני לומד מספר מוסר, מרגיש אני בעצמי הצטננות ביראת ה'" ואם כך אמר קודש הקודשים החתם סופר, מה נענה אנן אזובי הקיר?!

גם מר זקני סידנא בבא סאלי זיע"א שכידוע היה דבוק בכל ישותו בספרי החסידות ההולכים בדרך אור שבעת הימים הבעל שם טוב הקדוש זיע"א, אך היו בספרייתו גם ספרי מוסר רבים והוא היה הוגה בהם בקביעות ובקי בהם עד להפליא כדרך שהיה בקי בכל לימודיו ושיעוריו הקבועים.

משך הלימוד הוא לפי עניינו של אדם וכפי מסת הזמן שיש בידו שהרי אינו דומה בן ישיבה ותלמיד חכם שכל עיתותיו בתורה ויכול להקדיש זמן ממושך ביום ללימוד מוסר שהוא עבורו קב חומטין שיחזיק את הלימוד, למי שעוסק על המחיה ועל הכלכלה וזמן קביעות עיתים שלו קצר. ועדיין גם הוא עליו לקבוע זמן ללימוד מוסר - למשל אם יקבע שיעור יומי בספר 'חק לישראל', שם ישנו בכל יום לימוד קבוע מאחד מספרי המוסר.

ודבר נוסף חשוב ביותר הן לקיום הלימוד, הן כדי שייעשה מתוך חשקת התורה והן כדי שהדברים יחדרו אל הלב וישפיעו - אנו מדריכים תמיד שיש לקבוע את הלימוד בספר שמרגישים אליו חיבור והכל לפי מה שהוא אדם. שכן בשעה שאדם לומד בספר יראה שיש לו אליו חיבור, הוא מתעורר יותר מהדברים וגם הלימוד אצלו הוא בחשק יותר וזה עניין נצרך מאוד לקיום הלימוד שהוא יסוד היסודות לרוחניות האדם.

ספרי 'מילתא חדתא' מתורת כ"ק מרן אדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א

מילתא חדתא — על התורה
שיחות ודברי חיזוק על סדר פרשיות התורה, המאירים את עבודת ה' ואת ההתמודדות עם אתגרי הדור, ערוכים בלשון בהירה ונגישה.
לשה"ק / אנגלית

מילתא חדתא — על מסכת אבות
מאמרים על סדר מסכת אבות בעניני עבודת ה' והליכות חיים, המשלבים דברי התעוררות לעבודת ה' בדרך המוסר והחסידות.
לשה"ק / אנגלית

אהבת התורה
פרקי חיזוק באהבת התורה, ביגיעתה ובעסק לימודה, המעוררים את הלב להתמסרות לתורה ולהתחזקות בעבודת ה'.
לשה"ק

אמונה ובטחון חלק א
מאמרים להעמקת האמונה והבטחון בהשי"ת, המעניקים חיזוק בהתמודדויות ובנסיונות החיים, ובפרט באתגרי דורנו. חלק א.
לשה"ק / אידיש

אמונה ובטחון חלק ב'
מאמרים להעמקת האמונה והבטחון בהשי"ת, המעניקים חיזוק בהתמודדויות ובנסיונות החיים, ובפרט באתגרי דורנו. חלק א.
לשה"ק

יראת שמים
מאמרי התעוררות לקנין יראת שמים, יראת הרוממות ודבקות בה', המשלבים את דרכי הפשט והדרש עם פנימיות התורה.
לשה"ק

שיערי תפילה
שיחות ודברי התעוררות בעניני תפילה, לחיזוק הלב בעבודת ה' ובהתמודדות עם אתגרי החיים, ערוכים בלשון בהירה הקרובה לכל נפש.
לשה"ק / אידיש

שבת קודש
מאמרים על קדושת השבת ועל סדר יומה, המאירים את עבודת השבת. בצירוף פיוטי קודש מאת כ"ק אדמו"ר שליט"א.
לשה"ק / אנגלית.

ירח האיתנים
מאמרי התעוררות לעבודת ימי אלול ותשרי: ראש השנה, עשרת ימי תשובה, יום הכיפורים וחג הסוכות, לאור פנימיות התורה.
לשה"ק

חנוכה וט"ו בשבט
שיחות ומאמרי חיזוק בעניני חנוכה וט"ו בשבט, המאירים את עבודת הימים ומעוררים להתחזקות בתורה ואמונה.
לשה"ק

פורים
מאמרים על עניני הפורים ופנימיות החג, ובהם דברי חיזוק והתעוררות לעבודת ה' ולהליכות החיים.
לשה"ק

הגדה של פסח — מילתא חדתא
ביאורים על סדר ההגדה חג הפסח ושיחה"ש, המעמיקים בעניני יציאת מצרים ובעבודת ליל הסדר לאור פנימיות התורה.
לשה"ק (ספרד / ע"מ) / אנגלית

בס"ד, גיליון שפ"ו | פר' חיי שרה | תשפ"ז

ובחרת בחיים

גליון שבועי במשנת מרן האור החיים הק' זיע"א

באור החיים
תולדות רבנו הק'

פניני אור החיים

לזכור שאנחנו רק גרים

גֵּר וְתוֹשָׁב אָנֹכִי עִמָּכֶם (בראשית כג, ד).

אברהם אבינו עומד מול בני חת ומבקש מהם אחוזת קבר. הוא מתאר את מצבו בשתי מילים שנראות כמעט סותרות: "**גר ותושב**".

אם הוא גר – איננו תושב. ואם הוא תושב – מה פירוש שהוא גר?

מבאר האור החיים הקדוש: כלפי בני חת, אברהם אכן היה תושב ביניהם. הוא חי בתוכם וקבע שם את משכנו. אבל קודם שאמר "**תושב**", הקפיד להקדים "**גר**".

מדוע?

מפני שהצדיק אינו רוצה להחזיק את עצמו כתושב קבע בעולם הזה. דוד המלך אומר: "**גר אנכי בארץ**". העולם הזה הוא מקום שעוברים בו, לא המקום שבו קובעים את כל התקוות והשאיפות.

אפשר שיהיה לאדם בית, עבודה, רכוש וסדר יום מלא, ובכל זאת בלבו הוא זוכר: **אני כאן בשליחות**. כל מה שיש לי הוא כלי למה שאני באמת צריך להספיק.

אברהם היה תושב אצל בני חת – אבל בעיני עצמו נשאר גר בעולם הזה.

כשזוכרים שאנחנו גרים, קל יותר לדעת מה באמת ראוי לקחת איתנו.

הכבוד לא עלה לו לראש

וַיָּקָם אַבְרָהָם וַיִּשְׁתַּחוּ לְעַם הָאָרֶץ לִבְנֵי חֵת (בראשית כג, ז).

בני חת פונים אל אברהם בכבוד עצום: "**נשיא אלוקים אתה בתוכנו**". הם מציגים אותו כאדם מורם מעם, נשיא וגדול.

ומה עושה אברהם מיד לאחר ששומע את הדברים הללו?

"**ויקם אברהם וישתחו לעם הארץ לבני חת**".

מבאר האור החיים הקדוש: ההשתחויה הזאת באה דווקא אחרי דברי הכבוד שלהם. במעשהו הראה אברהם את ההפך ממה שאמרו עליו. הם קוראים לו "**נשיא**", והוא אינו מחזיק את עצמו כנשיא עליהם. אדרבה, הוא נותן להם כבוד ומשתחווה לפניהם.

קל להיות עניו כשאיש אינו משבח אותנו. המבחן מגיע דווקא אחרי שמכבדים, מרימים, מחמיאים ונותנים מעמד.

אברהם אבינו שומע "**נשיא אלוקים אתה**" – ולא משתנה כלום. הוא נשאר אותו אברהם שמכבד את העומדים מולו.

גדלות אמיתית אינה נמדדת בכמה כבוד אדם מקבל, אלא במה שהכבוד עושה לו.

מי שנשאר מכבד גם כשמכבדים אותו – הכבוד לא שולט בו.

לומר את המסר בלי לבייש

וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל (בראשית כד, א).

אברהם אבינו עומד לשלוח את עבדו למצוא אשה ליצחק. לפני השליחות מספרת התורה שאברהם זקן, ושה' ברך אותו בכל.

לשם מה ההקדמה הזאת?

מבאר האור החיים הקדוש: אברהם ראה את מצבו. הוא כבר זקן, ביתו מלא ברכה ונכסים, והעבד המושל בכל אשר לו רואה את כל השפע הזה. אברהם חשש שמא בלבו של העבד קיימת מחשבה להשיא את בתו ליצחק.

אברהם צריך להבהיר לו שהדבר אינו אפשרי. אבל כיצד עושים זאת בלי לפגוע?

הוא אינו אומר לו: אני יודע מה אתה רוצה, וזה לא שייך. במקום זאת הוא משביע אותו בלשון כללית: "**לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני**". הדברים ברורים, והעבד מבין מעצמו שהמסר נוגע גם אליו.

לפעמים צריך לומר דבר שאי אפשר לטשטש. אבל גם אמת ברורה אפשר למסור בדרך ששומרת על כבודו של השומע.

לא כל מסר חייב להגיע בצורה חדה ומביכה. אפשר להיות ברור – ולהישאר עדין.

המשך בעמוד ג'

פרק שמיני: **תהפוכות**
לולי תורתך שעשועי

אותות ימיו הטרופים והרדיפות אותן סבל, ניכרות, לדברי רבינו עצמו, בספריו. שכן חידושיו בהם באים לפעמים בקצרה ולפעמים בארוכה, והכל לפי רוב הטרדה שהיתה מנת חלקו ביום כתיבת כל חידוש וחידוש. הקדמתו לספרו הראשון, שאת שמו קרא "**חפץ ה'**", חושפת טפח מעולמו הפנימי, ומותירה את הלומד נדהם ומשתומם אודות מדרגותיו בקודש והשגותיו של רבינו עוד בשחר ימיו, וגם אודות כל אשר עבר על ראשו בחלק גדול מהשנים בהן שקד על ספרו זה.

את חידושיו אלו ברובם, כתב מתוך טרדה ותחת איומים ורדיפות, והוא היה מתייגע למצוא את הרגעים הפנויים כדי ישוב הדעת, להעלאת החידושים עלי גליון. וכך כותב רבינו בהקדמתו:

"... כי הלא תתמה דלפעמים תמצא קצת אורך לשון ולפעמים לקחתי דרך קצרה ביותר, וגם תמצא לפעמים שאני מבאר ומפלפל, ולפעמים מעלים עין במקום שאין רשאי להתעלם, דע לך אחי כי כל מה שלמדתי בחיי לא היה אלא מאהבת ה', ומחשק התורה. כי מהיותי בעולם אשר פתחתי עיני, סבבוני כתרוני צרות צרורות... ובין הכי ובין הכי לא זז מחבבה אם יום או יומיים אעמוד בקצת מנוחה לא אחדל מהביט אל הספר לכתוב קצת, ולערך המנוחה הייתי שוקד על הלימוד ולבאר אשר הבינותי לכבוד קוני. ולזה תמצא לפעמים אני יוצא י"ח בענין לפרש בו הצורך, ולא כל העתים שוות. ולפעמים אני בוחר לעצמי דרך קצרה, ולפעמים אני מושך בקסת אשר בידי באורך לשון. מטרדות הזמן אין הדעת מיושב כי רבו משערות ראשי רוב טרדותי ואנחותי עצמו מצמיתי לא יתנוני השב רוחי..."

בשנת ת"צ שככה המלחמה. מולאי עבדאללה, בנו של מולאי אסמעיל, גבר סופית על האחרים מבין אחיו הטוענים לכתר. אלא שאם שקטו הרוחות במרוקו כולה, הרי שליהודים לא הונח ולא לרגע. מולאי עבדאללה לא הקל מעליהם כל עול, ואדרבה, המשיך להטיל עליהם מיסים ועונשים חדשים לבקרים.

המשך בשבוע הבא

ספיר ויהלום
פניני מוסר ויראת שמים בפרשה

לקיים את הדיבור

'וְהָאִישׁ מִשְׁתָּאֵה לָהּ מַחֲרִישׁ לָדַעַת הַהִצְלִיחַ ה' דַּרְכּוֹ אִם לֹא' (בראשית כד כא).

שבע שנים למד הרב הקדוש **רבי משה לייב מסאסוב** זי"ע, אצל הגאון הקדוש **רבי שמעלקא מניקלשבורג** זי"ע, ובבואו להפרד מרבו כתום שבע השנים, נתן לו רבו שלוש מתנות: דינר זהב, כיכר לחם ומלבוש לבן.

כשחלף ברחובות אחת העיירות, הגיעה לאזנו לפתע קול זעקה מרה.

והקול, קולו של יהודי צועק ובוכה, עולה ממרתף אחד הבתים.

תר רבי משה לייב אחר מקור הקול, וגילה אשנב מסורג בסמוך לאדמה, משם, במעמקיו של מרתף חשוך בקעו הקולות.

היהודי שהבחין בדמות יהודי בעד הסורגים, שפך לפניו את צרתו:

מאין בידו ממון לפרוע את דמי החכירה עבור בית המזיגה המקומי, השליך אותו אדון הסביבה למרתף.

נכמרו רחמיו של רבי משה לייב על היהודי האומלל. תחילה השליך אליו את כיכר הלחם שנתן לו רבו, כדי שיוכל להחיות את נפשו, ומיד פנה לבית אדון הכפר, להשתדל לפניו על שחרור האסיר.

צרור כסף לא היה עמו. כל רכושו היה אותו דינר זהב שקיבל מרבי שמעלקא. את המטבע הזה הציע לאדון תמורת החוב כולו, בבקשה שימחל על יתרת הסכום וישלח את היהודי לביתו.

האדון הביט בו בבוז. חוב של שלוש מאות רובל כסף אינו מוכן למחול תמורת דינר זהב אחד.

כל בקשותיו ותחנוניו של רבי משה לייב לא הועילו, והוא יצא מביתו בפחי נפש.

כעבור רגעים שב על עקבותיו ורץ שוב אל בית האדון. צערו של היהודי היושב במרתף לא נתן לו מנוח. שוב ביקש מן האדון לקבל את דינר הזהב ולהוציא את האסיר לחופשי.

הפעם עוררו דבריו את חמת האדון.

בימים ההם היה אדון הכפר שליט על נתיניו, וידו תקיפה לעשות בהם כרצונו, ברוב זעמו וקצפו, ציווה על משרתיו להשליך את רבי משה לייב לחצר סגורה בה שוטטו כלבי טרף שהיו קורעים לגזרים את כל הקרב אליהם.

לבש **רבי משה לייב** את המלבוש הלבן שנתן לו רבו, והנה, אך נסגר שער החצר מאחוריו, עמדו הכלבים עזי הנפש באימה, כמו סומרו למקומם.

נבהל האדון ממה שראו עיניו, ותיכף הלך בעצמו אל המרתף, והוציא את האסיר לחופשי.

מעשה מופלא זה סיפר הרב הקדוש **רבי דוד משה מטשורטקוב** זיע"א, ובסיומו שאל: היכן משיגים היום מעיל כזה?"

כאשר בא אליעזר עבד אברהם אל הבאר בשליחות אדונו, לבקש אשה ליצחק. ביקש בתפילתו סימן: הנערה אשר יבקש ממנה מים והיא תיענה לבקשתו ואף תציע להשקות את גמליו, היא האשה שהועיד הקדוש ברוך הוא לבן אדונו. והנה באה רבקה, משקה אותו ומוסיפה מעצמה: **'גַּם לִגְמַלֶּיךָ אֶשְׁאָב עַד אִם כִּלּוּ לִשְׁתֹּת'** (בראשית כד יט).

רבקה ממהרת אל הבאר, רצה ושואבת, וממלאת את השוקת לכל גמליו. לכאורה כבר ראה אליעזר את כל אשר ביקש: נערה בעלת חסד, הנותנת ברוחב לב יותר ממה ששאל ממנה. תפילתו נענתה, והסימן שהתנה התקיים.

אולם הכתוב אומר: **'וְהָאִישׁ מִשְׁתָּאֵה לָהּ מַחֲרִישׁ לָדַעַת הַהִצְלִיחַ ה' דַּרְכּוֹ אִם לֹא'**. מה טעם מחריש אליעזר? מה עוד עליו לראות כדי לדעת שהצליח ה' את דרכו?

מבאר **רבינו האור החיים הקדוש** (בראשית כד כא), כי אכן מצד התנאי שהתנה בתפילתו, כבר היה יכול לגשת אל רבקה ולומר לה את הדברים שבפיו. הוא ביקש שתאמר כי תשאב גם לגמליו ותעשה כדבריה, והיא כבר שאבה לכל הגמלים. לא היה בתנאו שימתין עד שיכלו לשתות.

אלא שרבקה עצמה הוסיפה דבר שלא ביקש: 'עד אם כלו לשתות'. היא קיבלה על עצמה לעמוד ולטרוח בהשקאתם עד שישתו כל צורכם. מתוך תוספת זו נולד לאליעזר ספק חדש: שמא היא, כלשון רבינו, 'מהאומרים הרבה ועושים מעט'. לפיכך השתיק את עצמו והמתין לראות אם תקיים גם את מה שהוסיפה מדעתה. רק לאחר שראה כי כלו הגמלים לשתות, ניגש לתת לה את הנזם ואת הצמידים.

שכרה של מצווה אחת

'וּלְרִבְקָה אָח וּשְׁמוֹ לָבָן וַיָּרָץ לָבָן אֶל הָאִישׁ הַחוּצָה אֶל הָעָיִן' (בראשית כד כט).

מעשה ביהודי שלא שמר תורה ומצוות, שבא אל הרב הקדוש **רבי יצחק מאיר מגור**, בעל ה'חידושי הרי"ם' זיע"א, וקושיה בפיו: בפרשת קריאת שמע נאמר שאם לא ישמרו ישראל את מצוות ה', תבוא עליהם פורענות. ואילו הוא, שאינו שומר מצוות, יש לו כל טוב, והצדיקים יושבים בצער.

השיב לו החידושי הרי"ם, שמתוך שאלתו נראה כי קרא קריאת שמע לפחות פעם אחת בימי חייו.

אכן, אישר היהודי. פעם אחת קרא קריאת שמע.

אם כן, השיב הרבי, מגיע לך עוד יותר ממה שיש לך!

אל המגיד הקדוש, רבנו דב בער ממזריטש זיע"א, בא יהודי שהיה זקוק לישועה גדולה.

אמר לו המגיד: "צרתך צרה, אך לא אוכל לסייע לך בדבר זה.

עצתי, שתלך לעיר פלונית, שם תמצא שיכור מפרסם המתגולל בקיאו בשווקים וברחובות כל היום כולו.

תשכים בבוקר ותבוא אליו לפני שיתפלל שחרית, כאשר הוא עדיין פיכח וטרם שתה משקה, ובקש ממנו שיברכך שתיוושע.

אם תצליח להתברך מפי השיכור - מבטחני שהישועה בוא תבוא".

נסע האיש לאותה עיר, ואכן הצליח למצוא את השיכור לפני ששתה מיינו, וזכה לברכה מפיו.

וכדברי המגיד כן היה. מיד בבואו לביתו, כבר היתה הרווחה ונושע מצרתו.

שב היהודי אל המגיד אחוז פליאה: "ילמדנו רבינו, מה פשר הדבר?"

נם לו המגיד:

"יהודי זה חוטא ובעל עבירה גדול היה, עד שלא הניח דבר עבירה שלא עשאה, רחמנא-ליצלן.

יום אחד הגיעה שמועה לאזנו, כי בעיר פלונית ניתן להשיג דבר עברה מסויים תמורת ארבע מאות דינרי זהב.

נטל האיש את צרור כספו ופנה לעבר

העיר המדוברת.

בעודו בדרך חלפה לצידו עגלה ממנה בקעו קולות בכי ויללה של אנשים ונשים.

בירור קצר העלה כי מדבר במשפחה יהודית מנתיני אחד הפריצים באזור, שהיה השליט הבלעדי על כל הדרים באחוזתו. ראש המשפחה שחכר מהפריץ את בית המרזח, לא שילם זה זמן רב את דמי החכירה, עד שהחוב הגיע לכארבע מאות זהובים.

כנקמה, הורה הפריץ לאסור אותו יחד עם כל בני משפחתו, וכעת הוא עומד להשליך אותם לכלא, שם מצפה להם מיתה מייסרת וממושכת מתוך רעב וייסורים.

בלבו של אותו יהודי התלקח ניצוץ קדוש, והוא החליט להעניק את כל כספו על מנת לפדות את היהודי מידיו של הפריץ.

הוא שלף את צרור מעותיו והעבירו בשלמות לרשות הפריץ ששחרר את כל השבויים מתחת ידו.

היהודים הנדכאים הודו לו נרגשות על שחלצם ממצבם הנואש, והלכו לדרכם, ואף הוא שב לעיר מגוריו בהחלטה לשוב לביתו ולא לחטוא באותה עבירה שבעבורה יצא לדרך.

קדושת המצווה שזכה זה עתה לקיים, מילאה את כל ישותו בתחושה מרוממת של קדושה וטהרה.

מעשהו של היהודי שכפה את יצרו וויתר על כל כספו כדי להציל יהודים, עורר רושם חזק מאד בשמים, עד ששמע אותו יהודי כרוז משמים, שהכריז כי כל היוצא מפיו יתקיים, והוא יזכה למדריגות גבוהות בקדושה.

עמדו המקטרגים וטענו: "כיצד יכול אדם מגושם שכזה לזכות למדרגות כה רמות?

הלא אין בו לא תורה ולא עבודה, וגופו לא הזדכך. ושמא יבקש שיחיו המתים ועוד שאר דברים שעדיין לא הגיעה עתם, ויחריב את העולם..."

בשל כך נמנו וגמרו בבית דין של מעלה כי יהיה האיש שיכור בזוי כל ימי חייו, וכך לא יתקרבו אליו בני אדם ולא ירצו לדבר עמו, וממילא לא יבקשו להתברך מפיו.

על כן שלחתיך אליו, בידעי שמדבריו לא יפל ארצה".

עומד **רבינו האור החיים הקדוש** (בראשית כד כט), על הנאמר בלבן: 'וּלְרִבְקָה אָח וּשְׁמוֹ לָבָן וַיָּרָץ לָבָן אֶל הָאִישׁ הַחוּצָה אֶל הָעָיִן', כי אמרו חז"ל שאצל הצדיקים התיבה 'שמו' קודמת להזכרת השם, כגון 'ושמו בועז', ואילו אצל הרשעים נאמר 'נבל שמו'. ומעתה קשה: מדוע נקטה התורה אצל לבן הרשע את סדר הצדיקים, וכתבה 'ושמו לבן'?

מבאר רבינו, כי לבן שמע על המפגש של אחותו עם אדם זר, וחשש שכוונתו לרעה. מתוך דאגתו לכבוד אחותו רץ לקראת אליעזר. רק לאחר מכן ראה את הנזם ואת הצמידים, ושמע מפי רבקה את סדר הדברים, ואז נחה דעתו.

בזכות אותה דאגה לאחותו נתנה לו התורה את הלשון שבה היא מזכירה צדיקים. וזה לשון רבינו: 'כי מעשה צדיקים עשה בזה ואין הקדוש ברוך הוא מקפח שכר בריה'.

(מאוצרותיו ושיחותיו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

המשך מעמוד א'

בדיוק ברגע הנכון

וַיְהִי הוּא טֶרֶם כִּלָּה לְדַבֵּר וְהִנֵּה רִבְקָה יֹצֵאת (בראשית כד, טו).

אליעזר עומד ליד הבאר ומתפלל להצלחת שליחותו. הוא מבקש סימן שיכוון אותו אל הנערה הראויה ליצחק.

התורה מדגישה: "**טרם כלה לדבר**" – עוד לפני שסיים לגמרי את דבריו, "**והנה רבקה יוצאת**".

מבאר האור החיים הקדוש: לא היה כאן אפילו רגע של המתנה. בעוד אליעזר מסיים את תפילתו, רבקה כבר מופיעה.

ולא זו בלבד. האור החיים מדייק גם בלשון "**רבקה יוצאת**". לא היה זה דבר שרבקה רגילה לעשות באותה שעה. מן השמים סובבו את יציאתה כדי שתגיע בדיוק באותו רגע – לא קודם ולא אחר כך – כדי שאליעזר יפגוש את מי שנועדה ליצחק ולא יטעה באחרת.

אנחנו רואים רק פגישה אחת ליד באר. מאחורי הפגישה הזאת עומד תזמון מדויק של ההשגחה: תפילה, יציאה, רגע ומקום – הכול מתחבר יחד.

לפעמים אדם מחכה לדבר הנכון ותוהה מתי יגיע. מפרשתנו לומדים שיש דברים שצריכים לא רק להגיע – אלא להגיע בזמן המדויק שלהם.

כשהרגע מגיע, מתברר שגם ההמתנה הייתה חלק מן הסדר.

אין מעשה טוב הולך לאיבוד

וּלְרִבְקָה אָח וּשְׁמוֹ לָבָן וַיָּרָץ לָבָן אֶל הָאִישׁ הַחוּצָה אֶל הָעָיִן (בראשית כד, כט).

חז"ל מלמדים שיש הבדל באופן שבו התורה מזכירה צדיקים ורשעים: אצל הצדיקים השם קודם – "**ושמו בועז**"; ואצל הרשעים האדם קודם לשמו – "**נבל שמו**".

אם כן, שואל האור החיים הקדוש, מדוע אצל לבן נאמר דווקא "**ושמו לבן**", בסדר שמצינו אצל צדיקים?

מבאר האור החיים: בתחילה לבן רץ אל האיש מפני שחשש לאחותו רבקה. הוא עדיין לא ידע את כל הסיפור, שמע שהיה קירוב דברים בינה לבין איש זר, וקם לקנא את קנאת אחותו ולהגן עליה.

באותו מעשה – אומר האור החיים – "**מעשה צדיקים עשה**". ולכן באותו מקום זכה להיזכר בלשון הראויה לצדיקים.

והאור החיים מוסיף יסוד גדול: **הקדוש ברוך הוא אינו מקפח שכר כל בריה על מעשיה הטובים.**

לבן נשאר לבן, אבל מעשה טוב שעשה – לא נמחק.

לפעמים אנחנו ממהרים להדביק לאדם תווית אחת ולמדוד לפיה כל מה שהוא עושה. התורה מלמדת: גם בתוך אדם שיש בו חסרונות, מעשה טוב הוא מעשה טוב.

שום נקודה טובה אינה הולכת לאיבוד.

מתנה תחת מתנה

נָתַתִּי כֶסֶף הַשָּׂדֶה קַח מִמֶּנִּי וְאֶקְבְּרָה אֶת מֵתִי שָׁמָּה (בראשית כג, יג).

עפרון מציע לאברהם את השדה ואת המערה בלשון של מתנה. אברהם משיב לו: "**נתתי כסף השדה, קח ממני**".

האור החיים הקדוש שואל: מדוע אומר אברהם "**נתתי**" בלשון עבר, הרי עדיין לא מסר את הכסף? ועוד, למה לשון "**נתתי**", כאילו גם הכסף הוא מתנה, הרי לכאורה זהו תשלום עבור השדה?

מבאר האור החיים: אברהם אומר לעפרון, אם אתה גמרת בדעתך לתת לי את השדה בתורת מתנה – גם אני גמרתי בדעתי לתת לך את הכסף בתורת מתנה. **מתנה תחת מתנה.**

אברהם אינו מבקש להישאר רק בצד המקבל. אם עפרון נותן – גם הוא נותן.

יש אנשים שיודעים להכיר טובה בלב. אברהם מלמד שהכרת הטוב מבקשת גם ביטוי מעשי: כשקיבלתי, אני מחפש היכן גם אני יכול לתת.

הדרך הנבונה היא לא לשאול "**מה נתנו לי**", אלא "**מה אני יכול להשיב**".

לקבל בחן – ולחפש מיד כיצד להפוך גם לנותן.

מתיבתא אור החיים

כתב רבינו (בראשית כג ט)**: 'ויתן לי' וגו'. דקדק לומר לשון מתנה הגם שנטל ממנו דמים כאומרו בכסף מלא, גם דקדק לומר בתוככם. הנה נתחכם אברהם לקנות המערה בסדר שאין אחריו ערעור ולהיות שרז"ל אמרו** (זהר ח"א קכח) **שעפרון מימיו לא ראה במערה זולת החשך והבהלה ואם כן יכול הוא לבא בטענה כשידע שהמערה יקרת הערך ואפילו לעולם חוזר הוא ואין זכות המערה מתקיים ביד אברהם לעולם. והגם שאין אונאה לקרקעות, חש אברהם לסברת הירושלמי שכתבו התוספות** (קידושין מב:) **שיש להם אונאה בחצי דמיהם ודוקא אונאת שתות אין להם:**

עוד יש לחוש שמא יערערו אחר המכר מדין המצר או שיצא אחר כך שטר שעבוד על הקרקע ההוא ויטרפוהו מיד אברהם לזה נתחכם לתקן כל זה ואמר לשון מתנה ומכר, הכוונה בזה שיעשה אופן שיש בו שניהם והוא החליפין שיש בו מכר ויש בו מתנה שיכול להחליף מחט בגמל ואין בהם אונאה בשום אופן. ודין חליפין ישנו בקרקע ובמטלטלין אבל לא במטבעות, לזה אמרו ז"ל בבכורות וז"ל (נ.) **אמר רבי חנינא כל שקל שכתוב בתורה סלעים וכו' חוץ משקלים האמורים בעפרון שהם קנטרין עובר לסוחר פרקמטיא נפקת וכו' עכ"ל. ומעתה לא נשאר מקום לעפרון לבא בטענה. ולחששת מצר גם לחששת שעבוד עשה כל בני העיר סרסורים בדבר וממילא בטלו טענת בר מצרא, גם נתגלה כי לא היה עליה שעבוד שהיה הדבר באזני כל באי שער עירו. ואומרו לאחוזת קבר, להיות שלא בקש ממנו אלא המערה אבל השדה עודנו עומד לזכות עפרון יש מקום לומר אליו אחרי כן שלא יחפוץ בדריסת הרגל שיעברו עליו לקבור מתים והוא לא מכרו אלא לקבור שרה ואין דריסת רגל בשדהו עוד, לזה אמר לאחוזת קבר:**

דין בר מצרא בקונה מן הגוי

ומה שכתב רבינו 'מדין המצר'. הנה בפרשת ויחי (להלן מט לב) הוסיף רבינו בענין זה, שאף שמבואר בגמרא (ב"מ קח:) שהקונה מן הנכרי אין בו דין בר מצרא, כיון שיכול הקונה לומר לבר מצרא 'ארי אברחי לך ממצרא', מכל מקום חשש אברהם לדין בר מצרא, לפי שדברי הגמרא אמורים באופן שהמערער הוא ישראל, שיכול לומר לו 'ארי אברחי לך ממצרך', אבל אם הם גוים לא שייך טענה זו, כיון שלא איכפת להם מזה. ולכן אמר שם יעקב 'מקנה השדה והמערה אשר בו מאת בני חת', שבקנין זה נתבטלה מהם טענת בר מצרא.

ובנימוקי חיים (הגר, ב"מ קטז. ד"ה בנימוקי יוסף) **הקשה** על דברי רבינו, שהרי מבואר בגמרא (שם קח:) שאין טענת בר מצרא כנגד אדם שקונה את הקרקע לקבורה, ומפרש שם רש"י (ד"ה בלא אכרזתא) שהוא משום שאם ישתהה ויברר אם יש בר מצרא יש בזה בזיון למת, ואם כן מדוע חשש אברהם לדין בר מצרא אף שקנה את הקרקע לקבורה. **ובברכת שמעון** הוסיף להקשות, שאף שדין זה נאמר כלפי המוכר, שאינו יכול בן המיצר להוציאו מיד הלוקח שמכרו לצורך קבורת המת, מכל מקום נראה שהוא הדין גם כלפי הלוקח, שאם קונה לשם קבורה אינו צריך להקנותו לבר מצרא, שהרי עיקר דין בר מצרא הוא על הלוקח.

והמפרשים כתבו ליישב דברי רבינו בכמה אופנים:

א. בנמוקי חיים כתב, שרבינו כתב כן רק על דרך דרוש וקבל שכר.

ב. בברכת שמעון ומרקחת חיים (וייס) תירצו, שאברהם חשש לטענת בר מצרא לגבי שאר שדה המערה, שאותה קנה לקבורת שאר משפחתו בעתיד, ולא שייך בזה הטעם שאם ישהה יהיה בזיון למת. ואמנם תירוץ זה תלוי במחלוקת האחרונים אם יש ללוקח דין בר מצרא בחלק הנותר של השדה שלא קנה, ויש לומר שדעת רבינו כדעת הנתיבות המשפט (סי' קעה ביאורים סק"ג) שאין ללוקח דין בר מצרא בזה, וממילא אף לאחר שקנה אברהם את המערה וקבר שם את שרה, הוא לא היה בר מצרא, וחשש שיטענו השכנים שהם בר מצרא, ולכן עשה קנין באופן שלא יוכלו לטעון כן.

אור הישועות
מכתבי הלומדים

האור החיים הקדוש – חלום שהפך לברכה

בזמן שהתגורר מרן **האדמו"ר מהר"א מבעלזא** בבתי וורשא, בביתו של הרה"ח רבי זלמן אשכנזי ז"ל, שכן בקרבת מקום תלמיד חכם בשם **רבי פייבל אידלמן** זצ"ל. אף שהיה תלמיד חכם מופלג, היה רחוק מאורחות החסידים ואמונותיהם.

רבי פייבל ורעייתו חוו עשרים שנה של תפילות ותחנונים מבלי שזכו לפרי בטן. בליל ט"ו בתמוז תש"ד, יום הילולת **בעל ה"אור החיים" הקדוש**, חלמה אשתו חלום שבו נגלה אליה האור החיים הקדוש בעצמו. כשהיא סיפרה את החלום לבעלה, הוא דחה זאת באומרו: "חלומות שווא ידברו" והלך לעסוק בלימודיו.

האישה, שתחושותיה לא נתנו לה מנוח, פנתה לשכנתה, אשתו של רבי זלמן אשכנזי, וסיפרה לה את דבר החלום. השכנה הציעה לה לעלות לפני האדמו"ר מבעלזא, ששהה בביתם באותה העת, ולבקש את עצתו. בעזרת השכנה הצליחה האישה להיכנס אל הקודש פנימה וסיפרה לאדמו"ר על שנות עקרותה, החלום שחלמה, והכמיהה שלה לבן.

הורה לה האדמו"ר לעלות מיד באותו היום לציון האור החיים הקדוש בהר הזיתים. הוא הדריך אותה לומר במקום את כל ספר תהילים, לשטוח שם את תחינותיה, ולהבטיח שאם ייוולד להם בן, יקראו לו "חיים".

כעבור שנה בדיוק, ביום ההילולא של האור החיים הקדוש, געשה ורעשה ירושלים לבשורת לידתו של הבן שזכו בו רבי פייבל ורעייתו. ויקרא שמו בישראל "חיים".

("צנצנת המן", עמ' קיב)

ספרי "אור החיים" בהוצאת המכון

סט חומש אור החיים המבואר
דברי האור החיים מוגהים ומבוארים בהרחבה במדורי "מאורי אור" ו"מאורי החיים", להבנת עומק דבריו וכוונתו.

סט חוברות אור החיים משולב
ביאור משולב בשפה ברורה, בתוספת מדור "תורת חיים", מחולק ל-48 חוברות נוחות לנשיאה וללימוד.

פרי תואר המבואר
חיבורו ההלכתי של האור החיים על יורה דעה, עם ביאורים, ציונים ומדור מסכם של פסקיו והלכותיו.

מוסרי אור החיים
לקט מדברי האור החיים הק' על דרך המוסר עם ביאור דבריו.

חיים כולכם היום
דרכי חיים והנהגות ממשנת האור החיים, מסודרות לפי ימות השנה והמועדים.

פניני אור החיים
פנינים נבחרות מתורת האור החיים, ערוכות לפי נושאים וענינים.

אור החיים עם ביאור משולב
ביאור קצר ובהיר המשולב ברצף דברי האור החיים, לצד ליקוטים משלימים משואר ספריו.

אור החיים לוח יומי
ספר האור החיים בחלוקה יומית לכל ימות השנה.

שולחן שבת עם אור החיים
מאמרים לפרשיות ולמועדים על פי תורת האור החיים, מעובדים בשפה פשוטה ובניקוד מלא.

חפץ ה' המבואר
חיבורו של האור החיים על מסכת שבת, מוגה על פי דפוס ראשון ומלווה בביאור, ציונים ומראי מקומות.

אוצרות אור החיים מתיבתא
אוצר ביאורים וחידושים על ספר אור החיים הקדוש.

ספיר ויהלום אור החיים
מתוך שיעורי ושיחות הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ על פרשיות השבוע והמועדים, בשילוב משלים, סיפורי צדיקים, הנהגות ופנינים.

מפתח של חיים
עשרות אלפי פנינים מספר אור החיים, מסודרות לפי ענינים, אישים ומאורעות, בתוספת תולדות רבינו.

מגילת אסתר - אור החיים
מגילה מבוארת, עם "ראשון לציון" המבואר וליקוטים מספרי האור החיים על סדר המגילה.

ראשון לציון המבואר
ספר "ראשון לציון" לרבינו חיים בן עטר, בתוספת ביאורים.

פרק שירה אור החיים
פרק שירה עם ביאור המלוקט מתורת האור החיים, בתוספת נוסח בעל השל"ה.

באור החיים
פרקי חיי ותולדות האור החיים הקדוש, מלווים בתמונות ומסמכים נדירים מתקופתו.

הגדה של פסח אור החיים
ליקוט מכתבי האור החיים על ההגדה, עם ביאורים, הערות וציונים. בתוספת "ראשון לציון" המבואר על שיר השירים.

מכון אור ישרים - ירושלים - נדרים
קנה והדר
ישיבת אביר יעקב
אור מאיר שמחה
נהריה

ניתן להשיג בנדרים פלוס

זכיתם לישועה בזכות הלימוד בספר 'אור החיים' הקדוש? נשמח שתשתפו אותנו! שלחו את סיפורכם אלינו למייל: m028039999@gmail.com או לפקס 02-5385689 או ב'נדרים פלוס' - באר ישראל

מחוברים לחיים
לשמיעת שיעורים ודרשות
חייגו: 03-617-1077

דברי תורה מאת
רבי מנחם מנדל
פומרנץ שליט"א
(פר' חיי שרה
תשפ"ג – ביהמ"ד
באר ישראל)

עינים מאירות
על התורה והמועדים

גיליון נ"ד
פרשת חיי שרה
תשפ"ז

לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה

כִּי יָנֻטּוּ צִלְלֵי עֶרֶב ◆ יצחק תיקן תפילת מנחה ◆ סוד עשרה גמלים

יצחק תיקן תפילת מנחה

לעולם יהא אדם זהיר בתפילת המנחה. זמן המנחה זמן מיוחד וגדול הוא, עת רצון לפני ה', אך גם זמן התעוררות הדינים. לכן צריך כל אדם לשנס מתניו ולאזור חלציו ולהתאמץ בכל כוחו בתפילה זו, ובזה יזכה לתקן תיקונים גדולים, ותתקבל תפילתו לרצון במילוי בקשותיו, בזכות יצחק אבינו בעל התפילה ומתקנה.

בפרשתנו פרשת חיי שרה, מתוארת באריכות פרשת שליחותו של אליעזר עבד אברהם לקחת אשה ליצחק אבינו. לקראת סיום השליחות, כאשר בא אליעזר יחד עם רבקה ונערותיה לארץ כנען, פגשו בדרכם את יצחק אבינו, שיצא לשוח בשדה, ככתוב (בראשית כד סב-סג): 'וְיִצְחָק בָּא מִבּוֹא בְּאֵר לַחַי רֹאִי וְהוּא יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב: וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה לִפְנוֹת עָרֶב' וגו'.

ואמרו חז"ל (ברכות כו:), כי אל השדה יצא יצחק אבינו כדי להתפלל, ובאותה שעה תיקן תפילת מנחה.

לך ה' עת רצון

לשון נוראה כתב **הרשב"א** בתשובה (שו"ת הרשב"א ח"ה סי' א), כי זמן תפילת המנחה הוא עת רצון בימים, כמו שיש עתות רצון בשנה – עשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכפורים. ובזה ביאר מה שאמרו חז"ל (ברכות ו:) "לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה". וכוונתם למעשה הידוע באליהו בהר הכרמל (מלכים א יח לו-לח), שעמד אל מול נביאי הבעל והתחנן לפני ה' 'ענני ה' ענני', שיתקדש שמו יתברך על ידו, ובעלות המנחה נענה וירדה אש מן השמים ואכלה את קרבנו.

הקושי בתפילת המנחה שזמנה באמצע היום

אמנם, כפי גודל מעלת שעה זו, כך גדול בה הקושי יותר משאר התפילות, כי זה לעומת זה עשה האלקים, וכפי הקושי – כך השכר. כך כותב **הטור** בהלכות תפילת המנחה (או"ח סי' רלב) בביאור טעם הזהירות הנדרשת בתפילה זו דווקא: "והטעם, מפני שתפלת השחר זמנה ידוע, בבקר בקומו ממטתו יתפלל מיד קודם שיהא טרוד בעסקיו, וכן של ערב בלילה זמנה ידוע, בבואו לביתו, והוא פנוי מעסקיו, אבל של מנחה שהיא באמצע היום בעוד שהוא טרוד בעסקיו צריך לשום אותה אל לבו ולפנות מכל עסקיו ולהתפלל אותה. ואם עשה כן שכרו הרבה מאד".

זמן הביניים

אולם אנו נראה כאן במאמר זה בס"ד, כי הקושי בתפילת המנחה אינו נובע רק מן הזמן הדחוק או מן העסקים הטורדים, אלא בעמקות הדברים ובפנימיותם זמן זה שבו נוטים צללי ערב יש בו קושי ודינים מתוחים, אשר הם אלו הגורמים גם לקושי החיצוני.

הנה, שחרית – זמן מוגדר וברור הוא בתחילת היום, וגם ערבית זמנה מוגדר – לאחר היום בתחילת הלילה. אמנם האמצע מורכב ומסובך הוא בכל מקום; הבוקר והערב סמל הם ללבן והשחור, היום המאיר לישראל והגלות הקשה והחשוכה כלילה. ועל כן, דווקא יעקב אבינו אשר מיטתו שלימה וכולו נקי – הוא היכול לעמוד כנגד חשכת הגלות.

אמנם מצב הביניים אשר אינו שחור ואינו לבן – הוא הקשה ביותר. אך דווקא זמן זה, הוא הנקרא 'עת רצון'. כי למרות שיצחק אבינו שורשו במידת הדין והגבורה, אך אדרבה, משום כך זהו זמן המתקת הדינים, ואפשר לפעול בו ישועות.

משום כך חייב אדם לדעת כי אין עצה ואין תבונה נגד ה', ועליו להחזיק בתפילת המנחה ללא הרף – נצרה כי היא חייך.

תפילת מנחה – כנגד 'זכרונות'

ואכן, **הרה"ק המגיד מטריסק זיע"א בעל 'מגן אברהם'**, סיפר כי שמע מאביו הגדול **הרה"ק רבי מרדכי מטשערנוביל זיע"א** שאמר בשם **רבינו הבעל שם טוב זיע"א**, שאדם מישראל הטרוד בעסקיו, ושרוי כל היום בשוק, עלול הוא לשכוח מ'שויתי ה' לנגדי תמיד'. אמנם כאשר מגיע זמן מנחה, אזי נזכר הוא כי יש בורא לעולם, ועומד להתפלל. וזו היא מידתו של יצחק אבינו, כי בסדר מלכויות זכרונות ושופרות, זכרונות כנגד יצחק.

ואכן מכוונים הדברים, כי בתפילת שחרית ממליך האדם את ה' עליו, כנגד מלכויות, ובתפילת ערבית אין צריך לעורר עצמו לזכור, שכן היא כנגד שופרות המעוררים את לב האדם בתפילה שתיקן יעקב אבינו להאיר את חשכת הלילה. אמנם מנחה שכנגד זכרונות צריך האדם לעורר עצמו. אך אותה האנחה שנאנח בשעה שנזכר במציאות ה' בעולם, היא הבוקעת שערי רקיע.

ביאור שם תפילת 'מנחה'

אמנם שומה עלינו להעמיק יותר, ולהבין את שגב מעלת תפילת המנחה. ראשית יש להבין על שום מה נקראה המנחה בשם זה. שחרית – בשחר היא, וערבית זמנה בערב, ואלו הם היום והלילה. אולם מהו ביאור השם 'מנחה' לתפילת בין הערביים? ומדוע לא נקראה בשם 'צהריים' על שם זמנה?

בביאור הדבר כתב **רבינו חיים אחי המהר"ל** ב**'ספר החיים'** (ספר סליחה ומחילה פ"ח), כי תפילת מנחה תיקן כאמור יצחק אבינו, שהיה עולה תמימה. והנה עם קרבן עולה מן הבהמה יש להקריב מנחת סולת ונסכים. ומכיון שיצחק עצמו היה הקרבן, ראה כי עולתו חסרה מנחה, ועל כן עמד ותיקן תפילה זו במקום המנחה. ממילא נקראה תפילתו בשם 'מנחה'.

מנחה – מתנה ונדבה לה'

אמנם בספה"ק **'קדושת לוי'** (פרשת חיי שרה ד"ה או יאמר ויצא יצחק) **להרה"ק מברדיטשוב זיע"א** ביאר כי 'מנחה' היא מלשון מתנה ודורון, וכתב שני פירושים בזה, וז"ל: "ולכאורה קשה, למה נקרא תפילת 'מנחה'. בשלמא תפילת 'שחרית' הוא בעת שמאיר השחר, ותפילת 'הערב' מפני שהוא בערב, אבל תפילת מנחה למה נקראת כך. והתוספות יום טוב (ברכות פ"ד מ"א) הרגיש בקושיא זו, ומתרץ שמפני כך נקראת תפילת מנחה, שהוא מנוחת השמש וכו'.

ולי נראה כך, שבשביל זה נקרא בלשון 'מנחה', דהנה תפילת השחרית צריך אדם להתפלל על זה שהחזיר לו הנשמה, ואומר 'אמת ויציב', וגם עשה לו השם יתברך כמה טובות, דהיינו השמש המאיר, ועוד כמה דברים. ותפילת ערבית גם כן מחויבים אנו להתפלל על מה שאנו נותנים להשם יתברך נשמה בפקדון, ומאמינים שהבורא ברוך הוא הנאמן בפקדונו בודאי יחזיר לנו כרצונו, ולכך אנחנו מתפללים 'אמת ואמונה'. אבל תפלת מנחה אין אנו מחויבים להתפלל, רק שאנו מנדבים אותו, ולכך נקרא לשון 'מנחה', שהוא לשון נדבה.

או יאמר, שמפני כך נקרא בלשון 'מנחה', דהנה אברהם הוא חסד, ויצחק גבורה, ויעקב רחמים. והנה אם אנו עובדים את הבורא ועושים ככל אשר צונו, הקדוש ברוך הוא נותן לנו חסדים ורחמים, ואנחנו רואים שאף על פי שאין אנו שוים לפי הטובות שעושה הקדוש ברוך הוא עמנו, אף על פי כן נותן לנו כל הטובות בכל עת ורגע, וזהו מתנה גדולה, לכך אנו מתפללים תפלת 'מנחה', שהוא לשון מתנה.

וזהו שאמר הכתוב 'ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב וישא עיניו וירא והנה גמלים באים', היינו כשאדם מתפלל תפילת מנחה על הטובות שעשה השם יתברך, 'והנה גמלים באים', בוודאי הקדוש ברוך הוא גומל חסדים טובים לישראל וברכות על ישראל. אמן".

העולה מן הדברים, כי על ידי תפילת מנחה שמנדב האדם משלו, זוכה לגמול טוב מן השמים ומקבל מתנות גדולות וחסדים טובים.

תפילת מנחה פותחת את באר השפע

כדברים האלה נוכל למצוא גם בדברי ה**זוהר הקדוש** (זוהר חדש פרשת חקת פג.), על הפסוק האמור בשירת הבאר (במדבר כא יח) 'בְּאֵר חָפָרוּהָ שָׂרִים כָּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם בְּמְחֹקֵק בְּמִשְׁעֲנֹתָם וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה', שם דימו רבותינו ז"ל את תפילת מנחה לבאר שממנה נובע השפע לכל הבריאה, ותמצית הדברים, כי הבאר

נקראת 'מנחה', ועליה רמז יעקב אבינו ע"ה כאשר אמר לשבטים הקדושים להוריד מנחה למצרים, והיא התורה שבעל פה הנקראת באר, שיש בה ששה סדרים, הנרמזים בלשון הפסוק על הבאר. גם הספירות הקדושות נרמזות באותה באר, וכן אבותינו הקדושים, וכל זה שייך לתפילת מנחה, שנתקנה בעת שיצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב.

בכל עבודה בשדה

הנה כאן דברים נפלאים במעלת תפילת המנחה. אכן באמת יש להבין, מה לתפילת מנחה ולשדה, ומדוע נתקנה דווקא שם?

ובפשטות ניתן היה להבין לפי מה שנתבאר למעלה כי עיקר הנסיון בתפילה זו הוא מחמת שבשעת התפילה עדיין נמצא האדם בעבודתו בשדה וכדומה, ואינו יושב בביתו, וכאן הוא תוקף הנסיון לעמוד ממלאכתו ולהתפלל. על כן יצא יצחק אבינו לשוח בשדה, ובזה נתן כח לבניו אחריו להתהלך בתומו ולהגביר בקרבם מידת היראה בתוך מהלך החיים. וזו היא בחינת פחד יצחק, כעין עקידת הרצון בכל יום ויום, באש בוערת ביראת שמים, ובזה מורה האדם היכן פנימיותו מצויה, גם בשעה שגופו עסוק בעמל כפיים.

היכן התפלל יצחק אבינו?

אמנם בעומק הדבר נמצא בזה לרבותינו ז"ל מאמר נפלא. איתא בגמרא (ברכות לד:): "אמר רב כהנא, חציף עלי מאן דמצלי בבקתא". כלומר, שהמתפלל בבקעה שהיא מקום פתוח, יש בזה משום חוצפה ועזות, כי במקום סגור בקירות שהוא מקום צניעות, חלה עליו אימת מלך, ולבו נשבר (רש"י).

והקשו שם ב**תוספות** (ברכות לד: ד"ה חציף) מן הפסוק האמור, 'ויצא יצחק לשוח בשדה', וכיצד זה לא חשש לדברים אלו?

ותירצו שם, כי אין כוונת הכתוב לשדה ממש, אלא להר המוריה שנקרא שדה, וכפי שפירש הט"ז (או"ח סי' צ ס"ק ד"ה במקום צניעות), היה זה מקום שאינו פרוץ. ומקור הדברים ב**מסכת פסחים** (פח.) שם אמרו כי הר הבית שבו שוכן בית המקדש, הוא שנקרא 'שדה' בפי יצחק אבינו.

נמצא לפי פירוש זה בדברי התוספות, כי יצחק התפלל במקום שאינו פרוץ, ולא בשדה ממש, ורק נקרא המקום שדה.

שדה מערת המכפלה

אמנם ב**זוהר הקדוש** (ח"ב לט:) מבואר מהלך אחר בזה. כי באמת היה השדה - שדה ממש, אלא שמצא בו יצחק מעלות עליונות, ומשום כך התפלל שם. שכן היה זה השדה אשר קנה אברהם מאת בני חת, הוא מערת שדה המכפלה. ואילו אברהם אבינו רגיל היה זה מכבר להתפלל בהר המוריה.

נמצא לפי דברי הזוהר הקדוש, כי תפילתו של יצחק אבינו היתה בשדה שבו נמצאת מערת המכפלה, ולא בהר המוריה - שהוא המקום המיוחד לתפילתו של אברהם אבינו דווקא, ולא לתפילת יצחק.

שלושת השמות כנגד שלושת המקדשים

אך הנה, על דברי הגמרא שהביאו התוספות, כי אברהם קראו לבית המקדש 'הר', יצחק 'שדה' ויעקב 'בית', כתב **המהר"ל** בספרו **'דרך חיים'** על **מסכת אבות** (פ"ה מ"ד) וז"ל: "ובית המקדש הראשון היה בזכות אברהם, בית שני בזכות יצחק, בית שלשי בזכות יעקב, וזהו אמרם בפסחים (פח.) 'לא כאברהם שקראו הר' [וכו']', ורצה לומר אברהם קראו הר שמורה על חורבן, כי מקדש ראשון עתיד ליחרב, וכן יצחק קראו שדה מורה על חורבן, ויעקב קראו בית מורה על ישוב תמיד, והוא מקדש השלישי".

מבואר בדברי המהר"ל כי כל אחד מן האבות קרא בשם לאחד מבתי המקדש, לפי מה שיהא עמו בסופו.

בהר - ה' יראה

אמנם בספה"ק **'נועם אלימלך'** (פרשת וישלח) נמצא מהלך אחר בדבר זה. תחילה הביא שם את דברי הגמרא ב**מסכת סוכה** (נב.), "לעתיד לבא מביאו הקדוש ברוך הוא ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים. צדיקים נדמה להם כהר גבוה, ורשעים נדמה להם כחוט השערה". ויש להבין מפני מה נראה להם כך ולהם כך, ועוד כי אדרבה איפכא מסתברא, שהרי הצדיקים גברו על יצרם תמיד והיה חלוש לפניהם כחוט השערה, ואילו הרשעים שיצרם גובר עליהם הרי הוא דומה לפניהם כהר שאינם יכולים לעוברו.

על כך הביא רבינו את דברי הגמרא בפסחים הנ"ל, שכל אחד מן האבות הקדושים קרא לבית המקדש בשם אחר, ועל דרך דברי המהר"ל שכל אחד ראה במקום את אחד מבתי המקדש, אלא שבזה מפרש רבינו כי אברהם קראו לבית המקדש 'הר' למעליותא [ובזה הוא שלא כדברי המהר"ל], כי בזמן בית ראשון היו ישראל עובדים את ה' בדביקות וזכו להשראת השכינה בקרבם, כמו שאמרו חז"ל (יומא ט:) "טובה צפורנן של ראשונים מכריסן של אחרונים". ו'הר' רומז לעולמות העליונים, שאין בהם תפיסה אלא בדביקות ובמחשבה, וזהו שאמר אברהם אבינו 'בהר ה' יראה', שיוכלו הצדיקים לתקן את הכל בכח הראייה הרומז אל המחשבה, בראיית עיני השכל ובדביקות. וזהו שאמר הכתוב (תהלים קכא א) 'אשא עיני אל ההרים' - לעולמות העליונים הקרויים 'הר', 'מאין יבא עזרי' - מעולם המחשבה הנקרא 'אין', יבא עזרי. ולעומת זאת נאמר (עובדיה א כא) 'ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו'. דאת זה לעומת זה עשה אלקים, ובמדרגת הר ציון ישפוט את הר עשו.

יצחק אבינו תיקן את ה'שדה' עבור יעקב ובניו

כל זה בבית המקדש הראשון שבו היו ישראל במעלה גדולה. אולם בבית המקדש השני ירדו ממדרגתם זו,

זמן המנחה זמן מיוחד וגדול הוא, עת רצון לפני ה', אך גם זמן התעוררות הדינים. לכן צריך כל אדם לשנס מתניו ולאזור חלציו ולהתאמץ בכל כוחו בתפילה זו, ובזה יזכה לתקן תיקונים גדולים

וקראו יצחק לבית המקדש 'שדה', שכבר אינו במעלת הר שבדביקות המחשבה, אלא בבחינת דיבור. ומשום שנכשלו ישראל בשנאת חינם, פתחו בזה פתח לעשו הרשע שתהיה לו אחיזה בשדה בית המקדש, על דרך (בראשית כה כז) 'וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יֹדֵעַ צַיִד אִישׁ שָׂדֶה'.

וזה שהיה עשו איש שעיר, הוא רמז שכחו היה על ידי שנאת חנם, כמו שמצינו (בבא בתרא טז.) שאמר איוב לפני הקדוש ברוך הוא, "שמא נתחלף לך בין איוב לאויב?", והשיב לו הקדוש ברוך הוא: "הרבה נימין [שערות] בראתי באדם, וכל נימא ונימא בראתי לה גומא בפני עצמה, שלא יהו שתים יונקות מגומא אחת, שאלמלי שתים יונקות מגומא אחת - מחשיכות מאור עיניו של אדם. בין גומא לגומא לא נתחלף לי, בין איוב לאויב נתחלף ליי?". וזהו רמז השיער לשנאת חנם, כי שנאה היא פירוד, כמו השערות הנפרדות כל אחת בגומא לעצמה.

ובכדי לשבר את כוחו של עשו בשנאת חינם, יצא יצחק אבינו לשוח בשדה ולהתפלל, לעסוק בכח הדיבור ולרומם את מדרגת בית המקדש השני שנקרא 'שדה', ולהציל את ישראל מתוצאות השנאה. ועל כן אמר יצחק על יעקב בנו (בראשית כז כז) 'ראה ריח בני כריח שדה', כי ביקש לתקן שגם בגלות המרה אם יהיה צדיק כזה שיעבוד בדביקות יהיה כח בידו לתקן את השדה על ידי הראייה, דהיינו הדביקות.

אמנם יעקב אבינו ראה כבר את עולם התיקון בבית המקדש השלישי וקראו 'בית', והוא שיכל לשלוח 'מנחה' לעשו אחיו - היא תפילת מנחה ששולחים ישראל לקדוש ברוך הוא כדי להתגבר על כוחו של עשו, ובה נענה אליהו הנביא, ועל ידה השיג יעקב את מעלתו על ידי שתיקן יצחק אביו תפילה זו בעבורו.

אלו הם דברי **רבינו הרה"ק רבי אלימלך מליז'ענסק זיע"א**, ועוד הרחיב בהם הרבה בביאור הפרשה שם.

והנה אחת מן הנקודות העולות מדברי קדשו, היא שזמן המנחה אינו שייך רק ליצחק אבינו, אלא גם יעקב אבינו זכה מכח יצחק אביו לתקן תיקוני מנחה. ונראה לדמות לזה מה שמצינו בדברי רבותינו המקובלים בדבר סעודות שבת קודש, ואמרו כמה סדרים וחלוקות בזה, והסדר המקובל הוא כי סדר הסעודות לפי סדר האבות, שסעודה ראשונה בליל שבת היא סעודת אברהם אבינו, ולאחריה באה תפילת שחרית שתיקן אברהם. וסעודה שניה בבוקר - כנגד יצחק אבינו, אשר לאחריה באה תפילת מנחה שתיקן הוא. ואילו סעודה שלישית בשעת רעוא דרעוין בשבת לעת ערב, היא כנגד יעקב אבינו. הנה מבואר גם כאן, כי את זמן המנחה הכין יצחק עבור בנו יעקב, יעקב ובניו ינוחו בו.

מהו העיקר - השדה או המערה?

הנה כי כן, בכל הדברים הללו נתבארו לנו שני מהלכים בדבר השדה שאליו הלך יצחק אבינו לתקן תפילת מנחה; בדברי התוספות מבואר כי שדה זה הוא הר המוריה, בית המקדש הנקרא שדה וכפי כל מה שנתבאר בעומק ענין זה. אולם בזוהר הקדוש ראינו כי שדה זה הוא שדה המכפלה עם המערה אשר בו.

אך נראה לומר כי בעומק פנימיות הדבר אין שום סתירה בין שני המהלכים.

כי הנה, בענין קניית מערת המכפלה, כתב **רבינו החתם סופר זיע"א** (חתם סופר על התורה כאן) דקדוק נפלא. הנה כאשר מבקש אברהם אבינו לקנות את השדה מעפרון ואת המערה אשר בו, הלשון היא (בראשית כג ט) 'וְיִתֶּן לִי אֶת מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר לוֹ אֲשֶׁר בִּקְצֵה שָׂדֵהוּ', השדה הוא העיקר, והמערה היא בקצה השדה ונקראת על שם השדה. אולם כאשר הושלם הקנין וזכה אברהם במקח, נאמר (שם יז-יח) 'וַיָּקָם שְׂדֵה עֶפְרוֹן אֲשֶׁר בַּמַּכְפֵּלָה' וגו' 'לְאַבְרָהָם לְמִקְנָה לְעֵינֵי בְּנֵי חֵת'.

מבואר כאן כי כל אחד מהם ראה את השדה והמערה באופן מסויים ושונה מחבירו. אצל אברהם אבינו מערת המכפלה היתה העיקר, כי ראה בה כל מה שאמרו חז"ל שהיא כפולה בזוגות, בית ועלייה על גביו, או שני בתים זה לפנים מזה (ראה עירובין נג.), והבין את המשמעות הפנימית שבענין, ואילו השדה היה רק המקום אשר בו נמצאת המערה, ועל כן השדה נסמך למערה וטפל לה, ועיקרו משום המערה אשר בו. ואילו עפרון לא הבין מאומה מכל אלה, וראה כאן בעיקר שדה, אלא שבקצהו יש מערה, ועל כן התייחס בעיקר אל השדה.

עוד מוסיף החתם סופר ומביא את דברי הגמרא האמורים כי בית המקדש נקרא 'הר' 'שדה' ו'בית', ופירש כפי שהבאנו למעלה שכל אחד מן האבות קרא שם לאחד מבתי המקדש, אם כן בית ראשון נקרא הר, ובית שני נקרא שדה, והבית השלישי נקרא בית. והנה אם נכפיל תיבת 'שדה' פעמיים, תעלה הגימטריא כחשבון תיבת 'חֵירֶת' (618), וזהו 'שדה המכפלה' - כאשר יוכפל ה'שדה' יזכו ישראל ל'חירות' בבית השלישי.

נמצא אם כן, כי מעתה דברי התוספות ודברי הזוהר הקדוש עולים בקנה אחד, כי מערת שדה המכפלה היא הדרך המביאה לבנין הבית השלישי.

רמזי תפילת מנחה בשמות בתי המקדש

ואם לחישובי גימטריאות ומכפלות באנו, נביא עוד כמה רמזים נפלאים בענינינו. הנה תיבת 'הר' עם התיבה עצמה (206) עולה בגימטריא כחשבון פעמיים 'מנחה' (103 X 2), ותיבת 'שדה' (309) עולה כחשבון שלוש פעמים 'מנחה', ותיבת 'בית' (412) עולה כחשבון ארבע פעמים מנחה. ועצם ענין כפל ארבעה, רומז לארבעה קירות הבית, והוא סוגר מארבע רוחות כבית המוקף מכל רוחותיו והוא צנוע ומעלי.

והנה, עוד נרמז בתיבת 'מנחה' גם אותיות 'מחנה'.

ובספר **'קדושת נפתלי'** ל**הגה"ק ממעליץ זיע"א** כתב, כי 'הר' בגימטריא פעמיים 'מחנה', ו'שדה' שלוש פעמים 'מחנה', ורק 'בית' יש בו רמז לארבעה מחנות ישראל, שהיו מקיפים אותם מארבע רוחות כדי שלא תשלוט

בהם עין הרע. ועל זה רמז הכתוב באומרו (תהלים קכז א) 'אִם ה' לֹא יִבְנֶה בַּיִת שָׁוְא עָמְלוּ בוֹנָיו בּוֹ', בית ה' כלול מארבעה מחנות ישראל, והוא שנבנה על ידי יעקב אבינו שקראו לבית המקדש 'בית'.

על זה רמז יעקב אבינו באומרו (בראשית לב ט) 'אִם יָבוֹא עֵשָׂו אֶל הַמַּחֲנָה הָאַחַת וְהִכָּהוּ וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לְפָלֵיטָה'. וארבע פעמים 'מחנה' הנרמזים ב'בית' אלו הם ארבעה מחנות ישראל לדגליהם.

שלושת המקומות שנקנו בכסף

ואם נתבונן עוד נראה, כי בפרשת וישלח לאחר שבנה יעקב אבינו בית, הלך וקנה את חלקת השדה בעיר שכם. וכתב **רבינו בחיי** (בראשית כג כ) וז"ל: "מצינו שלשה מקומות שהיו מעולים מכל שאר המקומות, אשר באו לידם על ידי קניית כסף, ואלו הן, חברון, והר גריזים והר עיבל, והר המוריה. חברון, הוא שכתוב כאן 'לאברהם למקנה', וכתיב 'השדה אשר קנה אברהם' וגו'. הר גריזים והר עיבל, ששם כרתנו ברית וקבלנו עלינו התורה באלה, וכתיב עליו (בראשית לג יט) 'ויקן את חלקת השדה'. הר המוריה, הוא שכתוב (שמואל ב' כד כד) 'ויקן דוד את הגרן'".

וכתב בזה **החתם סופר** (תורת משה פרשת חיי שרה), כי שלושה מקומות אלו שבארץ ישראל רומזים לתורה ועבודה וגמילות חסדים. כי בהר גריזים והר עיבל נכרתה ברית על קיום התורה באלה ובשבועה, ושם נעשו ישראל ערבים זה לזה. בית המקדש הוא מקום העבודה. ומערת המכפלה היא מקום קבורה - קיום גמילות חסד של אמת עם הנפטרים.

אלו שלושת עמודי העולם, כמו ששנינו ב**מסכת אבות** (פ"א מ"ב): "שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה, הוא היה אומר, על שלשה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים".

ובאמת קנין התורה בשכם היה עוד קודם מעמד הברכה והקללה, שהרי מי קנה את חלקת השדה בשכם? יעקב אבינו עמוד התורה.

על כל פנים, כאן נתבאר קשר נוסף בין שדה המכפלה לשדה המקדש, ששניהם נקנו בכסף מלא ונקראו 'שדה' על ידי יצחק אבינו, ובזה מתחבר פירוש התוספות יחד עם פירוש הזוהר הקדוש, והכל עולה בקנה אחד.

מעלת התפילה בשדה

והנה, לפי כל מה שנתבאר עד עתה, נראה כי 'שדה' הוא הסמל ל'חוץ', ותפילת יצחק בשדה היתה על שום שעובדי השדות מתפללים שם תפילת מנחה, ואמנם יש להם לחזר אחר מקום מוקף מחיצות, כי חצוף הוא המתפלל בבקעה - בשדה פתוח ופרוץ. והרושם המתקבל הוא כי תפילת מנחה תפילת השדה היא, שיש לעצור את מהלך החיים בעבורה, ואין זה אלא נסיון וחיסרון וקושי שיש להתגבר עליו ולהתפלל כראוי על אף שנמצאים בשדה, שאינו המקום הראוי.

אולם מאידך נראה כי השדה אינו רק חיסרון, אלא מעלה גדולה טמונה בו, ולא לחינם נקרא בית המקדש 'שדה', ונקנתה מערת המכפלה יחד עם השדה הסמוך לה.

ומכיון שכך, נראה כי יש להפוך את כל מהלך המחשבה הרגיל והפשוט בזה. כי למראית עין באופן שטחי נראה כי המבוקש מן האדם הוא שגם בתוך החומר יתן מקום לרוח, וגם בזמן שעוסק לפרנסתו עליו לקדש עצמו ולמצוא זמן לתפילה.

אך באמת עומק הדבר הוא, כי דווקא כאן בשעה זו יוכל האדם לזכות למעלות רמות ונישאות שלא יוכל לבוא עדיהן בשתי התפילות האחרות. כי הנה הלא את תפילת המנחה תיקן יצחק אבינו, אחד משלושת האבות, שהם הם המרכבה, ומחשבתם היתה תפוסה בדביקות בקודשא בריך הוא בכל רגע ורגע. והוא בוודאי לא היה צריך לעצור את מהלך יומו כדי להתפלל, אלא היתה תפילתו חלק מעבודתו בקודש של כל שעות היום. ואם בכל זאת נצרך יצחק לילך ולשוח בשדה ולתקן תפילת מנחה שם, אין זה אלא כי דווקא בשדה יכל לבוא לתכלית התיקון הנרצה בתפילה זו.

בוחו של יצחק להפך את הרע לטובה

ואכן כתב בספה"ק **'שפתי צדיק'**, כי ביציאת יצחק אבינו לשוח בשדה לפנות ערב, יצא לתקן בני אדם אשר מקומם בשדה, ובחינתם בחינת 'ערב' ודין, ויש לקרבם תחת כנפי השכינה. והביא שם משם **זקנו בעל החידושי הרי"ם זיע"א**, לפרש שם 'יצחק', שהוא מלשון 'צחוק', וקשה הרי לשון 'צחוק' נדרשת גם על עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים (ראה תוספתא סוטה פ"ו ה"ו; בראשית רבה נג יא), ואיך נקרא יצחק על שם הצחוק?

אלא, מבואר מזה כי גדול היה כוחו של יצחק אבינו להפך הכל לטובה, ולתקן את כל עניני השחוק להביאם אל הקדושה. ומשום כך היה בכוחו לתקן גם את אנשי השדה ולתקן להם תפילה לרוממם ולקדשם.

תחילת תקנת מנחה - על ידי אדם הראשון!

חידוש נפלא בענין תקנת תפילת מנחה בידי יצחק אבינו, נמצא בדברי **הרמ"ע מפאנו זיע"א** (יונת אלם פרק צה). הנה ידוע כי שני זמנים נתקנו לתפילת מנחה; מנחה גדולה ומנחה קטנה. [ונהגו בקהילות החסידים להתפלל מנחה קטנה]. ועל כך כתב הרמ"ע, כי אמנם יצחק תיקן תפילת מנחה, אך לא היה הראשון לתקן תפילה זו. אלא אדם הראשון ביום שנברא עמד והודה לה' יתברך והתפלל מנחה גדולה, אלא שלאחר מכן בשעה עשירית בזמן מנחה קטנה נכשל וחטא בעץ הדעת (ראה סנהדרין לח:), ואז עמד והתפלל גם מנחה קטנה, אחר שנתמעט אור העולם.

משום כך, כאשר בא יצחק אבינו וביקש לתקן את תפילת המנחה ולתקן בזה את אשר פגם אדם הראשון בתפילה זו, נעמד כנגדו השטן לשטנו ולהפריעו

הבאר נקראת 'מנחה', ועליה רמז יעקב אבינו ע"ה כאשר אמר לשבטים הקדושים להוריד מנחה למצרים, והיא התורה שבעל פה הנקראת באר, שיש בה ששה סדרים, הנרמזים בלשון הפסוק על הבאר

במעשיו. וזהו שנאמר שם (בראשית כד סג) 'וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה לִפְנוֹת עָרֶב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה גְמַלִּים בָּאִים'. כי הנה המשילו חז"ל (בראשית רבה יט א) את הנחש הקדמוני לגמל, והטעם משום שיש לו סימן טהרה אחד, ובזה הוא מטעה את הבריות לומר טהור אני. אמנם לא הצליח השטן בקלקולו, ותיקן יצחק אבינו תפילת מנחה קטנה שזמנה אחר החטא, ובזה נתקן פגם אדם הראשון בזה.

תפילתו של יצחק נענתה מיד!

דברים נפלאים במעלת תפילת מנחה, כתב ה'**כלי יקר**' על הפסוק (בראשית כד סג) 'ויצא יצחק לשוח בשדה'. בניגוד למנהג הרווח לחפש זמן לתפילת מנחה כדי לצאת ידי חובתה, מראה הכלי יקר כי מעלת תפילת המנחה גדולה יותר מכל תפילות היום, ובה יוכל האדם לזכות לשפע רב ועצום. כראיה לזה מביא רבינו את דברי חז"ל שהובאו למעלה, שאליהו הנביא לא נענה אלא בתפילת המנחה, ומפרש כי אמנם תיקן אברהם תפילת שחרית ויעקב תיקן תפילת ערבית, אך בהם לא מצינו במפורש שנתקבלה תפילתם מיד ונענו במה שביקשו.

אמנם יצחק אבינו יש להוכיח שנענה תיכף לתפילתו, שהרי על הפסוק (תהלים לב ו) 'עַל זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל חָסִיד אֵלֶיךָ לְעֵת מְצֹא' אמרו חז"ל (ברכות ח.): "אמר רבי חנינא, 'לעת מצא' - זו אשה, שנאמר (משלי יח כב) 'מצא אשה מצא טוב'". אם כן מן הסתם גם יצחק אבינו שהגיע זמנו לישא אשה כיוון על כך בתפילתו. ובזה יש לבאר מה שיצא לשדה לשם כך, כדי להזכיר לפני ה' יתברך שבירך אותו בעסקי השדה, כמו שנאמר להלן (בראשית כו יב) 'וַיִּזְרַע יִצְחָק בָּאָרֶץ הַהִוא וַיִּמְצָא בַּשָּׁנָה הַהִוא מֵאָה שְׁעָרִים', אם כן קל וחומר שיתן לו ה' אשה הנקראת בלשון חז"ל (ראה סנהדרין עד:) "קרקע עולם".

והנה, אך נשא יצחק את עיניו בסיום תפילתו, ומיד ראה גמלים באים, ועליהם הובאה רבקה אשתו. הרי כאן ראיה נפלאה לכח קבלת התפילה בשעת מנחה.

בביאור עומק הדבר כתב הכלי יקר, כי מידת הדין מתוחה ביותר בלילה. ואם כן תפילת ערבית שזמנה בלילה, קשה להתקבל, וגם תפילת שחרית הבאה מיד אחר הלילה אינה מתקבלת בקלות. אולם תפילת המנחה הרחוקה מן הלילה יותר משתיהן - נוחה להתקבל יותר מכולן.

שמענו כאן הבנה אחרת לגמרי בכל ענינה של תפילת המנחה וכוחה הגדול.

תפילת מנחה אינה נצרכת להכנות רבות

ונראה להרחיב עוד בדרך זו כי הנה חלוקה תפילת מנחה משאר התפילות, בזה שכמעט אין שום הכנות לפניה. כי תפילת שחרית מקדימים לה פסוקי דזמרה, ולאחר מכן קריאת שמע וברכותיה, וזאת מלבד ברכות השחר וכל המסתעף מהן, וכן תפילת ערבית קודמת לה קריאת שמע של לילה עם הברכות. אולם לתפילת המנחה אין כמעט הקדמות, אלא רק מעט פסוקי קרבנות ו'אשרי', ומיד מתפללים 'שמונה עשרה'.

באופן שטחי יש מקום לראות ענין זה כקושי וחיסרון, עירוב של חול בקודש. אולם באמת ההיפך הוא הנכון. וכדברי **הרה"ק המגיד הגדול ממעזריטש זיע"א** (קדושת לוי פרשת חיי שרה ד"ה ומשם אדוני), שאמר כי אדם המשוחח עם בני אדם בעניני דעלמא ובתוך כדי כך חושב מחשבות של קדושה, זוכה בזה להעלות ניצוצות הקדושה - דברים גבוהים מאוד מאוד. ועל ידי זה שורה שמחה גדולה לפני ה' יתברך. ודבר זה נרמז כאן בפסוק, 'ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב', ויתפרש כך: 'ויצא יצחק' - שהוציא את השמחה אפילו בשעה שהלך 'לשוח בשדה' בדיבורי גשמיות, ועל ידי זה העלה ניצוצות ממקום שפל - 'לפנות ערב'.

עשבי השדה מצטרפים אל המתפללים שם

כיוצא בדבר כתב **הרה"ק רבי נחמן מברסלב זיע"א** (ליקוטי מוהר"ן תנינא סי' יא), כי בשעה שאדם מתפלל בשדה, כל עשבי השדה נותנים כוחם ומצרפים עצמם בתפילתו.

ובענין זה היה רבינו בבחינת 'הוא היה אומר', וכפי המובא ב**'שיחות הר"ן'** (אות קמד) כי בשעה שהיה יוצא לטייל חוץ לעיר לרפואתו, אמר דברים אלו, ואמר כי רואה הוא כיצד כל עשבי השדה שהיו שם משתוקקים לעלות יחד עם תפילת המנחה שעמדו להתפלל שם.

מכאן עולה, כי השדה אינו רק מקום של עזות וחוסר צניעות, אלא יש בו גם מעלות, ובו יוכל האדם למצוא סיוע לעבודתו בקודש.

וכפי שביאר על דרך זו **רבינו האור החיים הקדוש** את הפסוק (בראשית לב ד) 'וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו ארצה שעיר שדה אדום', כי נרמזו כאן כמה תקופות בחיי בני עשו, ושדה אדום הוא בימות המשיח, אז אדום שדה תחרש.

נמצא כי 'שדה' יש בו רמז לבנין בית המקדש במהרה בימינו.

תפילת יצחק על בניו לעתיד לבוא

ומכאן נוכל לבוא לנקודה עמוקה וחידוש נפלא המתבאר בדברי הגמרא במסכת שבת (פט:), **שם מתבאר כי הגאולה העתידה תבוא לישראל בזכות יצחק אבינו. כי לעתיד לבוא יאמר הקדוש ברוך הוא לאבות הקדושים כי בניהם חטאו, ואברהם ויעקב יאמרו כי אם כן ראויים הם להימחות על קדושת שמו יתברך, אולם יצחק אבינו יעמוד וילמד עליהם זכות, כי רוב שנות חייהם אינם חוטאים, והמעט שנותר, יטול חציו על עצמו, או אפילו את כולו, שכן מסר נפשו למען כבוד שמו יתברך. ועתיד הקדוש ברוך הוא לקבל את דבריו ולהציל את ישראל.**

צלותא דאברהם - על אחרים ולא על עצמו

על דברי הגמרא הללו נשתברו קולמוסים רבים, ופליאה גדולה היא כי דווקא יצחק אבינו הנאזר

בגבורה ומידתו מידת הדין - הוא העתיד להציל את ישראל מן הדין, ואילו אברהם אבינו שמידתו חסד, ויעקב אבינו שנצטער בגידול הבנים - לא חסו על ישראל ואמרו 'ימחו על קדושת שמך'.

אך נראה כי בדברים אלו מתפרש מהלך נפלא. כי הנה, אם נבוא להתבונן במהלך חייו של אברהם אבינו, ובתפילות שהתפלל לפני ה', נראה כי מעולם לא ביקש אברהם עבור עצמו, וכל מהותו היתה אך ורק בעבור אחרים. עמוד החסד - כפשוטו, כולו נתינה, ואין בו משל עצמו כלום.

נדמה בנפשנו כיצד היו נראים חייו של אברהם עד שזכה לבן. מאה שנים שבהן עברו עליו נסיונות גדולים ועצומים; ואף לאחר שזכה ללידת יצחק, הנה קם עליו הנסיון האחרון והקשה מכולם - הציווי על עקידת יצחק, בנו יחידו אשר אהב, אחר שנאמר לו בנבואה כי ביצחק יקרא לו זרע. וגם אחר שעבר את הנסיון בהצלחה, אין די בכך, אלא בסמוך לעקידה שמעה שרה אימנו על שבנה כמעט נשחט לקרבן, ונשמתה פרחה (ראה רש"י בראשית כג ב), ואברהם זקן בא בימים ונשאר לבדו.

ועם כל זה החזיק אברהם באהבת ה' יתברך ולא הרהר אחר מידותיו יתברך.

ואם נבקש אחר כל זאת, הלא אברהם תיקן תפילת שחרית, והיכן תיקן תפילתו? הלא בתפילתו על סדום נמצאנה! וכדברי הגמרא האמורים (ברכות כו:), "וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם', ואין עמידה אלא תפלה", היא התפילה שהתפלל אתמול על הצלת אנשי סדום! ואכן, על תפילה זו כתב **הרד"ק** שם (בראשית יט כז), כי "לימד לבני אדם שראוי לאדם להתפלל בשחרית ולהודות לא-ל על האור ולהתפלל קודם שיצא לעסקיו". על מה באה תפילת אברהם אבינו? הודאה על האור המאיר בשחר, על עצם החיים, והקדמת הודאה על היכולת לצאת ולהרוויח את מזון היום. הנה כאן אברהם אבינו עומד כסמל להודאה גמורה ומוחלטת בלי שום בקשה על עצמו, וגם כאשר עומד הוא ומתקן תפילה, הרי על אנשי סדום בקשתו, אותם אלו הרחוקים מדעותיו והנהגותיו יותר מרחוק מזרח ממערב, ואילו על בנו יחידו לא התפלל להצילו.

גם אחר שנפטרה שרה והוצרך לדאוג על מקום קבורתה, וכבר הובטחה לו הארץ במתנה, נדרש לשלם ארבע מאות שקל כסף בעבור חלקת קבר, וכן לחפש אשה עבור בנו יצחק, וגם עתה לא מצאנוהו עומד בתפילה, אלא תיקן תפילת שחרית על בריאת האור.

הנה כי כן, כל חיי אברהם אבינו ע"ה היו בבחינת 'אור'. נסיונות קשים ועצומים, אך הוא אינו רואה כאן חושך כלל, רק את אור ה' המאיר עליו בהשגחתו, ועל כן לא מצא מה יבקש עבור עצמו, כי הכל שווה לטובה בעיניו.

כיוצא בדבר כתב **רבינו צדוק הכהן מלובלין זיע"א** (**פרי צדיק** פרשת וירא אות ה): "ואף שאברהם אבינו ע"ה התפלל על סדום, היה בשביל אחרים, אבל להתפלל על עצמו לא עלה על דעתו".

יצחק אבינו חידש את תפילת האדם על עצמו

אולם יצחק אבינו מידה אחרת היתה לו. כאשר יצא לשוח בשדה ולתקן תפילה, קם וחידש מהלך חדש שלא נודע עד עתה - תפילה על צרכי עצמו. כי אחר שהקריב יצחק עצמו לקרבן לפני ה', וביטל עצמיותו לגמרי, שוב יש בכוחו לבוא ולבקש על עצמו, ואין בזה סתירה לעבודת ה'. וכפי שהבאנו מן הכלי יקר, שביקש יצחק בתפילה זו על זיווגו. וכן לאחר מכן כאשר היתה רבקה עקרה עמד והתפלל על בנים. וזהו חידושו המיוחד של יצחק אבינו בתפילת המנחה, ואותו יצחק אבינו הנאחז במידת הדין, הוא שיוצא אל השדה להתפלל על צרכיו.

שיחת העבדים ותורת הבנים

בענין זה נמצא מאמר עמוק מ**רבינו ה'שפת אמת' זיע"א**, אשר הרבה יש להאריך ולהעמיק בו, אמנם נוכל ללמוד ממנו ארחות חיים גם לאנשים כערכנו.

תמצית דברי קדשו היא, כי יצחק אבינו ידע להשתמש בכל כלי הקודש לעלות במעלות העבודה, הן במעלת הבן והן במעלת העבד. מחד גיסא היה עולה תמימה, וביטל עצמו ביטול גמור לפני ה' יתברך כעבד, ומאידך היה זה שחידש את ענין התפילה על צרכי עצמו כבן המתחטא לפני אביו. וזו היא מעלה מיוחדת הקיימת כאשר יוצאים לשוח בשדה. וכפי שאמר **הרבי הרה"ק רבי בונים מפשיסחא זיע"א** (ראה קול מבשר ח"א פרשת חיי שרה אות ה-ו), לבאר מאמר חז"ל הנודע (בראשית רבה ס ח): "אמר רבי אחא, יפה שיחתן של עבדי בתי אבות מתורתן של בנים, פרשתו של אליעזר שנים ושלושה דפים הוא אומרה ושונה, ושרץ מגופי תורה ואין דמו מטמא כבשרו אלא מריבוי המקרא". ופירש, כי משיחתן של עבדי אבות נעשתה תורה שלימה. ואם כן על אחת כמה וכמה נכון הדבר בשיחתן של האבות עצמם, וכל 'שיחה' ו'שיחה' שלהם תורה שלימה היתה. כי מיציאתו של יצחק לשוח בשדה נעשתה 'שיחה', שהיא אחת מלשונות התפילה, ומזה נתקנה לנו תפילת המנחה.

עבד בתפילה ובן בתורה

ועתה נבוא לדברי ה'**שפת אמת**' (פרשת חיי שרה תרמ"ה ד"ה במדרש יפה). תוכן דבריו, כי שתי בחינות יש בדרך העלייה, עבד ובן. עבד - עבודה כשמו, בדרך עבודת התפילה, וגדול ממנו ה'בן', לשון 'בנין', שקשור לאביו בקשר דם. ואלו הם עוסקי התורה הקדושה, הנכנסים לגנזי המלך לגלות סודותיה.

ואם בכל זאת נצרך יצחק לילך ולשוח בשדה ולתקן תפילת מנחה שם, אין זה אלא כי דזוקא בשדה יכל לבוא לתכלית התיקון הנרצה בתפילה זו

הן אמנם, ודאי מעלת הבן גדולה ממעלת העבד, ועל המאריכים בתפילה על חשבון הלימוד, אמרו חז"ל (שבת י.) "מניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה". ומצינו גם (שם יא.) כי רבי שמעון בר יוחאי אכן לא היה מפסיק מתלמודו לתפילה, כי היתה תורתו אומנותו, והיה דבוק בחי העולמים בדרך התורה.

אמנם כותב רבינו, כי על אף שמעלת הבן גדולה ממעלת העבד, מכל מקום בחינות ומדרגות רבות יש בזה עד אין סוף, ולאחר שבא אדם למדרגת בן, אזי עולה הוא למדרגה אחרת שבה נעשה שוב בבחינת עבד, וכן הלאה עד אין סוף. וממילא, מה ש'יפה שיחתן של עבדי אבות', אין זה רק כפשוטו, ששיחתו של אליעזר עבד אברהם עדיפה מתורת בני ישראל, אלא ששיחת האבות בהיותם בבחינת 'עבדים' כשעסקו בעבודת התפילה, גדולה היא מבחינת 'תורה' של הבנים, שהרי מתפילת האבות נעשתה תורה לבנים, ובתורה כתוב 'ויצא יצחק לשוח בשדה'.

יצחק שהיה קרבן - חידש תפילה במקום קרבן

ונראה להוסיף בזה עוד, לפי האמור שהיה יצחק עמוד העבודה בעולם, וחידש את ענין התפילה במקום עבודה, כי הוא שהיה קרבן לה' יכל לחדש כי ניתן לקיים את עבודת הקרבנות גם על ידי התפילה. ומשום כך יצא לשוח בשדה, בהר המוריה מקום העקידה, וכן 'שדה' כפשוטו, מקום גידול הצמחים אשר מהם לוקחים ומעלים על גבי המזבח ונסכים, כי עם קרבן עולה מן הבהמה באה מנחה. ודווקא בקרבן המנחה נאמר (ויקרא ב א) 'וְנֶפֶשׁ כִּי תַקְרִיב קָרְבַּן מִנְחָה לַה", כי המביא מנחה - את נפשו הוא מקריב עימה (ראה **מדרש תנחומא** ויקרא ה). ועל כן דווקא מנחה מקומה בשדה, ואינה דומה לתפילות שחרית וערבית.

ומעתה, אף אם נפרש כדברי **הזוהר הקדוש** כי מקום התפילה בפועל היה בשדה מערת המכפלה, אין בזה סתירה למה שכתבו ה**תוספות** כי היה זה בהר המוריה, כיון שכל בחינת תקנת תפילה זו היתה השלמה לעקידת יצחק בהר המוריה, כי שם נעשה קרבן, ועל ידי זה יכל לתקן שהתפילה במקום קרבן.

מדוע לא נסמכה קריאת שמע לתפילת מנחה?

לפי זה נוכל להבין ענין מופלא. הנה בתורה הקדושה נצטוינו לקרוא קריאת שמע (דברים ו ז) 'בשכבך ובקומך' - בבוקר ובערב. ואכן סומכים אנו את קריאת שמע של בוקר לתפילת שחרית, וקריאת שמע של לילה לתפילת ערבית. ויש להבין, מפני מה לא נתקנה קריאת שמע גם יחד עם תפילת המנחה?

אלא, הרי כל ענין מצות קריאת שמע הוא קבלת עול מלכות שמים במסירות נפש, המוטל על האדם בשעה שניעור משנתו וקודם ששוכב על משכבו. אולם תפילת מנחה, הן כל מהותה מסירות נפש, ותיקנה יצחק אבינו אשר אפרו צבור ועומד על גבי המזבח (ראה רש"י בראשית כב יד, ממדרש אגדה שם), 'ונפש כי תקריב קרבן מנחה', והאדם עצמו הוא המקריב עצמו בתפילה זו, ושוב אין צורך להוסיף בה קריאת שמע.

ומעתה יובן, כי כאשר בא הקדוש ברוך הוא אל יצחק אבינו ואמר לו 'בניך חטאו', לא השיב 'ימחו על קדושת שמך' כאברהם ויעקב, כיון שבעבודתו נתחדש שמסירות נפש אינה רק בעצם הריגת האדם על קידוש השם, אלא גם בחיים על קידוש השם. ובאמת, מהו 'ימחו על קדושת שמך'? מחיית הרע ונקיונו על ידי מסירות נפש, וכמו שאמר משה רבינו ע"ה (שמות לב לב) 'מְחֵנִי נָא מִסִּפְרְךָ אֲשֶׁר כָּתָבְתָּ'. ובזה אמר יצחק כי כבר מסר נפשו במעמד העקידה, ומעתה כל העבודה המוטלת על בניו היא עבודת הלב בתפילה, ובזה מקיימים מסירות נפשם לשמים.

רחמים בדין בזכות השכינה הקדושה

נסיים דברינו בהאי ענינא בפירושו של **הרה"ק רבי מנדל'י מרימנוב זיע"א**, שפירש כך את הפסוקים (בראשית כד סג-סה): 'וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה לִפְנוֹת עָרֶב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה גְמַלִּים בָּאִים: וַתִּשָּׂא רִבְקָה אֶת עֵינֶיהָ וַתֵּרְא אֶת יִצְחָק וַתִּפֹּל מֵעַל הַגָּמָל: וַתֹּאמֶר אֶל הָעֶבֶד מִי הָאִישׁ הַלָּזֶה הַהֹלֵךְ בַּשָּׂדֶה לִקְרָאתֵנוּ וַיֹּאמֶר הָעֶבֶד הוּא אֲדֹנִי וַתִּקַּח הַצָּעִיף וַתִּתְכָּס'. ראה יצחק אבינו בעיניו הצופיות כי עתיד בית המקדש להיחרב ובני ישראל יוצאים בגלות, וביקש להתפלל ולסלק מעליהם את תוקף הדינים העומדים עליהם 'לפנות ערב' - היא הגלות הנקראת ערב. ובכדי לעשות כן, 'והנה גמלים באים' - מוטל על בני ישראל לשלם כגמול מעשה ידיהם, כדי שעל ידי זה יסורו הדינים מעליהם. אך מיד, 'ותשא רבקה את עיניה' - היא שכינת עוזנו, כי דרך האם לרחם על בניה, ומיאנה בכך שיאלצו לשלם על כל עוונותיהם, 'ותאמר מי האיש הלזה ההולך בשדה לקראתנו' - שהולך בדרכי הדין והמשפט. 'ויאמר העבד הוא אדוני' - לשון 'דין'. מיד 'ותיקח הצעיף ותתכס' - לקחה השכינה הקדושה את לבושי הגלות והתעטפה בהם יחד עם עמה בית ישראל, ובכח זה מתעוררים רחמים עצומים לפני ה' יתברך על גלות השכינה ובניה, וכאשר יגאלנה יגאל גם בניה עימה במהרה בימינו בקרוב.

יזכנו ה' יתברך שנזכה לעת ערב בעלות המנחה לראות בצאת הכוכבים, ויתקיים בנו מקרא שכתוב (במדבר כד יז) 'דרך כוכב מיעקב' בביאת משיח צדקנו במהרה בימינו אמן.

בס"ד

ספיר והגות

מרגליות יקרות ואבני חושן,
פנינים נפלאים וסיפורי צדיקים
דברי הגות ועיון
מאוצרות תורת החסידות
משובצות זהב ומסודרות
משיעוריו ושיחותיו של
רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

פרשת חיי שרה

על התורה

שלהבות קודש והגיונות חכמה
מפרשת השבוע

שוון לטובה

ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה (בראשית כג א)

מפורסם הוא סיפורם של חכמינו **במדרש** (ב"ר נח ג) על התנא הקדוש **רבי עקיבא** שהיה יושב ודורש בדברי תורה, אלא שהציבור היה מתנמנם ולא האזין כראוי לדברי אלוקים חיים שהיו יוצאים מפי התנא האלוקי.

ביקש רבי עקיבא לעוררם, ואמר: יודעים אתם מדוע זכתה אסתר המלכה למלוך על מאה עשרים ושבע מדינות?

בזכות קנטה שרה אימנו שחייתה מאה עשרים ושבע שנים!

והתמיהות רבות:

מדוע התנמנמו היושבים בשיעורו של רבי עקיבא? כיצד ניתן להירדם בדרשתו של מאור הדורות, התנא רבי עקיבא, שראויה היתה תורה להינתן על ידו, ומשה רבנו ישב בשיעורו והיה רבי עקיבא דורש על כל קוץ וקוץ תילי תילין של הלכות?! (מנחות כט:)

שאלה נוספת: כיצד ביקש רבי עקיבא לעורר את הציבור באמצעות דרשה זו? מה המעורר בה?

ותמיהה שלישית: מהו הקשר בין אסתר המלכה לשרה אימנו? איזו משמעות יש למספר שנותיה המדויק של שרה, ומהו הקשר למספר המדינות המדויק שמלכה עליהן אסתר?

לשם הבנת הדברים, יש להתבונן תחילה בפרשת חיי שרה הפותחת בפסוק (בראשית כג א) 'ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה'. פרש **רש"י הקדוש** כי שב הכתוב ואמר 'שני חיי שרה', לומר שכולן שווין היו לטובה. כשם שעד הגיעה לגיל עשרים היתה נקייה מחטא, כיוון שאין בית דין של מעלה עונשין למטה מגיל זה, כך בעת היותה בת מאה היתה זכה ונקייה מחטא.

אמנם, יש מן המפרשים, ובהם **רבנו שמואל אשכנזי** בספרו **'יפה תואר'**, שפרשו שהיו חייה טובים.

והדברים בלתי מובנים:

הלוא גלוי לעין כל הקורא בתורה, שחייתה שרה אימנו חיי צער.

פרק נכבד מחייה עבר עליה בנדודים ללא מקום מגורים קבוע. יחד עם בעלה עקרה מארצה וממולדתה ומבית אביה והיגרה לארץ כנען, ומשם למצרים.

במצרים נלקחה לבית פרעה, ורק בניסי-ניסים ניצלה מידיו, ולאחר מכן, בעת שהיתה בגרר, שוב נלקחה לבית אבימלך.

עשרות שנים היתה עקרה בלא ילדים, ונחשבה כמתה. כאשר היתה בת שבעים וחמש, הכניסה לביתה את הגר שפחתה, השיאה אותה לאברהם וסבלה ממנה קשות.

כאשר היו נשים כבודות באות לשאול בשלומה של שרה, היתה הגר אומרת להן שאין תוכה של גברתה כברה; מראה היא עצמה כצדקת, אך אילו היתה צדקנית היתה זוכה לבן (ב"ר מה ד). רק בהיותה בת תשעים זכתה סוף סוף לחבוק בן יחיד. את יצחק. אך גם אז לא זכתה לשקוט.

ליצני הדור לועגים היו שהבן ילדו של אבימלך הוא (תנחומא תולדות ו), וישמעאל בן האמה החל לרדוף את בנה ולנסות להרגו.

לבסוף, כאשר הגיעתה הבשורה הקשה על העלאתו של יצחק לקרבן על הר המוריה, והוא טרם נישא ועוד לא זכתה להיות בחופתו ולראות את דור ההמשך, לא עצר ליבה כוח, ונשמתה הטהורה שבה למקורה.

האם לכך ייקרא חיים טובים???

תשובה לדבר נשמעה מפי הרב הקדוש **רבי יקותיאל יהודה מצאנז-קלויזנבורג** זי"ע בספרו **'שפע חיים'** (רעוא דרעוין, חיי שרה מאמר א אות יא), שאמר כי כל ימיה חייתה שרה בתחושה של הכרת טובה לבורא, ומעולם לא הרהרה אחר מידותיו.

לברך על הרעה?!

סיפר החוזה הקדוש מלובלין על רבו, הגאון הקדוש רבי שמואל שמעלקא מניקלשבורג ואחיו רבי פנחס הורוויץ מפרנקפורט בעל ה'הפלאה', זכותם תגן עלינו, שנתחבטו בשאלה קשה:

כיצד ניתן לקיים את מאמר חכמינו (ברכות פ"ט מ"ה) "חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה"?

וכי יכול אדם לברך על הרעה באותו אופן ממש שמברך הוא על הטובה?

האם יש בכוחו של בן-אנוש לקבל את הרעה באותה שמחה שמקבל הוא את הטובה?

נכנסו השנים לרבם, המגיד הקדוש ממזריטש זי"ע, והציעו בפניו את שאלתם.

הביט בהם המגיד ואמר: "על שאלה זו יכול גם זושא שלי לענות..."

יצאו השנים ותרו אחר אותו זושא, הוא הסבא-קדישא **רבי משולם זושא מאניפולי** זי"ע.

"באניפולי מתגורר הוא", אמרו להם, ותכף ומיד שמו את פעמיהם לעבר העיירה.

נקשו השנים על דלת הבית הרעוע בו התגורר. מצאו של הבית לא הפליא אותם, שכן ידוע ידעו כי רבי זושא עני מרוד הוא ומסובל בייסורים.

"הרבי שלחנו אליך על מנת שתבאר לנו דבר מוקשה", אמרו האורחים נשואי הפנים שנשלחו ממזריטש.

רבי זושא חרד לקראתם בהתרגשות: שליחי הרבי!

"זה זמן רב מתחבטים אנו בדברי חכמינו ז"ל שאמרו 'חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה'.

כיצד יכול אדם לברך את הבורא יתברך על הרעה ממש כשם שהוא מברך על הטובה?

האם יכול ליבו של אדם בן-אנוש להתמלא ברגשי תודה והכרת הטוב לבורא על צרה שפקדה אותו - ממש כשם שהוא מודה ומהלל על הטובה?!"

תלו האורחים את עיניהם ברבי זושא, וציפו למענה המובטח.

לאכזבתם, פרש בעל הבית את ידיו לצדדים בחוסר-אונים.

המשך בעמוד ב'

תהילים

אבני חן וטפי שיח
בפרקי נעים זמירות ישראל

לנגדי תמיד

שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט (תהלים טז ח).

גם כאשר עוצם האדם את עיניו ושנתו נופלת עליו, אין דבקותם של צדיקי אמת פוסקת. אצלם 'שויתי ה' לנגדי תמיד' אינו מליצה בלבד, אלא מציאות חיה הנמשכת בכל עת ובכל מצב.

דבקותם המופלאה של הצדיקים בבוראם בעת שעולים על יצועם, נלמדת על ידינו ממספר עובדות פלאיות שנראו אצל כמה צדיקים קדושי עליון, שכאשר אך חצצו ביניהם ובין המזוזה, מיד הופרעה שנתם והקיצו מתרדמתם:

היה זה לאחר שנגנז ארון הקודש, בהסתלקותו של הרב הקדוש רבי דב בער המגיד ממזריטש זי"ע, אז התאספו תלמידיו הקדושים יחד לקבל עליהם רב ומורה דרך שימלא מקומו של המגיד.

חקרו התלמידים ודרשו ביניהם, אם נמצא בתוכם איש שיהיה ראוי לקבל המשרה על שכמו, ולאחר שדנו בענין, באו לידי הסכמה לקבל עליהם את הרב הקדוש **רבי אלימלך מליזענסק** זי"ע למורה דרכם בעבודת הבורא.

בשובם ממזריטש נסעו כל התלמידים על אם הדרך כשאליהם מתלווה מורה דרכם החדש רבי אלימלך. כשחשך היום פנו כולם לאכסניה שהיתה בדרכם, וכמובן, בחרו עבור הרבי חדר מיוחד להתאכסן בו כיאות לאיש הממונה על העדה.

כאשר נכנס רבי אלימלך לחדרו ביקש שיציעו לו את המיטה למנוחה מעמל הדרך ופנה לישון, וישן כך במשך כמה שעות.

היה זה לפלא גדול בעיני התלמידים, שהאיש הנבחר מתוך העדה למלא מקום רבם המגיד הקדוש יאריך בשינה כל כך, ובליבם היה זה להם לחרפה שבחרו בו והרהורי חרטה התגנבו לראשם. חשבו התלמידים להעירו משנתו, אך לא הרהיבו עוז בנפשם להעיר את מי שקיבלוהו לרבי עליהם.

פנו התלמידים לאחיו של הרבי החדש, הרב הקדוש **רבי זושא מאניפולי** זי"ע, לבקשו שיעיר הוא את אחיו, כי בכל זאת קרוב הוא לליבו ורגיל עימו מעודו, ואם יעוררו לא יהיה זה נגד כבודו כלל. שמע זאת רבי זושא והלך ועמד בפתח החדר שבו ישן אחיו רבי אלימלך, אך לא נגיש כלל למיטתו של אחיו, אלא נשאר בפתח ואת ידו הניח על המזוזה שבמשקוף הדלת.

לתדהמת כולם, תכף כאשר הניח רבי זושא את ידו על המזוזה, התעורר רבי אלימלך משנתו.

היה דבר זה פלא גדול בעיני כל התלמידים, והם ביקשו מרבי זושא שיסביר להם פשר דבר היקיצה מן השינה באופן זה.

הסביר להם רבי זושא: "בוודאי ידוע לכם ששם הוי"ה צריך להיות תמיד נגד עיני האדם, כמו שאמר הכתוב 'שויתי ה' לנגדי תמיד'.

אמנם לפי זה קשה, כיצד יוכל האדם לישון, הרי בעת השינה אינו יכול שיהיה השם הקדוש מצויר לנגד עיניו? אך בעבור כך יש לנו את המזוזה והשמות הקדושים שבה, שכיוון שקבועה היא בדלת הבית וגלויה לעין כל, הרי השמות הקדושים שבה כניצבים ועומדים תמיד למול עיני האדם.

אמנם כאשר הנחתי את ידי על המזוזה וכיסיתי אותה, שוב לא היה יכול עוד אחי לישון מחמת חסרון צורת השם הקדוש שאינו לנגד עיניו, לכן היה מוכרח שיתעורר תכף משנתו, כדי שיקיים את הכתוב 'שויתי ה' לנגדי תמיד' בפועל ממש".

כששמעו התלמידים את ההסבר המפליא, פתחו בשבח והודיה לבורא עולמים על שנתן בדעתם לבחור את רבי אלימלך למורה דרכם, כיוון שראוי והגון הוא לאותה איצטלא, למלא מקומו של המגיד הקדוש.

אב העידו

מחזה נפלא שכזה נראה גם בביתו של הרב הקדוש **רבי פינחס מקוריץ** זי"ע, עת שהה בביתו הרב הקדוש **רבי ברוך ממז'יבוז** זי"ע:

היה זה בשנים שלאחר נישואיו של רבי ברוך עם בתו של רבי טוביה קצקש זכרונו לברכה, מנכבדי העיר אוסטרהא, מקום מושבו של רבי פינחס, ומטבע הדברים נרקם קשר עמוק וקדוש בין רבי ברוך לרבי פינחס שקרבו והחשיבו מאוד.

רגיל היה רבי ברוך בביתו של רבי פינחס, ופעמים היה אף שוכב בבית להניח עצמותיו בשינה קלה. באחת הפעמים בהן שכב לישון, פנה רבי פינחס לאנשי ביתו ואמר להם: "בואו וראכם דבר חידוש!"

ניגש רבי פינחס והתייצב בפתח החדר שבו נח רבי ברוך, והניח ידו על המזוזה. לפליאת כל הנוכחים ראו כולם שמיד כאשר כוסתה המזוזה החל רבי ברוך לנוע על מקומו כמקיץ משנתו, וכאשר הסיר רבי פינחס את ידו שב רבי ברוך לישון במנוחה. כך עשה פעמים אחדות.

אמר להם רבי פינחס:

"ראו גודל קדושתו של רבי ברוך, שאף בשנה אינו מסיח דעתו מדבקות בבורא, עד שכאשר מפסיקים בינו למזוזה, מיד מופרעת ממנו שנתו".

ובו תדבק

מעשיות כעין אלו אינן נחלת העבר, ומצאנו גם בדור האחרון בצדיקים גדולי עולם המופלאים בדבקות הבורא, שכאשר הפרידו בינם למזוזה שבפתח חדרם, הופרעה עליהם שנתם.

סיפר הגאון הצדיק **רבי יעקב יצחק ניימאן**

המשך בעמוד ג'

המשך מעמוד א'

"לצערי לא אוכל לעזור לכם", אמר רבי זושא תוך השתתפות בצערם. "משום שאף אני איני מבין את דברי המשנה..." הסביר.

"אנו מבינים..." ענו האורחים במבוכה.

"אכן המצב איום ונורא..." אמרו כשהם מעבירים את מבטם סביב סביב.

דלות איומה שררה בקיטון הצר והמט-ליפול שאך בטעות נקרא 'בית'.

הילדים הרזים לבושים היו בלויי-סחבות והתהלכו יחפים, שום רהיט ראוי לשמו לא נראה בבית, רוח פרצים נשבה מבעד לזגוגית החלון השבורה, וזכר לדבר מאכל לא נראה בכל האופק.

"עוד ירחיב הבורא את גבולכם..." ניסו לעודד, אך אז נדהמו כאשר המשיך רבי זושא להסביר: "הרי מעודי לא הגיעתני רעה, ואיך אדע כיצד יש לברך עליה???" ...

על פי מעשה זה ביאר החוזה הקדוש מלובלין את הפסוק (תהלים קו מד) 'וירא בצר להם בשמעו את רנתם': אימתי רואה הבורא יתברך בצרתו של אדם? כאשר מרנן הוא על כל העובר עליו ומקבלו באהבה.

בדומה לכך, ידוע כי צרות רבות ורעות סבל הרב הקדוש **רבי אהרן מבעלזא** זי"ע בימי חייו. עוד בטרם ימי השואה סבל מצער גידול בנים, ובימי הרעה איבד את כל בני משפחתו וצאצאיו, את ביתו, רכושו ואוצרותיו, את בית המדרש והחצר ורבבות חסידים.

לבדו נותר ובגפו עלה ארצה, ללא אף אחד מצאצאיו ובני משפחתו המסועפת, מלבד אחיו, הרב מבילגורייא.

פעם נכנס לבקרו אדם אחד, ובתוך הדברים שוחח עימו על משפחתו ועל חסידיו, ואמר לרבי: "שלא תדעו עוד צער".

הזדעזע הרבי בכל גופו לשמע הדברים. **"חס ושלום! מעולם לא היה לי צער..."**

ולא נחה דעתו, עד שחזר אותו אדם ואמר שלוש פעמים שמעולם לא היה לרבי צער (שיח זקנים' ח"ב עמ' רו).

עני לה' בדרה

כך חיה שרה אימנו כבר בעולם הזה. במדרגתה הגבוהה הבינה וידעה כי כל המתרחש בעולם הזה - טובה הוא, ואין רעה כלל יוצאת מאת הבורא יתברך, ועל כן היו כל שנותיה שוות לטובה.

ובדומה לכך כתב הרב הקדוש **רבי יהודה אריה ליב מגור** זי"ע בספרו **'שפת אמת'** (חיי שרה תרנ"ו ד"ה במדרש), שהיו כל שנותיה של שרה שוות לטובה, כי אחזה במידת ההשתוות, וכל ימי חייה, בין ימי הצער והקושי ובין ימי העושר והטובה - שווים היו אצלה.

דבר זה רצה רבי עקיבא להשמיע לתלמידיו.

דורו של רבי עקיבא - דור של שמד היה. צרות רבות ורעות עברו על אותו דור: ימי מרד בר-כוכבא שכמותם לא אירעו אפילו בחורבן הבית, כאשר בעקבות הגזרות שגזר אדריאנוס פרץ המרד, ואדריאנוס דיכא את העם באכזריות נוראה; בתלמידיו של רבי עקיבא עצמו פשטה מגפה איומה וכילתה עשרים וארבעה אלף מהם, והוא עצמו נתפס, לימים, והוצא להורג באופן אכזרי ביותר.

היהודים עייפים היו מן המאורעות והתלאות, והיו מתנמנמים ברוחניות, ורצה רבי עקיבא, תלמידו של נחום איש גמזו שהעפיל למדרגה הגבוהה ביותר בענין זה, לעוררם ולהאיר להם כי כל הצרות שבעולם הזה - טובה הן, וכך עתידים הם לראותן בעולם העליון, וכשם שנהגה שרה אימנו שחייתה מאה עשרים ושבע שנים, מהן שנים רעות ומרות, ואף על פי כן, שוות היו בעיניה לטובה.

וכך אמר להם רבי עקיבא: קחו מוסר מאסתר המלכה.

אף היא יכולה היתה ליפול ברוחה ולהביט על שפל מצבה: מביתו של מרדכי הצדיק, הגיעה לשאול תחתית זה - ארמונו הטמא של אחשורוש.

אך הראו לה משמים רמז במספר המדינות שעליהן מלכה - מאה עשרים ושבע, כשנות חייה של שרה אימנו שכל שנות חייה שוות עליה לטובה; כאשר נלקחה לביתו של פרעה, כבעת לדתה את בנה לאחר עשרות שנות עקרות רבות.

מכך לקחה אסתר מוסר לעצמה, וקיבלה רצון שמים באהבה. וכך זכתה להציל את כלל ישראל מהשמדה.

בכך נוכל להבין את דברי **רבנו יעקב** שכתב בפירושו **'בעל הטורים'** לפסוק 'ויבא אברהם לספד לשרה ולבכתה', כי האות כ"ף שבתבת 'ולבכתה' זעירה, לפי שזקנה היתה שרה ולא בכה אברהם על פטירתה הרבה.

והדברים תמוהים ביותר: וכי משום שזקנה היתה אין מן הראוי לבכות עליה הרבה?

הלוא אמרו חכמינו (שבת קה:) שכל המתעצל בהספדו של חכם אינו מאריך ימים, ולא חילקו בין חכם שנפטר בצעירותו לחכם שמת זקן?

ויש לומר, כי הכוונה היא שאברהם הביט על שנות חייה שכולן היו שוות בעיניה לטובה, והבין שאף הרעה שפקדה אותו כרגע - מיתת אשתו הצדקת, איננה אלא טובה. על כן לא בכה על צרתו, אלא רק הספידה כראוי למעשיה הטובים.

וכך אמרו צדיקים על הפסוק (בראשית כד א) 'וה' ברך את אברהם בכל', שנתברך אברהם במידה הטובה הזו, שכל אשר אירע לו טוב היה עליו, והיה אומר "כל מה דעביד רחמנא - לטב עביד".

ויפה נרמז הרעיון במזמור קמ"ז **שבתהלים** (ז-ח), בו נאמר 'ענו לה' בתודה זמרו לאלהינו בכנור. המכסה שמים בעבים המכין לארץ מטר המצמיח הרים חציר':

אדם שאינו מכיר את העולם ואת הנהגתו, בראותו את העבים עלול לחשוב שצרה צרורה הם; מחשיכים הם את העולם כולו ומסתירים את מאור השמש, אך האמת היא שעבים אלו הם המכינים לארץ מטר ועל ידי כך מצמיחים חציר.

כך עלינו להודות לבורא על כל דבר בעולם, לענותו בתודה ולזמרו בכינור.

דמעת העשוקים

ויברך הגמלים מחוץ לעיר אל באר המים לעת ערב לעת צאת השאבת (בראשית כד יא)

רגעים מיוחדים נרשמים עת עומד כל הציבור בתפילת 'קבלת שבת'. פני הכל לכיוון מערב, ובמאור פנים אפוף שמחה וקדושה כורעים כולם ראשם בפני שבת המלכה הפורשת כנפיה על היקום ומקבלים פניה בערגה, 'בואי כלה, בואי כלה'.

ומה נאה הוא מנהג הקדמונים, שהיו יוצאים ממש מפתח בית הכנסת אל השדות שמחוץ לעיר כממתינים ומצפים בערגה לקבל את השבת, ככתוב (שיה"ש ז יב) 'לכה דודי נצא השדה'.

על פי המובא **בספרים הקדושים**, רגעים אלו של קבלת שבת הם זמן של תיקון לנפש האדם, שיוכל להתעלות באמצעות קדושת השבת ולטהר את נפשו המותשת מעבודת יומות החול.

זהו זמן תיקון, אך לא רק לחיים. אף המתים שהסתלקו מהעולם וזקוקים לתיקון לנשמתם יכולים לבוא על תיקונם בשעת קבלת השבת, ולהעלות את נשמתם עד שתזכה להתענג מנועם הנשמות בעולם העליון.

אמנם, תיקון הנשמה בעת קבלת השבת אינו פשוט, ובכל דור, צדיק הדור הוא זה שמסוגל במיוחד לתקן אז את הנשמות בעולם העליון.

כך פרש הרב הקדוש **רבי שלמה מראדומסק** זי"ע בספרו **'תפארת שלמה'** (פר' חיי שרה) את הפסוק (בראשית כד יא) 'ויברך הגמלים מחוץ לעיר אל באר המים לעת ערב לעת צאת השאבת', על פי המסופר **במסכת עירובין** (מה.) על התנא רבי טרפון שהזדמן לו ללון בליל שבת חוץ לעיר.

ופנימיות הדבר היא שיש ביד הצדיק להעלות ולתקן את נשמות המתים שנדחו בעולם העליון מחוץ לגבולות הקדושה, ואף אלו שלא זכו לבוא אל הצדיק בחייהן, יכול הצדיק להעלותן ולתקנן לאחר מיתתן עד שינוחו בשלום על משכבן.

הזמן המסוגל לתיקון הנשמות הוא בליל שבת, ובלינתו מחוץ לעיר התכוון רבי טרפון לתקן את הנשמות שנותרו בחוץ ולא באו אל תיקונן. לענין זה רומז המנהג לפנות לצד מערב בשעה שאומרים 'בואי בשלום' בקבלת שבת, לרמז על הנשמות הנידחות לחוץ שגם להן יש עלייה ותיקון.

דבר זה רמוז בפסוק 'ויברך הגמלים מחוץ לעיר אל באר המים לעת ערב לעת צאת השאבת': המילים 'מחוץ לעיר' רומזות לנשמות הנידחות מחוץ לעיר הקודש בעולם העליון, ו'הברכה' הרי היא נטיעה, כיוון שהצדיק מתקן את אותן הנשמות ונוטע אותן בתוך גבול הקדושה הרמוז בתבות 'אל ביאר המים'.

ומתי הוא הזמן המסוגל לכך? 'לעת ערב' - הוא ערב שבת קודש בזמן שמקבלים את השבת, ככתוב 'לעת צאת השאבת'. בתבה 'שאבת' ישנן אותיות 'שבת'.

אל נפשי נאלה

מסופר על אחד מתלמידיו של המגיד הקדוש **רבי מרדכי מטשרנוביל** זי"ע, שהיה דבוק מאוד ברבו הקדוש. אותו אברך היה אב בחכמה ורך בשנים ומופלג בתורה וביראת שמים, מתנהג בחסידות ומרבה במעשים טובים.

יושב היה האברך בבית המדרש בעירו ועוסק בתורה יומם ולילה, ומזמן לזמן היה אורז את תרמילו עם צידה לדרך ונוסע להתאבק בעפר רגלו של הרבי, לקנות ממנו תורה וחסידות ממשנת בית טשרנוביל.

את פרנסתו ופרנסת ביתו מצא האברך המופלג בעזרת נוות-ביתו, אשת חיל אשר חגרה בעוז מתניה ותאמץ זרועותיה לדאוג לכלכלת משפחתה. שמחה האישה מאוד כי בעלה יושב על התורה ועל העבודה והעמיסה על שכמה את עול הפרנסה בחנות שניהלה בדעת ובתבונה. לקוחות רבים היו באים אל החנות, והפרנסה היתה מוכנה ומזומנת בחסדי ה', לכל משפחתה.

ביום מן הימים חלה האברך במחלה קשה ונוראה. לא בבת אחת הגיע האברך למצבו הגרוע. בתחילה נפל למשכב בשל כאבים שתקפו אותו, ועם הזמן החריף מצבו יותר ויותר, חוליו הכביד עוד ועוד, עד שהגיע אל ערש דווי.

האישה פיזרה הון רב לרפואת בעלה הצעיר. רופאים מומחים ופרופסורים ידועי שם מהערים הגדולות הובהלו לעיירה לבדוק את בעלה, והעניקו אבחנות שונות ומשונות על מחלתו ועל האופנים בהם ניתן להציל את חייו. המרשמים שניתנו נפדו מיד בבתי המרקחת שדרשו, כמובן, סכומים מפולפלים על התרופות היקרות.

אחרי שכל הרופאים לא הוכיחו את עצמם והתרופות היקרות לא הועילו, ניסתה האישה את כוחה ביבוא מיני סממנים וסוגי מרקחות שונים ומשונים מארצות רחוקות. הרפואות שנרקחו מצמחים הגדלים ביערות-עד נידחים ובמדבריות רחוקים, אמורות היו להושיע את החולה באופן פלאי ולרפאו מכל צרה וצוקה, אך גם הן לא שיפרו את מצבו במאומה.

העיסוק הרב ברפואת בעלה, יחד עם ההוצאות המרובות שהיו כרוכות ברופאים וברפואות, גרמו לדוחק מסוים בפרנסת המשפחה. האישה לא יכולה היתה לעבוד בחנות כהרגלה, שכן מרבית הזמן נאלצה לסעוד את בעלה בחוליו, ומלבד זאת, חלק הארי של ההכנסות מהחנות - שימש לצרכי האב החולה.

בשלב מסוים החלה האישה להתייאש מרפואת בעלה. אמנם צעיר היה האיש לימים, אולם מחלתו הקשה הלכה והחריפה עד שסבורה היתה כי לעולם לא יקום ממיטתו, וכי לא ירחק היום בו יעזוב את העולם.

תחושת הייאוש פעפעה בבית עד שתקפה גם את החולה בעצמו, ואם בתחילה לא התייאש מהרחמים על אף החרב החדה שהיתה מונחת על צווארו, ברבות הימים כבר לא האמין שיש לו סיכוי לצאת מחוליו ולהרפא, ואין זו אלא תוחלת נכזבה.

ביום מן הימים הגיעה השמועה אל עירו של האברך כי צדיק בא לעיר, הלוא הוא מורו ורבו המגיד הקדוש, שעתיד לעבור דרך העיר ובדעתו להישאר לשבות את שבתו בעיר.

חסידים ואנשי מעשה החלו להכין ולסדר את בית הכנסת הגדול עבור התפילות והשולחנות הטהורים שיערוך הרבי ברב עם הדרת מלך, ואף אכסניה מתאימה ומכובדת הוכנה עבור הרבי למשך כל זמן שהותו בעיר.

התרונן ליבו של האברך בקרבו לשמע בשורה טובה זו, ורוחו נעשתה טובה עליו.

הוא לא חשב על מצבו הגשמי והבריאותי, כי אם בעיקר על מצבו הרוחני. במשך כל זמן מחלתו לא הצליח ללמוד ולהתפלל כרצונו, כשבנוסף לכך נכנס ברבות הימים לדכדוך ולמרה שחורה מתוך ייאוש על מצבו. ביקש אפוא האברך להיכנס אל הרבי, לשפוך לפניו את מר לבבו ולבקש מעימו עצה וברכה.

כמה ידידים ואוהבים עמדו לו לעזר, ובאחוות-רעים הגיעו לביתו, מוכנים ומזומנים לשאתו אל הרבי ולסייעו בחולשתו.

לפני צאתו מהבית פנה האברך לזוגתו וביקשה לתת לו כמה מטבעות כסף אותם יוכל להגיש לפני הרבי כפדיון נפשו, יחד עם ה'קוויטל'.

האישה מרת הנפש, שכל חייה עמלה לכלכלת הבית ועול הפרנסה מוטל היה על כתפיה, לא מסוגלת היתה לתת לבעלה את המטבעות האחרונות שנותרו בבית.

"הון עתק בזבזתי עבור רופאים ורפואות שלא הועילו כלום. אין זה אלא משום שבדרך הטבע אפסו הסיכויים למצוא מרפא".

"עתה", טענה האישה לבעלה, "אם החותך חיים לכל חי יגזור לך חיים, אכן תתרפא, ואם לאו - תישאר במצבך. אינני מוכנה להוציא עוד כסף עבורך, ולכן תן אמונתך בבורא שהוא רופא חינם שירפאך מחוליך הסופני..."

דבריה של האישה נגעצו בליבו של האברך כמו חץ, כאב עז מלא את ישותו, אך הוא התעקש. "תני לי כמה מטבעות. ברצוני לזכות לתחייה רוחנית לכל הפחות".

לבסוף נענתה האומללה ונתנה לבעלה החולה כמה מטבעות, עימם נשאוהו חבריו אל אכסניתו של הרבי.

כאשר הוכנס לחדר, פרץ בבכי מר ובשברון לב נורא הצליח בקושי רב לייבב: "רבי, יודע אני כי חסר תקווה אני וכי לא ארפא מחוליי זה, אולם מבקש אני לתת פדיון נפש לרבי כדי שהרבי יבוא לעזרתי ולישועתי בעולם העליון, לעשות עימי טובה בבית הדין של מעלה".

לקח המגיד את המטבעות, ברך את האברך ואמר לו: "אל תירא ואל תחת".

משמע האברך את דברי רבו, שקטה נפשו הסוערת וחזר לביתו במנוחת הנפש.

בצאתו, ביקשו אחד ממלוויו, ידיד נפשו ורע אהוב ששמע את דברי הרבי אליו, שיתקע לו כף ויבטיח לו שאחר פטירתו יתגלה אליו ויספר לו כיצד אכן קוימה הבטחתו של הרבי ומה נעשה עימו.

עבר זמן מה, מחלתו של האברך הכבידה עליו, עד שלבסוף שבק חיים לכל חי והלך לבית עולמו.

בעולם הזה נותר חברו הנאמן, אחוז ציפייה לדעת את הנעשה עימו בעולם האמת. במשך זמן רב המתין שיקיים האברך את הבטחתו שנתן בתקיעת כף, אך האברך לא התראה אליו, וכמעט נשכח הדבר מליבו.

חלפה לה תקופה, ובאחד מלילות השבת, כאשר עמד המגיד הקדוש מטשרנוביל בבית מדרשו להתפלל לפני העמוד 'קבלת שבת' כדרכו בקודש, הבחינו כל החסידים שבשעה שהגיעו לחרוז 'בואי בשלום' והפנה הרבי את פניו למערב, החל מורה באצבעו לכיוון הפתח כמי שמצביע ורומז לאדם להיכנס פנימה.

תמהו החסידים מאוד. איש לא נראה בפתח, ולמי החווה הרבי שייכנס?!

אלא שכמובן, אף אחד מביניהם לא העז לשאול את הרבי על כך, וכולם נותרו

בפליאתם. אחד מן העדים למחזה המוזר באותה שבת היה מיודענו, חברו של האברך שקיבל מאיתו תקיעת כף לפני פטירתו, שבא אותה שבת לחסות בצל הרבי.

באותו ליל שבת, כחצות הלילה, כאשר נם החבר את שנתו באחת האכסניות, נגלה אליו בחלום ידידו האברך הנפטר ואמר לו: "עתה הגיע הזמן שאקיים את הבטחתי ואספר לך את כל מה שאירע עימי מאותו יום בו נפרדה נשמתי מגופי ועד עצם היום הזה.

דע, כי מיד לאחר פטירתי לקחו מלאכי החבלה את נשמתי ועשו בה ככל המגיע על מעשים שאינם כשורה. הימים האלו היו קשים ומרים בעבורי עד מאוד, עד שמרוב הצרות שאפפוני שכחתי לחלוטין מכל מה שהיה בעולם הזה ואף לא זכרתי שעלי לבקש מהרבי שיבוא לעזרתי כפי שהבטיחני.

עד שהיום, בזמן תפילת קבלת שבת, כאשר נשמע הכרוז במרומים, כפי שנשמע מדי ערב שבת 'בואו ונצא לקראת שבת', לפתע עזבו אותי כל מלאכי החבלה וברחו למרחקים, עד שלא ראיתי אף לא אחד מהם.

לא ידעתי להיכן עלי לפנות ונשארתי על מקומי תוהה ומשתומם. לפתע ראיתי המוני נשמות רצות ועפות במהירות מכל עבר לכיוון יעד בלתי נודע.

הצטרפתי גם אני למרוצה זו, עד ששוב נשמע קול הכרוז במרומים, מבשר ואומר: 'לכו ושמעו את הרב הצדיק רבי מרדכי, המגיד מישרים מטשרנוביל, איך הוא מקבל את השבת בזמירות, בשירות ובתשבחות!' תכף בשמעי כרוז זה, התעוררתי כאדם שנתעורר משינה עמוקה, ונזכרתי שהמגיד הקדוש מטשרנוביל היה מורי ורבי בעודי בחיים עלי אדמות.

התחלתי להגביר את מהירות ריצתי יחד עם שאר הנשמות המעופפות, וכאשר באתי לבית המדרש ראיתי כי כולו מלא בחלונות גדולים, אור מופלא מבהיק דרכם וזיוו כשמש בצהריים.

רציתי מאוד להיכנס ולבוא אל תוך בית המדרש, אבל לא הצלחתי למצוא את הפתח. אמנם ראיתי נשמות שהצליחו להיכנס פנימה, אך אנוכי לא ידעתי היכן מצויה הכניסה. ככל שביקשתי והפצרתי מנשמות אחרות שתראינה לי את הדרך בה אוכל להיכנס לפני ולפנים, לא נעניתי.

בצערי כי רב, הלכתי לצד מערב של בית הכנסת, מתוך שידעתי כי פתח בית המדרש צריך להיות בצד מערב, וגם שם לא עלתה בידי למצוא את הפתח. הבטתי דרך החלון והנה רואה אני את הרבי עומד לפני העמוד כשהוא מעוטף בטליתו כדרכו בקודש ומתפלל, והתעצבתי בכפליים על שאין אני יכול לראות ולהראות בפניו, עד שלאחר זמן קצר, כאשר הגיעו לחרוז 'בואי בשלום', הסתובב הרבי לצד מערב כשפניו גלויות ומאירות.

באותם רגעים נשגבים הבחין בי הרבי עומד מחוץ לבית המדרש ומביט בו מבעד לחלון, ורמז לי באצבעו שאתקרב אליו ואכנס פנימה אל תוך בית המדרש. באותו רגע ממש נפתחה הדלת לפני ונכנסתי למחיצתו של הרבי.

מאותו רגע אני מוגן ושמור מפני כל מלאכי החבלה וכוחות הרע שביקשו להרע עימדי. המגיד קיים את הבטחתו והוא שומר עלי", סיים האברך את דבריו ונעלם כלעומת שבא.

הרי לנו חשיבותן של אותן דקות יקרות של קבלת שבת, שבהן הזמן מסוגל לצדיקים להעלות ולתקן את נשמות בני ישראל העשוקות בידיהם של מלאכי החבלה, ומכך נלמד שבוודאי בעוד נשמת רוח חיים באפינו יכולים אנו בשעה זו להתעלות ולטהר את הנפש בקדושתה של שבת המלכה.

דבר שקרים לא יכון לנגד עיני

ואקד ואשתחוה לה' ואברך את ה' אלהי אדני אברהם אשר הנחני בדרך אמת (בראשית כד מח)

נוהג היה הרב הקדוש **רבי יצחק מנחם מאלכסנדר** הי"ד להזהיר: "כששדכן מציע לכם שידוך, תאמינו לו רק לגבי שני פרטים: שלאחד יש בן ולשני יש בת. אל תסמכו על אף מלה מעבר לזה..."

אולם אצל אליעזר עבד אברהם - השדכן היהודי הראשון - אנו מוצאים תופעה מופלאה: לאורך כל שיחתו עם משפחתה של רבקה, אין אנו מוצאים ולו שמץ של גוזמה, ובוודאי שלא חצי מלה של שקר. דבר זה עומד בניגוד חריף למנהגם הנפוץ של שדכנים רבים, המרשים לעצמם 'לייפות' את המציאות, לעגל פינות ולשנות מן האמת פה ושם כדי להוציא את השידוך אל הפועל...

בספרו **'אריה שאג'** (מבוא האמת, אות קג) מבאר הרב הקדוש **רבי אריה לייבוש מצאנז זי"מיגראד** זי"ע את עומק הענין על פי הפסוק (ויקרא יא מד) 'והתקדשתם והייתם קדשים'.

האמת היא התשתית והיסוד של הקדושה בעולם, ואין קדושה יכולה לחול דרך צינורות טמאים ומאוסים, שהרי מקורו ושרשו של כוח הטומאה - הס"מ, הוא השקר.

ואכן שמחתו של אליעזר על כך היתה גדולה ועצומה: 'ואקד ואשתחוה לה' ואברך את ה' אלקי אדני אברהם אשר הנחני בדרך אמת לקחת את בת אחי אדני לבנו' (כד מח). הוא הודה על כך שגם בשידוך שעשה עבור אדונו אברהם ויצחק בנו, הנחה אותו הקדוש ברוך הוא בדרך אמת - ושהוא לא נאלץ לנהוג כדרך השדכנים המשקרים ומשנים בדבריהם.

ומוסיף ה'אריה שאג' חידוש נפלא: "יתכן שבזכות דבקותו העצומה במידת האמת, זכה אליעזר להיכנס בחייו לגן עדן, שכן שם משכן האמת, וההפך הגמור של המצב עליו נאמר (תהלים קא ז) 'דבר שקרים לא יכון לנגד עיני'.

כסף נוטל

בדרך צחות ציין הרב הקדוש **רבי יואל מסאטמאר** זי"ע בעל **'דברי יואל'** את טבעם של שדכני העולם, ומעשה שהיה כך היה:

הגאון **רבי משה דב מפאיע** זצ"ל סיפר כי חברו הטוב ביותר בימיו הראשונים באמריקה היה החסיד **רבי יוסף כץ** ז"ל, עימו נהג ללמוד מדי לילה בבית המדרש.

יום אחד קרא לו הרבי מסאטמאר ואמר לו: "הבנתי שאתה חבר קרוב של רבי יוסף. ברצוני שתציע לו שידוך פלוני". הרבי הדגיש כי אין הוא מבקש ממנו לחפש שידוכים עבור חברו, אלא רק להיות הצינור להעברת הצעה ספציפית זו.

הציע רבי משה דב את השידוך לרבי יוסף, וזה השיב כי עליו להתייעץ תחילה עם אבותיו בשאלת חלום, או לעלות על קברם. כששמע הרבי את התשובה, הנהן בהסכמה ואמר כי אכן כך ראוי לעשות.

כעבור מספר ימים התקבלה הסכמת האבות, והרבי ביישר כי את שאר הפרטים הטכניים כבר תשלים הרבנית.

זמן קצר לאחר מכן הוכרז השידוך בבית המדרש בשעה טובה ומוצלחת. בצהרי אותו יום, קרא הרבי מסאטמאר לשדכן המופתע, והושיט לו סכום נכבד של מאה וחמישים דולרים כדמי שדכנות.

התפלא רבי משה דב ושאל: "לימדנו רבנו, הרי כמעט שלא עשיתי דבר בשידוך זה. מדוע מגיעים לי דמי שדכנות?"

חייך הרבי וענה לו: "הלוא העולם נוהג לומר כי המילה **'שדכן'** היא ראשי תבות: **ש**קר **ד**ובר, **כ**סף **נ**וטל. אם תיקח את הכסף - תהיה שדכן הגון, כפי שהכרתי כמה וכמה יהודים כשרים ויראים שעסקו בשדכנות. אך אם תסרב ליטול את המעות, יישארו בידך רק האותיות הראשונות - **ש**קר **ד**ובר..."

ישב ומתוג זיתוגים

אמנם, פעמים רבות נוכח האדם שגם לאחר השתדלות מרובה לברר נכונה אודות השידוך, המידע שמגיע אליו אינו קולע תמיד אל האמת, בלשון המעטה. סיבת הדבר היא רצון ההשגחה העליונה להוציא את השידוך לפועל, על אף כל המניעות הטבעיות שהיו אמורות להיווצר, שהרי בסופו של דבר, ריבון העולמים הוא היושב ומזווג זיווגים.

יהודי נכנס אל הרב הקדוש **רבי אברהם מרדכי מגור** זי"ע בעל ה**'אמרי אמת'**, כדי להתייעץ אודות הצעת שידוך שהובאה לפניו.

אמר האיש כי משפחת הנערה המיועדת התגוררה בעיירה מרוחקת, שבה לא היה לאיש קרוב או מודע שיוכל לברר אצלו פרטים על אודותיהם.

הורה לו ה'אמרי אמת': "קום וסע לאותה עיירה שבה מתגוררת המשפחה, חקור ודרוש שם על אודותיהם, ועל פי המידע תקבל את ההחלטה".

ציית היהודי לדברי הרבי ונסע לאותה עיירה. עם כניסתו למקום, ניגש אליו אחד התושבים ושאלו למטרת בואו. אמר לו היהודי: "באתי לברר על משפחתו של פלוני, שהציעו לי את בתו לבני".

כששמע זאת האיש, החל להכביר שבחים ומילים חמות על המשפחה כולה - על האב, על האם, ובעיקר על הכלה המיועדת, אותה תאר ככלילת המעלות. דקות ארוכות עמד והפליג בשבחם, ולבסוף סיכם: "בוודאי שעליך להתקשר עימם בברית השידוכין! הרי זה ממש ענבי הגפן בענבי הגפן, דבר נאה ומתקבל".

נחה דעתו של האב, והוא היה בטוח שזו היתה כוונתו של הרבי כששלח אותו לעיירה. הוא הודיע לשדכן על הסכמתו המלאה להתקדם לסגירת השידוך על הצד היותר טוב, והיה במצב רוח מרומם.

לאחר שהשידוך נחתם בשעה טובה, נותר האב ללון בעיר מגורי הכלה, אולם למחרת בבוקר, כאשר נכנס לבית הכנסת המקומי לתפילת שחרית, נפל ליבו בקרבו כשמכל עבר שמע את תושבי המקום לועגים לו. התברר כי ראש המשפחה עימה השתדך הוא אדם קשה, ששמו הרע הולך לפניו בכל האזור...

שבור ורצוץ, מהר היהודי לחזור אל ה'אמרי אמת'. הוא נכנס אל הקודש פנימה, פרץ בבכי תמרורים ושאל: "רבי! הרי עשיתי בדיוק כפי שהוריתם לי! נסעתי לעיירה, שמעתי על משפחת הכלה שבחים מופלגים, ועל סמך זה סגרתי את השידוך. והנה התברר כעת שהמחותן הוא אדם שכל העיירה מתנזרת ממנו!"

נענה ה'אמרי אמת' ואמר: "הסכת ושמע: ידעתי גם ידעתי שאותו אדם שעליו שאלת אותי שרוי במריבה קשה כמעט עם כל תושבי העיירה. אך ידעתי דבר נוסף - שישנו אדם אחד בעיירה כולה שנותר ידידו הנאמן.

אמרתי בליבי: אם מכל תושבי העיירה, יסובבו מן השמים שתפגוש מיד עם כניסתך דווקא את אותו ידיד - הרי זה סימן מובהק מן השמים שזהו הזיווג שנגזר עליכם מלמעלה. אולם, אם אין זה הזיווג הראוי לכם, בוודאי היו מסובבים שתפגוש את אחד מרוב בני העיירה שהיה מספר לך מיד את מגרעותיו, וכך היית ניצל מן השידוך.

כעת, לאחר שההשגחה העליונה כוונה את צעדיך לפגוש דווקא את אותו ידיד - יכול אתה להיות סמוך ובטוח בלב שלם כי זהו השידוך המיועד לכם מששת ימי בראשית, כפי שהכריזו בשמים קודם יצירת הוולד: בת פלוני לפלוני!"

זצ"ל **ממונטריאול**, שכאשר היה בחור צעיר ולמד בישיבתו של הרב הקדוש **רבי יעקב יחזקיה מפאפא** זי"ע בעל **'ויגד יעקב'**, התהלכה שמועה אפופא סוד בין הבחורים המבוגרים בישיבה, שכאשר מניחים את היד על גבי המזוזה שבדלת החדר בו ישן ראש הישיבה, מיד הוא מתעורר.

לא מלאו ליבו של רבי יעקב יצחק לעמוד על אמיתות השמועה, אך פעם אחת לא נותרה לו ברירה, וכאשר חפץ להקיץ את ראש הישיבה משנתו השתמש באותה נוסחת קסם עילאית.

"היה זה", כך סיפר, "כאשר נחפזתי פעם לנסוע לדרכי, והכרגלי מוכרח הייתי לקבל ברכתו של ראש הישיבה טרם אצא, אך לצערי נמנם ראש הישיבה בחדר הספרים, כך שלא יכולתי להיפרד ממנו. מאחר שהזמן היה דחוק ולא רציתי לנסוע ללא ברכת הדרך, נאלצתי להפריעו.

הגעתי לפתח חדרו ועמדתי על מפתן הדלת, שמחמת היותה עשויה מזכוכית יכולתי להבחין בנעשה בתוך החדר. ילדות היתה בי והנחתי ידי על המזוזה, ומיד כאשר עשיתי זאת הבחנתי כיצד נתעורר ראש הישיבה והתיישב על מקומו.

כשראני בפתח החדר, הושיט לי ידו לברכה, ונפרדתי לשלום. אך טרם יצאתי גער בי ראש הישיבה בחיבה באמרו: **'להבא, תחפש מצווה אחרות, ואל תהדר אחר מצווה כזאת לעורר את רבך משנתו'...**"

מעשה דומה התרחש בערוב ימיו של הרב הקדוש **רבי חיים מרדכי מנדבורנה** זי"ע בעל **'דבר חיים'**. באותם ימים נאלץ הרבי לעסוק ברפואות לרגליו החולניות, ולכן נסע אחת לשבוע על פי המלצת הרופאים לשהות במרחץ של זיעה שהיטיב מאוד את בריאותו.

באחת הפעמים ששב הרבי מהמרחץ, היה זה בצהרי היום, ומחמת חלישותו ותשישותו פנה לחדרו לנוח מעט על הספה, וביקש מבנו ששהה לצידו שידאג להקיצו לתפילת מנחה.

התאחרה השעה, וכראות בני הבית שזמן מנחה קרב חפצו להיכנס לחדרו ולעוררו. ניגש אליהם בן הרבי ששהה מחוץ לחדר ומנע מהם להיכנס, באמרו:

"מן הסתם ידוע לכם המעשה שאירע אצל רבי אלימלך מליז'ענסק זי"ע, שהיה ישן על משכבו, וכדי להקיצו הניח אחיו רבי זושא את ידו על המזוזה ותכף הקיץ משנתו. רבי זושא נתן טעם לדבר, שכיוון שאחיו הקדוש דבוק כל העת בדבקות עולם בבורא, לכן כאשר חצצו בינו לבין המזוזה הקדושה שבפתח הפריע הדבר לדבקותו ומכך התעורר. בואו ונעשה כן גם אנו, ותראו כי תכף יקיץ אבי הקדוש מתנומתו".

ניגש בן הרבי אל הפתח שהפריד בין חדר הרבי למרפסת הסוכה והניח ידו על המזוזה, ולאיש שעמד לצידו הורה בלחישה שיניח אף הוא את ידו על המזוזה שבפתח הכניסה.

לפלא היה, שמיד כאשר הניחו ידם על המזוזה, זינק הרבי ממשכבו וניתר ממקומו בגבורת ארי לעשות רצון אביו שבשמים ולהתפלל תפילת מנחה.

וכך סיפר אחד מבניו של הרב הקדוש רבי אברהם יצחק הכהן זי"ע מ'תולדות אהרן', שבעת שהיה ישן אירע כמה פעמים שכאשר אחד הניח ידיו על המזוזה מיד התעורר הרבי משנתו, כיוון שהסתרת המזוזה הפריעה לו את דבקותו המוחלטת בבורא.

זוהי מדרגת הצדיקים, שכל חילוקי הזמנים אינם מונעים בעדם מלעבוד את הבורא בכל רגע נתון, וכפי שביום עובדים את יוצרם בתורה ובתפילה, גם בשעת השינה אינם סרים מדבקותו ויראתו השלמה, ומצידם אין חילוק בין שינה להקיץ אלא כל המצבים כולם - מקשה אחת לעבודתו יתברך.

לנו בושת הפנים

אומר היה הגאון הקדוש **רבי יצחק מאיר מגור** זי"ע בעל **'חידושי הרי"מ'**, שעמקה של התשובה היא הבושה. וכך אמרו חכמינו ז"ל במסכת נדרים (כ.) שהבושה מביאה ליראת חטא, ולכך כוונת הכתוב 'ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו' (שמות כ יז), כי כל אדם המתבייש - לא במהרה הוא חוטא.

ורמז יש באותיות המילה 'תשובה' הזהות לאותיות המילה 'הבושת'.

המשך בעמוד ד'

עיקר הבושה היא כמובן להתבייש מהבורא יתברך ולא מבני אדם, וכמו שנאמר בפסוק שלפנינו 'שויתי ה' לנגדי תמיד'. כאשר משווה האדם לנגד עיניו שהוא ניצב לפני הבורא בכל רגע, מכסה את פניו בושה עצומה רק מהמחשבה לחטוא.

רק מחמת השכחה ורוח השטות שנכנסה באדם עובר הוא על רצון הבורא, אך בעקבות החטא ניטלת ממנו הבושה הטבעית, ועל ידי התשובה יכול הוא לזכות בה שוב.

יהודי יקר היה בירושלים, תלמיד חכם וירא שמים שכיהן כמשגיח בישיבת 'נתיבות חכמה' ושמו רבי אברהם ישעיהו הבר ז"ל.

הרב הבר חלה בכליותיו ובמשך קרוב לשנה היה מטופל בדיאליזה.

טיפולי הדיאליזה מייסרים הם וקשים ביותר לגוף ולנפש, ובחסדי הבורא נחלץ הרב הבר מכך בזכות חבר קרוב שתרם לו כליה.

הרב הבר, שחש שקיבל את חייו מחדש, לא הסתפק בהודיה לבורא על החסד שגמל עימו. ליבו נכמר על כל אותם חולים שלא זכו לתרומה יקרה שכזו, והוא הקים בעבורם את הארגון 'מתנת חיים' הדואג לתרומת כליות עבור חולים הזקוקים להשתלה דחופה, ומציל חיים כפשוטו.

כשהיה הרב הבר מבקש להמחיש לתלמידיו את עוצמת הבושה שצריכה להיות לאדם מפני הבורא בשל חטאיו, היה מספר את הסיפור הבא:

באחת השנים הראשונות לפעילותו של הארגון, דפקה בדלת בית משפחת הבר נערה צעירה בוכייה.

הרבנית קיבלה את פניה בחום ושאלה מה בפיה, והנערה סיפרה את סיפורה המזעזע.

אח יחיד יש לה הצעיר ממנה בשנים ספורות, והשנים בודדים בעולם. יתומים הם מאב ומאם; האב נפטר לפני כעשור והאם לפני כשנתיים, ואין להם כל מכר וקרוב חוץ מסבא וסבתא מבוגרים שלא התאוששו מהשבר הנורא.

האח הצעיר נולד עם כליות לא בריאות, ובתקופה האחרונה הדרדר מצבו עד שהרופאים הודיעו להם שאין מנוס מהשתלת כליה במהירות המרבית.

הנערה פרצה שוב בבכי וקראה:

"אני מתחננת, תעזרו לנו! אין לנו שום אדם בעולם שיכול לעשות זאת חוץ מכם..."

הרב הבר התגייס מיד לעזרת הנערה ואחיה, ובמשך מספר שבועות הפך עולמות כדי למצוא תורם מתאים.

כל אותו הזמן היתה הנערה מתקשרת מדי יום במסירות עצומה ושואלת שוב ושוב:

"אתם זוכרים מאחי? מצאתם לו תורם???"

הרב הבר היה עונה לה בסבלנות ובהבנה שפעילי הארגון עושים ככל יכלתם, וכעבור תקופה פחתה תדירות השיחות עם האחות שהספיקה לצלצל באופן יומיומי.

לבסוף נמצא התורם המתאים, והאחריות על ההשתלה עברה לצוות המטפל בבית החולים. משם והלאה אין זה מתפקידו של הארגון לדאוג להתהליך ההשתלה, אך הרב הבר ווזגותו הוסיפו וליוו את הטיפול בדאגה לגורל האח והאחות הגלמודים.

כשהגיע הטלפון מבית החולים ובו הבשורה על הצלחת ההשתלה, היתה ההתרגשות גדולה והרב הבר ניסה להתקשר לאח המושתל ולדרוש בשלומו, אבל הטלפון שלו היה כבוי עדיין לאחר הטיפול, ועל כן התקשר לאחותו הגדולה.

"מה שלומו של אחיך?" שאל הרב הבר בהתרגשות.

האחות לא הבינה. "שלומו טוב כרגיל, מה קרה?"

הרב הבר התבלבל לרגע. **"מה זאת אומרת? הרי הוא עבר השתלה..."**

דממת הלם השתררה מעברו השני של הקו. האחות היתה מזועזעת לחלוטין.

דקה ארוכה חלפה עד שהנערה הצליחה לעכל את הדברים, ואז סיפרה שבחודש האחרון יחסיה עם אחיה עלו על שרטון והוא החליט לנתק איתה כל קשר.

עד כדי כך שאפילו לא ידעה שנמצא תורם והוא עובר השתלת כליה...

כעת היה תורו של הרב הבר להזדעזע.

מעולם לא חש תחושת פגיעה כה גדולה בעבור מישהו אחר. אחותו של אותו נער הפכה עולמות בשבילו בדאגה ובמסירות אין קץ, והוא, אפילו לא טרח לספר לה על ההשתלה שנעשתה רק בזכותה...

לאחר מספר שעות, כאשר התעורר הנער מההשתלה, התקשר לרב הבר להודות לו על הצלת חייו.

"כבוד הרב, אין בפי מילים להודות לך! כעת התעוררתי מהניתוח וכבר אני חש שיפור עצום במצבי. הצלת את חיי!"

הרב הבר לא היה מסוגל לשוחח עימו. בקול שקט ענה:

"אל תגיד לי תודה. אני פגוע ממך קשות וממש קשה לי לדבר איתך".

הנער נבהל: "מה קרה? מה עשיתי לרב?"

והרב הבר לא שתק: "אחותך סיפרה לי שלא הודעת לה על ההשתלה. זו כפיות טובה שאין כדוגמתה, ואין זה משנה מה הסיבה שבשלה החלטת לנתק איתה את הקשר!

אין לך מושג כמה טרחה בשבילך ודאגה לך! אחותך הפכה עולמות כדי להשיג לך תורם ואתה אפילו לא מספר לה?!

אם אתה רוצה להכיר לי טובה, אני מבקש ממך שלא תדבר איתי עד שלא תפייס את אחותך!"

הנער ניסה לענות בכה ובכה ולתרץ את מעשיו, אך הרב הבר כלל לא הסכים לשמוע את טענותיו וסיים את השיחה.

כעבור כמה ימים התקשרה האחות לבית הרב והרבנית הבר וסיפרה בהתרגשות שבזכותם התפייס עימה האח, והיא מבקשת להודות על המאמצים שהחזירו אליה את אחיה היחיד.

כשפגש הרב הבר את האח, הוא אמר כי מה שגרם לו להתפייס עם אחותו היה הבושה העצומה שחש ממעשהו!

הוא לא הצליח להכיל את הבושה האיומה על כך שהיא מסרה את נפשה למענו ואילו הוא ניתק עימה את הקשר, והחליט שהוא חייב להתפייס איתה.

אותה בושה היא המקרבת את האדם מחדש אל קונו. כאשר הוא מכיר כמה טובות גמל עמו הבורא, ולעומתן רואה את ריחוקו ואת כפיות הטובה שבמעשיו, אין לבו מניח לו להישאר כפי שהיה; הבושה מעוררת אותו לפייס, לתקן ולשוב.

הבורא יתברך נותן לנו הכל, ואנו משיבים לו בכפיות טובה כה נוראה!

בצדק אהזה פניך

אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך

(תהלים יז טו).

לא תמיד פותח האדם את שערי התפילה במילות תפילה. לעיתים המפתח הראשון הוא המטבע שהוא מניח בידו של עני. לכך רמז דוד המלך עליו השלום בסדר מילותיו: תחילה 'אני בצדק', ורק לאחר מכן 'אחזה פניך'.

בסוד הדבר ביאר **רבנו האריז"ל** (ליקוטי תורה שם), שבמצוות הצדקה נאמר (ישעיה לב יז) 'והיה מעשה הצדקה שלום', כי בנתינת הצדקה מיחדים את שם הוי"ה הקדוש, וכנרמז בלשון הפסוק 'והיה מעשה הצדקה שלום', שעל ידי 'מעשה הצדקה' זוכים לייחוד 'והיה' שהוא אותיות שם הוי"ה, ול'שלום', שעניינו על פי פנימיות, השראת השכינה בתחתונים.

כי המטבע של צדקה רומזת לאות י', חמש אצבעות של הנותן רומזות לאות ה', זרוע הנותן לאות ו', וחמש אצבעות של המקבל כנגד האות ה' האחרונה, ובכך יוצרות שם הוי"ה מלא.

זו פנימיותם של דברי **רש"י** שפרש את המילים 'ויקחו לי תרומה': 'לי - לשמי' (שמות כה ב), שבנתינת הצדקה יש ליחד את שם הוי"ה. ועל כך אמר הכתוב (משלי כב ב) 'עשיר ורש נפגשו עשה כלם ה'', שהקדוש ברוך הוא מסבב שעשיר ורש ייפגשו, ועל ידי שייתן העשיר צדקה לעני, יתיחד במעשיהם שם הוי"ה כסדרו.

ייחוד זה נעשה רק כאשר הנותן מקדים לתת צדקה בטרם יפשוט העני את ידו לבקש ממנו, ובכך יוצר הוא את שם הוי"ה כסדרו, כיוון שבעת שנוטל הוא את המטבע בידו הרי כאן י', ובשעה שמניח את המטבע בכפו הרי כאן ה', ובשעה שפושט את ידו לתתה לעני הרי כאן ו', ורק לאחר מכן, כאשר נותן הוא אותה לידו של המקבל מצטרפת ה"ה האחרונה ובכך מצטרף שם הוי"ה כסדרו הרומז לרחמים.

מה שאין כן אם מתעכב העשיר ומתמהמה מלתת את הצדקה עד שיבקש העני תחילה, הופך הוא את הסדר ואין שם הוי"ה כסדרו, אלא באופן של ה' תחילה ורק לאחר מכן י' ה' ו', ואין צירוף השם עולה כסדרו.

על כך פרש מרן **הבעל שם טוב הקדוש** זי"ע את הפסוק 'אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך': כאשר 'אני בצדק' ומקדים לתת צדקה - 'אחזה פניך', כי על ידי כך יהיה ייחוד שם הוי"ה כסדרו בבחינת פנים. מה שאין כן אם חלילה 'אשבעה בהקיץ' - כשהעני מקיצני בפשיטת ידו לתבוע צדקה, לא אזכה אלא לראות את 'תמונתך', תמונת ארבע אותיות השם, ולא בבחינת פנים.

וכך פרש הגאון **רבי אלעזר קאליר מקלן** בספרו **'חות יאיר חדש'** (דף כג:) את הפסוק (שמות לג כג) 'והסרתי את כפי וראית את אחרי ופני לא יראו': אם תסיר כף ידך מלפתחה למתן צדקה ויצטרך העני לפשוט ידו לבקש צדקה, לא תראה את ה' בבחינת פנים כי אם בבחינת אחור, כי יהיה צירוף השם שלא כסדרו.

בתר עניא אזלא עניותא

לאור דברים אלו ביאר כ"ק מרן אדמו"ר **רבי דוד חי אביחצירא** שליט"א, את לשון המשנה הראשונה **במסכת שבת** (ב.) העוסקת בחיובי הוצאה מרשות לרשות: "פשט העני את ידו לפנים ונתן או נטל מתוך ידו של בעל הבית העני חייב". ויש לדקדק, מדוע פתחה המשנה בחיובו של העני, וכי אין די בכל הצער שהיה מנת חילקו עד שהוצרך לפשוט ידו לצדקה?!

ולאור המבואר יובן, שכיוון שהקדים העני לפשוט ידו תחילה הרי הוא מעורר צירוף השם שלא כסדרו, ומתעוררים עליו דינים חלילה ולכן העני חייב.

בדומה לכך כתב הגאון הקדוש **רבי צבי אלימלך מדינוב** זי"ע בספרו **'אגרא דפרקא'** (אות יד), שפעם רצה אחד לבדח את דעתו של המגיד הקדוש **רבי יחיאל מיכל מזלוטשוב** זי"ע, והציג בפניו שאלה זו בערב שבת בין השמשות:

"כמה צער וייסורים עוברים על העני המדוכא עד שמצליח הוא להשיג מעט מן המעט לצורך השבת, והנה סוף סוף נכנסת השבת ואך מתחיל העני לשנות את פרקי המשניות של המסכת, נתקל הוא במילים 'העני חייב'. עני עלוב זה למה יהיה חייב? וכי לא די בעניותו ובצערו עד עתה?"

שאלה זו בדרך בדיחותא נשאלה, כיוון שאין כוונת המשנה לחייב עני דווקא, אלא נקטה בעני ובעל הבית העומדים בשתי רשויות שונות כמשל לחיובי הוצאה והכנסה מרשות לרשות.

להפתעתו של המקשה, שקע המגיד הקדוש בשרעפים ופניו להבים, אחר נענה ואמר: "אכן, קשה היא השאלה ביותר; מדוע פתחה המשנה בחיובו של העני?

הן העני מתחייב משום מלאכת הכנסה - מכניס הוא מרשות היחיד לרשות הרבים, ומלאכה זו אינה אב המלאכה אלא תולדתה.

אב המלאכה הוא ההוצאה, ומן הראוי היה שתפתח המשנה בחיובו של בעל הבית שבפשיטת ידו אל העני מתחייב הוא בהוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים".

ככלות המגיד הקדוש להסביר את הקושיא, אמר לאותו מקשה שמאוחר יותר יענה לו על קושייתו.

פליאתו של המקשה התחלפה בחרדה עצומה כאשר פנה אליו המגיד בסעודת ליל שבת, ואמר לו דברים מרעידים:

"דע לך כי במתיבתא דרקיעא הקשו קושיא זו, ותירצו, שהטעם לחיובו של העני הוא משום שפשט את ידו תחילה ולא המתין שיפשוט בעל הבית את ידו אליו.

בכך ביצע העני השתדלות רבה יותר מכפי הנדרש, ומן הדין נענש בחיוב זה..."

ויובנו הדברים בפנימיותם לאור האמור, כי בפשיטת ידו מנע העני מהנותן ליצור את שם הוי"ה כסדרו המעורר רחמים והפך את הסדר, ובכך עורר דינים ונתחייב.

לרצות לעזוד בלב שלם

למדרגה רוחנית גבוהה ונשגבה זכה הרב הקדוש **בעל 'צמח צדק' מליובאויטש** זי"ע: ראיית זקנו, הרב הקדוש **בעל התניא** זי"ע, גם לאחר הסתלקותו מן העולם - בהקיץ ממש ולעיתים בחלום הלילה.

הזדמנויות מיוחדות אלו שימשו לצמח צדק להציג בפני הסבא שאלות שהיו לו, בין בתורת הנגלה ובין בתורת הנסתר, וכך נענה דבר דיבור על אופניו. ואולם, לאחר תקופה של גילויים פסק בעל התניא מלבוא אליו, ושאלות רבות נותרו אצלו ללא מענה.

צער גדול הצטער הצמח צדק על כך, ותפילות רבות שפך שיזכה לראות שוב את פני זקנו מן העולם העליון, אולם החזיונות לא התחדשו.

יום אחד, בשעת בוקר מוקדמת, הלך הצמח צדק לתפילת שחרית. באותו היום התקיים בליובאויטש שוק גדול, וסוחרים מכל הסביבה הגיעו לקנות ולמכור. בעברו בשוק, ניגש אליו יהודי פשוט וירא שמים, ובקשתו בפיו: רואה אני הזדמנויות לרכוש סחורה בזול ולמכור ביוקר, אלא שאין בידי כסף מזומן כדי להשקיע. שמא יוכל רבנו להלוות לי כמה רובלים כדי שאסחור בהם, ואחזיר לו עד הלילה?

השיב לו הצמח צדק, שמיד לאחר התפילה יבוא לביתו ויקבל את ההלוואה. האיש שמע ושתק.

בבית הכנסת נפל בדעת הצמח צדק מאמר הגמרא **במסכת בבא בתרא** (י.) אודות האמורא הקדוש רבי אלעזר, אשר היה נוהג לתת פרוטה לעני לפני התפילה, ולמד ענין זה מן הפסוק שלפנינו **'אני בצדק אחזה פניך'**. הבין הצמח צדק שלא כראוי עשה, שדחה את היהודי מעל פניו עד לאחר התפילה. מיד עזב את בית הכנסת, חזר לביתו, לקח עשרה רובלים ויצא לשוק לחפשו.

המקום כבר המה אדם ובהמה, וזמן רב עסק בחיפוש אחר אותו היהודי. לבסוף מצאו, ומסר לו את ההלוואה בסבר פנים יפות.

כשחזר הצמח צדק לבית הכנסת והחל להתעטף בטלית ובתפילין, ראה לפניו את זקנו הקדוש עומד בפנים מאירות.

אמר לו בעל התניא: אדם הגומל חסד עם ישראל בלב שלם ובלא שום פנייה, אדם העושה טובה לישראל באהבה - נפתחים לפניו שערי ההיכלות העליונים. עתה שאל בני את שאלותיך, ואשיב לך!

את המעשה סיפר הצמח צדק לבנו, הרב הקדוש **מהר"ש מליובאויטש** זי"ע, והוא מסר זאת לבנו, הרב הקדוש **הרש"ב מליובאויטש** זי"ע. והיה המהר"ש מוסיף ואומר: העיקר הוא השאיפה לעזור ליהודי בלבב שלם, שהדבר יעשה ברגש, ושהאדם ימצא טעם ונועם בעשיית טובה ליהודי.

ספיר והלום
לשמיעת השיעורים - קול הלשון:
03-6171077

בס"ד, גליון ק"ל | פרשת חיי שרה תשפ"ז

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה בהלכה

פניני הלכה למעשה, בעניינא דיומא ושאלות המתחדשות
מרבני בית המדרש להוראה ודיינות "באר ישראל"
בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

באר ישראל
בית מדרש להוראה ודיינות

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

עקירת עצי פרי לצורך הרחבת דירה

אני מתגורר בדירה בקומת הכניסה, ולדירתי צמודה חצר גדולה. לפני שנים נטעו ילדינו בחצר כמה עצי פרי: עץ תפוזים, עץ זית ועץ תפוחים. עתה התרחבה המשפחה, ודירתנו נעשתה צרה מהכיל, ולכן אנו מבקשים להרחיב את הדירה ולהוסיף חדרים על חלק משטח החצר, וכבר קיבלנו את האישורים הדרושים והיתר בנייה.

לאחר שהשלמנו את ההכנות התעוררנו לשאול על איסור השחתת עצי פרי. האם צורך הרחבת הדירה מתיר לעקור את העצים שבמקום הבנייה; האם יש להעתיקם למקום אחר, והאם עשיית הדבר בידי נכרי מועילה?

תשובה:

א. איסור קציצת אילן מאכל דרך השחתה

כתב הרמב"ם (מלכים פ"ו הל' ח) שהקוצץ אילן מאכל דרך השחתה לוקה, וזה לשונו: אין קוצצין אילני מאכל שחוץ למדינה ואין מונעין מהם אמת המים כדי שייבשו, שנאמר (דברים כ יט) לא תשחית את עצה. וכל הקוצץ לוקה, ולא במצור בלבד אלא בכל מקום כל הקוצץ אילן דרך השחתה לוקה, אבל קוצצין אותו אם היה מזיק אילנות אחרים, או מפני שמזיק בשדה אחרים או מפני שדמיו יקרים. לא אסרה תורה אלא דרך השחתה.

ומבואר בדבריו שאף שהפסוק מדבר במצור בשעת מלחמה, האיסור נוהג בכל מקום, ומקורו בגמרא (מכות כב.) שהקוצץ אילנות טובות עובר בלאו, וכן אמרו בגמרא (בבא קמא צא:) שאם היה האילן מעולה בדמים מותר לקוצצו, ופירש רש"י (ד"ה ואם היה), שדמי עציו לבניין יקרים יותר משבח פירותיו. עוד מסופר בגמרא (שם צב.), ששמואל ורב חסדא ציוו לעקור דקלים שהזיקו לגפנים החשובות מהם.

מבואר כי גדר האיסור אינו עצם כל איבוד עץ מאכל, אלא אם הוא בגדר "דרך השחתה", או שנעשה לתועלת. ולכן כאשר קציצתו היא בדרך תיקון הראוי להעדיפו על קיום האילן, הקציצה מותרת מאחר שאינה דרך השחתה. אלא שעדיין יש לברר אם היתר זה נאמר גם כשהתועלת אינה בעצים הנקצצים עצמם ולא בסילוק נזקם, אלא בפינוי המקום בו גדלים העצים לצורך בנייה בשטח המפונה.

ב. היתר צריך למקומו בדברי הראשונים

הרא"ש (בבא קמא פ"ח סי' טו) הביא את סוגיית האילנות המזיקים, והוסיף: 'וכן אם היה צריך למקומו נראה דמותר'. הרי שהרחיב את ההיתר לתועלת שבמקום האילן. וכן הביא החיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"א סי' כב) מדברי רבינו ירוחם במישרים (נתיב לא ח"ב), שהתיר כשצריך למקומו.

ובשו"ת הרמב"ם (סי' קיב) נשאל על דקל העלול להזיק בנפילתו, וכן על פגיעת האבנים שמשליכים בו כדי להוריד את פירותיו. לאחר שהתיר מחמת הנזק, הוסיף: 'וכן מותר לכרתו כדי להנות ממקומו או מדמי עציו'. נמצא שגם הרמב"ם בתשובתו התיר כמו הרא"ש כשצריך למקומו.

הט"ז (יו"ד סי' קטז סק"ו) הביא את דברי הרא"ש, וכתב שעל פיהם התיר לקצוץ אילנות נושאי פירות כדי לבנות על הקרקע בית דירה. וכן נפסק בשולחן ערוך הרב (הלכות

המשך בעמ' ג'

הלכה למעשה

תשובות ממורינו הרב שליט"א

נגיעה במים קודם נטילת ידיים

איתמר הכין בלילה ספל מים לנטילת ידיים והניחו סמוך למיטתו. בבוקר, כשחיפש את הספל נגע בטעות במים לפני שנטל את ידיו. האם המים נפסלו ועליו להחליפם? ומה הדין אם אירעה נגיעה כזו במים שהכין לנטילת ידיים לסעודה?

ת. בנטילת ידיים שחרית, ראוי להחליף את המים כשאפשר בקל, מפני שיש מחמירים מחשש רוח רעה, ובמקום הצורך יש על מי לסמוך ליטול במים אלו[1]. בנטילת ידיים לסעודה, אם נגע במקרה במים שבספל עם ידיים טמאות לאחר שיצא מבית הכסא, אין המים נפסלים בכך, ורשאי ליטול בהם, אמנם אם נגע בהם קודם נטילת ידיים שחרית ראוי להחמיר[2]. אבל אם רחץ את ידיו בתוך המים כדי לנקותן מלכלוך או לאחר שנגע במקום הטינופת, המים נפסלו מחמת המלאכה שנעשתה בהם, אף אם לא השתנה מראה המים[3].

כוונה למצוות ציצית בחדר המקלחת

נתנאל נוהג להתלבש בכל בוקר בחדר המקלחת, ובכלל זה ללבוש שם את הטלית הקטן. הוא למד שיש לכוון בלבישת הציצית לשם מצוה, והסתפק אם מותר לחשוב על כך בחדר המקלחת, או שיש בזה משום הרהור בדברי תורה. כיצד עליו להתנהג, והאם חסרון הכוונה מעכב את קיום המצוה?

ת. בחדר שיש לו דין בית המרחץ, וכל שכן אם יש בו גם בית הכסא, יש לחוש שאף הכוונה לקיים את המצוה נחשבת הרהור בדברי תורה האסור שם, ולכן נכון לכתחילה ללבוש את הטלית הקטן מחוץ לחדר המקלחת ולכוון לשם המצוה[4]. בחדר רחצה ביתי נקי שאין בו בית הכסא ומשמש גם לשימושים נוספים, יש מקילים בהרהור, ולדבריהם מותר לכוון שם בלב לשם מצוה, אך לא לברך או לומר פסוקים[5].

המשך בעמ' ב'

1 בשו"ע (או"ח סי' ד סי"ב) פסק שהמשכשך ידיו בתוך כלי של מים אינו מסיר בכך את הרוח הרעה. וביאר המשנה ברורה (שם ס"ק כה) שהמים נטמאים מיד, ולכן שכשוך חוזר באותם מים אינו מועיל. ולכאורה דין זה נאמר בשכשוך הידיים, ואין הכוונה שכל מגע קל פוסל את המים. אמנם בשו"ע הרב (מהדו"ק סי' ד ס"ב) כתב: יזהר מאד בשעת נטילת ידיו מהכלי שלא יגע במים תוך הכלי ויטמאם. ומבואר שנגיעה במים מטמאת אותם. וכ"כ בספר מנחת אהרן (לרבי יעקב בר"ד פאדוא, כלל א אות יח). אך באשל אברהם (בוטשאטש מהדו"ח סי' ד ס"ח ויב) כתב: דלא שייך שנעשו כשופכים רק כשהטביל ידו בהם לנטילת שחרית, מה שאין כן אם בלא כוונת נטילת ידים הגיעו ידיו לתוך מים שבכלי, יש לומר דלא נעשו שופכים. ויש לומר גם כן, שמעט זיהום שבידיו בטל ברוב המים, ורק מצד כוונתו לנטילת ידים אז להעביר רוח רעה על ידי זה לבד נעשו כשופכים. מבואר בדבריו שרק אם נוטל עם המים את ידיו אז נטמאים מהרוח רעה.

2 הרמ"א (סי' קס ס"א) פסק 'מי שלא נטל ידיו ונגע במים לא נפסלו אותן מים לנטילה'. ובמגן אברהם (שם ס"ק טו) ביאר שיש לחלק בין מים שעל הידיים בשעת נטילה לבין מים שבכלי, שאינם נטמאים בנגיעת הידיים. ואף מי שיצא מבית הכסא יכול לשאוב מים בחופניו ולשופכם החוצה, והמים הנותרים בכלי כשרים לנטילה לסעודה, כמבואר במשנה ברורה (שם ס"ק נד). ואף שנראה מדברי המשנה ברורה שסובר כדעת השו"ע הרב שהמים נטמאים בנגיעה, שכתב (סי' ד ס"ק יד) שאם נגע באוכל קודם נטילת שחרית ידיחנו שלוש פעמים, ולפי זה גם אם נגע במים נטמאו המים מהרוח רעה, ואי אפשר להעביר רוח רעה במים שיש עליהן רוח רעה ואין ליטול במים שנגע בהם בידיים לא נטולות. נראה שהוא מחלק בין רוח רעה של בית הכיסא לרוח רעה של לילה, שהרי לא כתב הלכה זו שאם נגע באוכל לפני נטילה רק אם נגע לפני נטילת שחרית ולא ביוצא מבית הכיסא, ומטעם זה רק לענין יוצא מבית הכיסא פסק שאין המים נטמאים בנגיעה וכשרים לנטילה. אמנם בשו"ת לב חיים (או"ח ח"א סי' סו) כתב לדמות את הנוגע באוכלים לאחר שיצא מבית הכיסא לנגיעה באוכלים קודם שנטל ידיו שחרית, והביא דבריו בספר חסד לאלפים (סי' ד ס"א), וראה גם בכף החיים (סי' ד סק"כ). ובהשמטות שנדפסו בלב חיים (הנדמ"ח) כתב שלפי דבריו עולה שהיוצא מבית הכיסא ובא ליטול ידיו אין לו ליטול המים מהחבית בחפניו, דאם כן יטמא את המים, ומציין לדברי הפוסקים שלא כתבו כן. והנה המשנה ברורה פסק כדבריהם שהמים אינם נטמאים, אכן נראה שהמשנה ברורה מחלק בין רוח רעה של לילה שחמור יותר ומטמא אוכלים ומים במגעו ולא ברוח רעה של בית הכיסא.

3 במשנה ברורה (סי' קס ס"ק נד) חילק בין שאיבת מים מן הדלי לבין שכשוך הידיים בתוכו כדי לטהרו לאחר נגיעה במקום הטינופת: בשכשוך נעשתה מלאכה במים, אף בלא לכלוך הניכר לעין. ועוד כתב (שם ס"ק נה) שמים שכבר נטל בהם אדם את ידיו פסולים גם משום שנעשתה בהם מלאכה, לפיכך הם פסולים אף אם נטל מרביעית בבת אחת.

4 בבית הכסא ובבית המרחץ אסור להרהר בדברי תורה כמ"ש בשו"ע (או"ח סי' פה ס"ב). אמנם עצם לבישת הטלית קטן אינה אסורה במקומות אלו כמבואר בשו"ע (סי' כא ס"ג) ובמשנה ברורה (שם ס"ק יד), אך מאחר שבעת לבישת הציצית צריך לכוון לשם המצווה, נכון שלא לכוון שם כמ"ש בביאור הלכה (סי' תקפח ס"ב ד"ה שמע) כי גם לקיים מצוה במקום שאינו נקי ולכוון לצאת ידי המצוה שציווה השי"ת, הרי זה נחשב כהרהור בדברי תורה האסור בבית הכסא ובית המרחץ, ועל כן נכון שלא ללובשו שם. ויש לדון כאשר לובש ואינו מכון לשם קיום המצוה אם חשוב כעובר על מצוות ציצית, שהרי לובש בגד עם ד' כנפות ואינו מקיים המצוה, ובאמת בביאור הלכה (סי' ס ד"ה וי"א) כתב 'שאם קראוהו לתורה ולוקח טליתו או טלית הקהל לעלות לבימה שאז זמנו בהול ומסתמא אינו מכוון אז בלבישתו לקיים המצוות של ציצית ממילא עובר בזה על המצות עשה אם לא כשמכוון לשם מצוה, ואז יוכל לברך ג"כ והעולם אינם נזהרין בזה'. ולדבריו יש איסור ללבוש את הציצית ולא לכוון לצאת, אולם ראה בהליכות שלמה (הל' תפלה פ"ג אות א) שחולק וכתב שאף שנכון שלא לכוון בבית הכסא לשם מצוה, מכל מקום אינו חשוב כעובר איסור במה שלובש ואינו מכוון למצוה, כיון שמצד הבגד אין שום חסרון [ועיי"ש שמחלק בין אם אינו מקיים המצווה מצד שהוא מצווה הבאה בעבירה שי"א שחשוב עובר על מצות עשה, למי שאינו מכוון לקיים המצווה, וכעי"ז בקובץ שיעורים (כתובות אות רמח)], ולכן מותר ללובשה כשהוא במקום האסור בדברי תורה. בעניין קשירת חוטי הציצית בבית הכסא ראה חשוקי חמד (שבת קיא:) שחילק בין כוונת קיום המצוה לבין קשירת החוטים לשמה שאינה אלא הכשר מצוה.

5 הרמ"א (סי' פד ס"א) התיר הרהור בחדר האמצעי

בן ארץ ישראל השואל גשמים בחוץ לארץ

ביום ד' במרחשוון נסע רפאל, המתגורר בארץ ישראל, לביקור של שבועיים בחוץ לארץ. בז' במרחשוון יום השנה לפטירת אביו ביקש לעבור לפני התיבה, ובעוד שבארץ ישראל מתחילים לומר 'ותן טל ומטר לברכה', בני המקום אומרים 'ותן ברכה', האם עליו לומר כבני המקום או כמו בארץ ישראל, וכיצד ינהג בחזרת הש"ץ? ומה הדין כשיצא קודם ז' במרחשוון, או כשנסע כדי להשתקע בחוץ לארץ?

ת. בן ארץ ישראל שיצא לביקור בחוץ לארץ קודם תחילת השאלה בארץ ישראל, יש אומרים שינהג כבני המקום ולא יתחיל לשאול עד זמן השאלה בחוץ לארץ, אף שדעתו לחזור בימות הגשמים. ויש אומרים שישאל ב'שומע תפילה'[6].

ואם יצא לאחר שכבר התחילו לשאול גשמים בארץ ישראל, ימשיך לומר 'ותן טל ומטר' בברכת השנים. ויש אומרים שישאל רק ב'שומע תפילה'. ומכל מקום, אם שכח ולא שאל כלל, אינו חוזר ומתפלל[7]. כשעובר לפני התיבה, בתפילת הלחש ישאל כפי מנהגו, ובחזרת הש"ץ יאמר 'ותן ברכה' ולא ישאל מטר גם ב'שומע תפילה', כמנהג בני המקום. ויש שהורו לכתחילה שלא לעבור לפני התיבה בימים אלו, אלא כשהוא 'חיוב'[8]. ואם עקר דירתו לחוץ לארץ כדי להשתקע שם, יפסיק מלשאול עד שיגיע זמן השאלה שם, אף שכבר התחיל לשאול בארץ[9].

בן חוץ לארץ השואל גשמים בארץ ישראל

חנניה, המתגורר בלונדון, בא לארץ ישראל לחג הסוכות ונשאר בה לאחר ז' במרחשוון. בכוונתו לשוב לביתו בעוד שבועיים, כשבחוץ לארץ עדיין לא שואלים גשמים. האם עליו לומר 'ותן טל ומטר' כל זמן שהוא בארץ, או להמשיך כמנהג מקומו? וכיצד ינהג כשיחזור לביתו?

ת. בן חוץ לארץ המבקר בארץ ישראל בזמן שאלת הגשמים, יאמר 'ותן טל ומטר' בברכת השנים. ויש שכתבו שאם בדעתו לשוב למקומו קודם התחלת זמן שאלת גשמים בחוץ לארץ, יאמר בברכת השנים 'ותן ברכה', וישאל טל ומטר ב'שומע תפילה', ואם שכח אינו חוזר ומתפלל[10]. כשחוזר למקומו קודם ששים יום לתקופת תשרי, מפסיק מלשאול עד התחלת זמן השאלה בחוץ לארץ[11].

גניזת בתי מזוזה ישנים

לפני כמה ימים ראיתי בתי מזוזה נאים מאוד במחיר זול, והחלטתי להחליף בהם את בתי המזוזה שבביתי משום 'זה אלי ואנוהו'. האם מותר להשליך את בתי המזוזה הישנים לפח, או שצריך לגונזם?

ת. בית מזוזה שהקלף היה מונח בו דינו כתשמיש קדושה, ואסור להשליכו לפח גם לאחר שהוציאו ממנו את המזוזה והחליפוהו באחר[12]. אם כתוב על הבית שם ש-די בשלמותו, יש בו גם חיוב גניזה אף מחמת השם. אמנם אות ש' בלבד אינה שם שלם[13].

ניעור שלג מן הבעקעטשע בשבת

בשבת אחר הצהריים טיילתי ברחובות דאבוס, ולפתע החל לרדת שלג על הבעקעטשע שלי. האם מותר לנער את השלג, ובאיזה אופן? האם יש הבדל בין פתיתים שעדיין מונחים על פני הבגד לבין שלג שכבר נמס והרטיב אותו?

ת. שלג שעדיין לא נמס והוא מונח על פני הבגד מותר לנערו בשבת, אף כאשר הבגד חדש ושחור ומקפידים על נקיונו. אולם יש להקפיד לנער את הבגד בנחת ובקלות, באופן שייפלו פתיתי השלג בלבד, ולא המים שנבלעו בבגד. אין לשפשף את השלג כדי להמיסו, וכן אין ללחוץ על המקומות הרטובים בבגד כדי להוציא את המים שנספגו בו. כאשר השלג כבר נמס מעט ונבלע בבגד, אין לנער את הבגד[14].

ניעור בגד שנרטב בגשם

בליל שבת אחרי הסעודה הלכתי להשתתף בשמחת ה'שלום זכור' של חבר קרוב. לא היה נראה שירד גשם, ולכן יצאתי ללא מעיל. למעשה כשרציתי לחזור הביתה החל לרדת גשם זלעפות, ומכין שלא היה לי מעיל התרטבתי כולי. כשבאתי הביתה רציתי לנער את הבעקעטשע שלי מכמויות המים שהיא ספגה, ולהניח אותה לייבוש. האם מותר לעשות כן בשבת?

ת. בגד חדש או בגד שמקפידים על נקיותו אין לנערו כלל כאשר הוא רטוב. בשאר בגדים, ואפילו הם ישנים שאין מקפידים על נקיותם,

המשך בעמ' ד'

של בית המרחץ, אף שאסור לדבר שם דברי תורה.

6 בשו"ע (סי' קיז ס"א) פסק שבארץ ישראל מתחילים לשאול גשמים מליל ז' במרחשוון, ובחוץ לארץ מערבית של יום שישים לתקופת תשרי. ובמשנה ברורה (סק"ה) הביא שלדעת הפרי חדש (ס"ב) בן ארץ ישראל שיצא לחוץ לארץ, אם דעתו לחזור בתוך שנה, שואל כבני ארץ ישראל, ואם אין דעתו לחזור בשנה זו שואל כבני חוץ לארץ. ולדעת הברכי יוסף (סק"ה) בשם כמה אחרונים (מהר"ז גוטה ומהר"י מולכו) לעולם שואל כבני המקום שנמצא שם אפילו אם דעתו לחזור למקומו. והטעם, שהרי כל מי שנמצא בארץ ישראל צריך את הגשמים אפילו אם הוא מבני חו"ל, אבל בן א"י שנסע לחו"ל, אף שגם הוא צריך לגשמים אינו שואל, כיון שדינו כיחיד והיחידים אינם שואלים, כמבואר בשו"ע (שם ס"ב). אך כתב המשנה ברורה (שם) שמדברי הבאר היטב (סק"ד) שהעתיק דברי האחרונים הנ"ל נראה שאין דבריהם אמורים אלא באין דעתו לחזור למקומו, אבל אם דעתו לחזור למקומו שואל כבני מקומו. אמנם בברכי יוסף מבואר שסובר שאף כאשר חוזר למקומו שואל כבני המקום שנמצא שם, וכן כתב בשו"ת דבר שמואל (סי' שכג) ובספר יד אהרן (סי' קיז). ובספר דינים והנהגות ממרן החזון איש (פ"ה סי"א) כתב שהחזון איש הורה לבן א"י שנסע לחו"ל לנהוג כמקום שנמצא שם, וכדעת הברכי יוסף. וראה במשנה ברורה שכתב וצריך לעיין בתשובת דבר שמואל וביד אהרן, ואכן בדבר שמואל כתב להדיא שינהג כמקום שנמצא בו. וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' כב) שהיוצא קודם ז' במרחשוון ינהג כבני חו"ל אף שדעתו לחזור לא"י. ובקובץ מבית לוי (הלכות ומנהגי חודש מרחשוון ס"ו, והערה י) הביא שלא יתחיל לשאול אף בשומע תפילה. אמנם בהליכות שלמה (פ"ח סי"ט) כתב שבן ארץ ישראל שדעתו לחזור בימות הגשמים ישאל בשומע תפילה.

7 הברכי יוסף (שם אות ו) כתב שאין דבריו אמורים אלא באופן שיצא לחוץ לארץ קודם ז' במרחשוון, אבל אם יצא אחר שכבר התחילו לשאול גשמים בארץ ישראל, לא יפסיק מלשאול, כדי שלא יהא נראה כחוכא ואיטלולא. וכן כתבו להלכה בשו"ת משנה הלכות (ח"ה סי' כח), ובספר הליכות שלמה (פ"ח סי"ט) שכן הורה הגרש"ז אוירבעך, ובשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' כב).

אמנם בשבט הלוי הוסיף שהיוצא לחו"ל אחר ז' במרחשוון לכתחילה יזכיר רק בשומע תפילה, מפני שמצד מטבע ברכת השנים אינו חייב להזכיר טל ומטר כאשר הוא נמצא בחו"ל, וכל חיובו להזכיר הוא רק מצד שהוא צריך להתפלל ולבקש על בני א"י, ואת זה הוא יוצא גם כאשר מזכיר בשומע תפילה. וכן כתב בהליכות שלמה (שם, דבר הלכה אות כז) שהרוצה לשאול בשומע תפילה כדי לצאת כל הדעות רשאי. וכתב בשו"ת בצל החכמה (ח"א סי' סב) שבכל אופן אם שכח להזכיר טל ומטר אינו חוזר ומתפלל, כיון שספק ברכות להקל. וכן הובא בקובץ מבית לוי (הלכות ומנהגי חודש מרחשוון, ס"ו, והערה יב) שהשוכח אינו חוזר, אף אם נוהג כדעות המחייבות שאלה בברכת השנים, שסומך בדיעבד על הדעות שאינו צריך לשאול.

8 הברכי יוסף (סי' קיז אות ח) כתב שבן ארץ ישראל הנוהג לשאול בחוץ לארץ, כשהוא שליח ציבור ישאל בלחש כמנהגו, ובחזרה יאמר כבני חוץ לארץ. וראה בספר יום טוב שני כהלכתו (פ"י הערה יז) שהביא מהגרש"ז אויערבאך ומהגרי"ש אלישיב שמותר לו לכתחילה להיות שליח ציבור ואינו צריך להימנע מכך, כיון שחזרת התפילה היא רק בשביל הציבור. אולם בקובץ מבית לוי (שם, והערה יג) הורה שלכתחילה לא יעבור לפני התיבה, אלא כשהוא בעל חיוב.

9 ראה בשו"ת בצל החכמה (שם) שהוסיף שכל מה שכתב הברכי יוסף שבן א"י היוצא לחו"ל אחר ז' במרחשוון לא יפסיק מלשאול, כדי שלא יהא נראה כחוכא ואיטלולא, אין זה אלא כאשר נוסע לביקור בחו"ל ודעתו לחזור, אך כאשר עוקר את דירתו לחוץ לארץ כדי להשתקע שם, יפסיק מלשאול עד שיגיע זמן השאלה שם, אף שכבר התחיל לשאול בארץ. ומפני שאין שייך לחייב לשאול כדי שלא יהא נראה כחוכא ואיטלולא אלא במי שדעתו לחזור לא"י כיון שעדיין הוא בן א"י, אבל מי שעקר לחו"ל כבר נעשה בן חו"ל ואינו שואל כלל, וכן כתב בשו"ת יין הטוב (ח"א סי' לה).

10 בשו"ע (או"ח סי' קיז ס"א) פסק שבארץ ישראל מתחילים לשאול מליל ז' במרחשוון, ובחוץ לארץ מערבית של יום שישים לתקופת תשרי. ובמשנה ברורה (סק"ה) הביא מחלוקת בבן א"י שנוסע לחו"ל או להיפך: לדעת הפרי חדש (ס"ב) אם דעתו לחזור בתוך שנה הרי הוא שואל כמקומו, ואם עין דעתו לחזור שואל כמקום שהוא שם. ולדעת הברכי יוסף (סק"ה) הרי הוא שואל לעולם כמקום שהוא נמצא שם, והטעם, שהרי כל מי שנמצא בארץ ישראל צריך את הגשמים אפילו אם הוא מבני חו"ל. ובשבט הלוי (ח"י סי' כב) כתב שעיקרי הדברים נוטים כדעת הברכי יוסף, ולפי זה הובא בקובץ מבית לוי (הלכות ומנהגי חודש מרחשוון, ס"ו והערות יד-טו) שיש לבן חו"ל המגיע לא"י לשאול טל ומטר בברכת השנים גם בביקור קצר, ואף אם בא לאחר ז' במרחשוון ועתיד לחזור קודם זמן השאלה בחוץ לארץ. והנה דעת הרבה פוסקים (הגרש"ז אויערבאך בהליכות שלמה תפילה פ"ח סכ"א ודבר הלכה אות כח, שו"ת באר משה ח"ו דיני בני א"י וחו"ל, הגר"ח קנייבסקי דעת נוטה סי' קצג, תשובות והנהגות ח"ב סי' נה) רק באופן שדעתו לחזור לחוץ לארץ לאחר ששים יום מהתקופה, ישאל טל ומטר בברכת השנים, ולפי שלדעתם מה שכתב הפרי חדש שהכל תלוי אם חוזר בתוך שנה או אחר שנה, אין זה שנה דוקא אלא לאחר התחלת השאלה בחו"ל. ונמצא שכאשר בדעתו לשוב לביתו אחר התחלת השאלה בחו"ל הרי הוא מחויב מעיקר הדין לשאול טל ומטר בא"י, הן לדעת הפרי חדש והן לדעת הברכי יוסף. ולפי זה אם שכח ולא שאל יש לו לחזור ולהתפלל, כיון שהוא מחויב לשאול מן הדין. אבל כאשר דעתו לשוב לחו"ל קודם ששים ימים מהתקופה, ישאל טל ומטר בברכת שומע תפילה כדי לצאת מן הספק, ואם שכח אינו חוזר ומתפלל, כיון שמה ששואל בברכת שומע תפילה אין זה בגדר חיוב אלא בגדר חומרא.

11 הליכות שלמה (שם, דבר הלכה אות כח), מבית לוי (שם). וראה בשו"ת דברי יציב (או"ח סי' סט) שביאר שבאופן זה אין שייך חשש חוכא ואיטלולא שהביא הברכי יוסף (שם), שאחר שהתחיל לשאול טל ומטר אומר ותן ברכה, כיון שחוזר למנהג מקומו. אמנם בשו"ת יחוה דעת (ח"א סי' עג) כתב שימשיך לשאול על הגשמים בברכת שומע תפילה.

12 בגמרא (מגילה כו:) אמרו 'תשמישי קדושה נגנזין', ובכלל זה גם נרתיקי מזוזות שדינם כתשמישי קדושה. וכן פסק השו"ע (או"ח סי' קנד ס"ג): 'תשמישי קדושה כגון תיק של ספרים ומזוזות וכו', יש בהן קדושה וצריך לגנזן. במשנה ברורה (שם סק"ו וסק"ג) ביאר שאף לאחר שנתבלו ואין ראויים לתשמיש, אפילו הכי יש בהם קדושה ואין להשליכם, אלא צריך לגונזם במקום המשומר. הוצאת הקלף מבית המזוזה אינה מבטלת אותו מקדושתו. אף שבימינו נוהגים לעטוף את הקלף בניילון, כדי לשמור עליו מגשם ורטיבות, אין זה מוריד מקדושת בית המזוזה, שהרי הרמ"א (שם ס"ג) כלל בתשמישי קדושה גם דבר שנעשה לכבוד, אף שאינו נוגע בקלף. ובמשנה ברורה (שם ס"ק יד-טו) ביאר שהמכסה שעל קרשי הספר נחשב תשמיש קדושה מחמת הנוי והכבוד, למרות שהקרשים חוצצים בין המכסה לספר. לפי זה, גם בית מזוזה נאה שנעשה לכבוד המזוזה אינו נפטר מגניזה מחמת עטיפת הקלף. וכן מבואר בדברי המשנה ברורה (שם סק"ט) להדיא שכתב שתיבה העשויה לשמירת ספרים שמכוסים בעור או נייר דינה כתשמיש דתשמיש, כיון שאין התיבה נוגעת בספרים ואינה עשויה לכבוד. ואילו ארגז הנעשה לכבוד התורה אף שהספר תורה מונח בתוך תיק דינו כתשמיש קדושה, כיון שהוא נעשה לכבוד. והוא הדין לגבי בית מזוזה שכיון שהוא עשוי לנוי דינו כתשמיש קדושה. ואף שהמזוזה נמצאת בניילון לשמירת הקלף, אינו נעשה תשמיש דתשמיש, כי הניילון בטל אל המזוזה ועיקר שמירת המזוזה וכבודה בתוך הבית.

13 הרמב"ם (הלכות יסודי התורה פ"ו ה"ב וה"ו) מנה את שם ש-ד-י בין השמות שאינם נמחקים, ופסק שכלי שכתוב או חקוק עליו שם טעון גניזה במקום השם. ובשו"ע (יו"ד סי' רעו ס"י) כתב שהאותיות שד מתוך השם ש-די מותרות במחיקה, וכל שכן אות ש' לבדה.

14 בשו"ע (או"ח סי' שב ס"א) מבואר שאסור מהתורה לנער בשבת טל מבגד חדש ושחור שמקפידים עליו, מפני שהניעור מייפהו וזה כעין כיבוס. אולם הרמ"א (שם) התיר להסיר נוצות הנמצאות על הבגד, ובמשנה ברורה (שם סק"ז) ביאר שזה לפי שהנוצות מונחות מעל הבגד, ואינן תחובות בתוכו כמים ועפר. ולפי זה כתב הביאור הלכה (ד"ה מן הטל) ששלג שעדיין לא נמס מותר לנערו אפילו בבגד חדש ושחור, מפני שדינו כנוצות המונחות על פני הבגד. אך אם השלג כבר נמס מעט ונבלע בבגד דינו כטל, ואסור לנערו בשבת. וראה עוד בביאור הלכה (שם) שהוסיף 'אך יזהר לנער בקל', כדי שגם באופן שלא ניכר שכבר נמס מעט מן השלג, יפול רק השלג העומד מלמעלה. לעניין שפשוף השלג, מבואר בשו"ע (או"ח סי' שב ס"ט) שאסור מדרבנן לרסק ברד או שלג בשבת, מפני

המשך מעמ' א'

שמירת גוף ונפש ובל תשחית סעיף טו), שהצריך למקום האילן לבנות שם רשאי לקוצצו, בכלל המקלקל על מנת לתקן.

ג. דעת המחמירים בצורך המקום

מאידך, בשו"ת בית יעקב (סי' קמ) חלק על היתר הט"ז, והוכיח שהתוספות חולקים על הרא"ש. אחת מראיותיו מדברי התוספות בברכות (לו: ד"ה אין קוצצין), שהקשו על איסור קציצת אילנות בשביעית, מדוע נזקקו לדין שביעית ולא אסרו משום בל תשחית, ותירצו שמדובר באילן שאינו טוען כשיעור, או שהוא מעולה בדמים. וממה שלא תירצו שצריך למקומו, הוכיח שאין זה היתר לדעתם.

אולם בשו"ת בנין ציון (סי' סא) דחה ראייתו, שהתוספות נקטו את אופני ההיתר שנתפרשו בגמרא, ואין מכך ראיה לשלול ההיתר דצריך למקומו, כי תועלת פינוי המקום גם הוא בכלל ההיתר של תועלת העדיפה על קיום האילן. וכן דחו את דברי הבית יעקב בשו"ת חיים שאל (ח"א סי' כב) ובשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' קב).

הנצי"ב בשו"ת משיב דבר (ח"ב סי' נו) בתחילת דבריו חילק בין תועלת שבגוף האילן, כשדמי עציו יקרים מפירותיו, ובין הפסד האילן לצורך רווח אחר. וכן בין סילוק אילן המזיק לאילנות אחרים ובין תועלת אחרת. אלא ששוב הביא את היתר הרא"ש בצריך למקומו, והעלה לחלק בין תועלת הבאה לבעלים עם ההשחתה, ובין קציצה לצורך בית שייבנה לאחר מכן, שיש לחוש שמא לא תצא הבנייה לפועל ונמצאת הקציצה השחתה.

אמנם כאמור, היתר הבנייה מפורש בדברי הרמב"ם בתשובה והרא"ש בפסקיו, ועליו סמך הט"ז למעשה. ומכל מקום ראוי לחוש שלא להקדים את העקירה לבנייה שאינה עומדת לביצוע בזמן הקרוב.

ד. הרחבת דירה דחוקה והרחבה לנוי

בשו"ת חוות יאיר (סי' קצה) פירש את היתר הרא"ש, שזהו דווקא במי שרוצה לבנות במקום האילן, או לתקן שם דבר הנצרך לו. אולם אם רוצה להרחיב החצר לצורך טיול ותוספת אור ורווח בעלמא, אין הדבר בכלל היתר זה. ואף שנוח לבעלים יותר בלעדי האילן, אין רצונו לבדו קובע שהקציצה היא תיקון המצדיק את הפסד האילן.

גם בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סי' עו) דקדק מלשון 'צריך למקומו', שבמקום שהבית אינו שווה עדיף בדמים והבית אינו מתייקר על ידי הבניה, צריך שיהיה המקום דחוק ונצרך לו. ואילו בבנייה שלא מתוך דוחק בעינן שיהיה לו רווח.

ובשו"ת יביע אומר (ח"ה יו"ד סי' יב), אודות עצי פרי הסמוכים לדירה שנעשתה דחוקה לבני המשפחה, הכריע להתיר את קציצתם לצורך הרחבתה, אך הוציא מכלל ההיתר הרחבה לטיול, להרווחה בעלמא ולנוי. נמצא שהוספת חדרי מגורים למשפחה שהתרחבה, זהו בכלל הצורך שהתירו לקצוץ אילנות, והיינו לאחר שנתברר שאכן העצים עומדים במקום הנצרך לבנייה.

ה. חשש סכנה בכריתה המותרת

בגמרא (בבא קמא צא:) אמר רבי חנינא: 'לא שכיב שיבחת ברי אלא דקץ תאינתא בלא זמנה'. בשאילת יעב"ץ (שם) דן שמא אף כשאין בקציצת האילן משום איסור 'בל תשחית', עדיין אין הכריתה ממידת חסידות, ואפשר שיש בה סכנה, כי בוודאי בנו של רבי חנינא קצץ באופן המותר, כגון שהיה צריך למקום התאנה או שהייתה מעולה בדמים, ואף על פי כן נענש.

אולם בשו"ת בנין ציון (סי' סא) דחה, שאין ללמוד מכאן סכנה בכל היתר, כי אפשר שטעה בשיעור תנובת התאנה וסבר שכבר הותרה בקציצה, ובאמת עדיין לא הגיע זמנה. וכן הוכיח החיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"א סי' כג) מסתימת היתרי הגמרא והפוסקים ומההיתר שבט"ז ולא הסתייגו שיש בכך מידת חסידות או סכנה, שבמקומות שהתירו, ההיתר מוחלט ואין סכנה בדבר.

ואין ראיה לסכנה בכריתה המותרת ממעשה רבא בר רב חנן (בבא בתרא כו.), שסירב לקצוץ את דקליו אף שהעופות הבאים מחמתם הזיקו לכרמו של רב יוסף. כי כתבו התוספות (שם ד"ה אנא לא קייצנא) שיש לחלק בין נזק זה להכחשה המרובה שבסוגיית הדקלים והגפנים, ואילו הרמב"ן (שם ד"ה הא דאמרינן) והרשב"א (שם ד"ה אמר ליה) פירשו כי מצד חיוב הרחקת נזיקין חלק רבא בר רב חנן על רב יוסף שחידש שיש כאן חיוב הרחקה. ולפי זה, סירובו היה משום שלדעתו לא הותרה הקציצה, ואין ללמוד ממנו שבכריתה המותרת יש סכנה.

אמנם בצוואת רבי יהודה החסיד (אות מה) כתוב שלא לקצוץ אילן העושה פירות, וחשש החיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"א סי' כג, בסופו) שמא הצוואה כוללת גם כריתה המותרת בדין, ומשום כך כתב שלרווחא דמילתא יקוץ בידי נכרי. ועיי"ש שבנידונו הורה להעתיק את האילן בידי גויים אומנים, בשמירת שורשיו ובנטיעה מיידית. ובשו"ת חיים ביד (סי' כד) החמיר מכוח צוואת רבי יהודה החסיד, ואף במכירה לנכרי והעתקה חשש כשיש ספק אם האילן יחיה. אולם בשו"ת יביע אומר (שם) חלק והכריע שאין חשש סכנה בכריתה שהותרה לצורך הדירה, ומכל מקום העדיף לעשותה בידי נכרי על צד היותר טוב.

ו. חובת ההעתקה כשאפשר לקיים את האילן

בשו"ת שאילת יעב"ץ (שם, הובא בשו"ת חתם סופר יו"ד סי' קב) כתב, שאם עוקרים את האילן באופן שהוא נשאר חי וניתן לנטעו במקום אחר, אין זו קציצה והשחתה. וסמך על דין אילן שנעקר והסלע עמו, שאם יכול לחיות ממנו אינו מתחייב מחדש בערלה.

ולמד מכך החתם סופר (שם) שכשאפשר לעקור את האילן עם שורשיו וגוש עפר המחיה אותו ולנטעו במקום אחר, אסור לקוצצו ולהזיקו, ולא התיר הרא"ש לקצוץ לצורך המקום אלא כשאין אפשרות לקיימו בדרך זו. ומכל מקום, החמיר החתם סופר שלא להעתיק אילן ללא צורך כלל, אף שהיעב"ץ התיר. בנידון שלפנינו שיש צורך במקום, יש לברר אם אפשר להעתיק את העצים לחלק החצר שאינו מיועד לבנייה או למקום אחר הראוי לקליטתם.

ז. העתקה בגוש המחיה את העץ

ההעתקה תיעשה על ידי אומן הבקי במלאכה, בשמירת השורשים וגוש עפר שלם, כשעל פי הבקי האילן ראוי להתקיים בגושו ולהיקלט במקומו החדש. ומותר לעשותה אף בידי ישראל הבקי במלאכה ובדיני האילן.

המשך בעמ' ו'

לקיחת כוס מהאולם לשוברו תחת החופה

במהלך חופה שנערכה באחד האולמות בירושלים, מיד לאחר שהרב מסדר הקידושין סיים לברך המקדש עמו ישראל על ידי חופה וקידושין, התברר שלא הוכן מבעוד מועד כוס לשבירה תחת החופה. החתן עמד נבוך, וההורים המחותנים עוד יותר, מקרב הקהל ובני המשפחה הועלו באופן מיידי הצעות שונות ומגוונות כדת מה לעשות ברגעים נצחיים אלו ולנסות לפתור את הבעיה בכמה שפחות זמן. למעשה מחמת נידון הלכתי אם מותר להשתמש בכוס מהאולם לשבירה שמהר מאד נהפך לוויכוח סוער בין כמה מהמשתתפים, החופה לא התקדמה עד שאחד מבני המשפחה התעשת ורץ לחנות כלים קרובה וחזר לאחר כמה דקות עם כוס שניתן אחר כבוד לחתן כדי שיוכל לקיים כדת וכדין את המנהג הקדום של שבירת כוס זכוכית תחת החופה, מיד לאחר מכן החופה המשיכה לדרכה לאחר הפסקה של לא פחות מחצי שעה. החופה אכן הסתיימה במזל טוב בלי להחמיץ את מנהג שבירת הכוס, אמנם השאלה שהתעוררה המשיכה להעסיק את תלמידי החכמים מבין המשתתפים, האם מותר היה לקחת ללא רשות כוס מאחד השולחנות שהוכנו לסעודת המצוה ולהשתמש בו למען קיום מנהג ישראל של שבירת כוס זכוכית תחת החופה, או שבקיום המנהג באופן כזה עובר על איסור דאורייתא שלא תגזול.

תשובה:

א). הנה מבואר בדברי התוס' (ב"מ כב. ד"ה מר זוטרא) שאף באופן שברור הדבר שכשישמע בעל הבית שחבירו אכל מפירותיו ישמח, מכל מקום כיון שלענין אבידה קיימ"ל כאביי שייאוש שלא מדעת לא הוי ייאוש, והיינו שלא אומרים איגלאי מילתא למפרע עד שיתייאש ממש, הכי נמי אסור לאדם לקחת פירותיו של חבירו כל זמן שלא קיבל ממנו רשות בפועל אף שיודע שכשישמע יסכים, ואם יקח מפירותיו עובר על איסור גזילה.

אמנם הש"ך (סימן שנט ס"ק ב) כתב שרק באבידה אמרינן ייאוש שלא מדעת לא הוי ייאוש, כיון שבא לאדם בעל כרחו ואינו חפץ בכך, מה שאין כן בדברים שאנו יודעים שהאדם רוצה ושמח בהם אמרינן שפיר איגלאי מילתא למפרע לכו"ע, ובכל אופן שאחר כך כשישמע יסכים בכך מותר כבר מתחילה לקחת.

והנתיבות בכ"מ (קצה סק"א; קצג סק"ד; רמד סק"א) הביא את דברי הש"ך ומשמע לכאורה שסובר אף להלכה כשיטתו. אך בשו"ע הרב (מציאה ופקדון ס"ד) ובקצוה"ח (ר"ט סק"ה) כתבו שהעיקר כשיטת התוס'. ולשיטתם אסור לקחת מחבירו בלא רשות אף בגוונא שיודע שחבירו בודאי יסכים. ובשו"ע הרב הוסיף שצריך להזהיר לרבים שנכשלין בזה מחמת חסרון ידיעה. ולכאורה כך ההלכה כיון שספיקא דאורייתא לחומרא. ולפי שיטתם גם בנידו"ד אף אם נימא שאנו יודעים בודאי שבעל האולם יסכים שבעלי השמחה יקחו כוס לצורך החופה, מ"מ כיון שעדיין לא נודע להם ולא נתנו את הסכמתם המפורשת אסור.

ואף שיתכן לומר שמנהג שבירת הכוס תחת החופה שהתקבל בכל תפוצות ישראל נחשב כמו דבר מצוה, ולכאורה נימא ביה שניחא ליה לאיניש דלעביד מצוה בממוניה וכמ"ש ב"י (יו"ד סימן שלא הובא בקצוה"ק סימן רסב סק"א; שנ"ט סק"א), דמכל מקום כיון שאין זה מצוה של בעל הממון עצמו אלא שאחרים מקיימים מצוה בממונו, ובאופן זה כתב בקצוה"ח (רסב סק"א) שמותר רק שימוש שאין מכלה את הממון. וממילא בנידו"ד ששובר את הכוס אסור אף שהוי לדבר מצוה.

ב). אכן הט"ז (סימן שנט) העלה להלכה ולמעשה דכל דבר שהוא צורך גדול נחשב כמו דבר מצוה ואמרינן ביה ניחא ליה לאיניש דלעביד מצוה בממוניה ואף במקום שיש חסרון עייי"ש. ונראה כוונתו שכיון שזה צורך גדול עבור חבירו, אזי נחשב שהוא עצמו עושה מצוה בנתינתו לו, ולכן אמרינן שניחא ליה לאיניש דלעביד מצוה בממוניה. ולפי"ד יש להתיר אף בנידו"ד כיון שבודאי מנהג זה שנשתרש בכל תפוצות ישראל נחשב עכ"פ כצורך גדול, שהרי ברור הדבר שקשה מאד להמשיך בחופה בלי קיום המנהג, וממילא מותר לקחת כוס מהאולם [על דעת לשלם] לצורך קיום המנהג, [ואף לשיטת הקצוה"ח הנ"ל, כיון שכתב הט"ז שבאופן זה נחשב כמו מצוה של הבעלים, ובקצוה"ח סימן שנט כתב שבכה"ג מהני אף כשמכלה את הממון עייי"ש ודו"ק. שו"ר בשער אפרים סימן ב שהזכיר שם סברה זו לחלק בין מצוה שעושים אחרים בממונו למצוה דיליה]

ג). נחלקו הפוסקים אם מותר לגזול על מנת לשלם דבר יפה ממנו, ובשו"ע (שנ"ט ס"ב) הובא ב' השיטות, וזה לשונו: אסור לגזול אפילו על מנת לשלם דבר יפה ממנו. ויש מי שאומר (הרא"ש) דהיינו אם אין התשלומין בעין שאם הם בעין כיון שהם יפים מהדבר שלוקח זכות הוא להם ויזכה אותם לבעלים על ידי אחר.

ובשיטת הרא"ש שמותר כתב הטור דהיינו דוקא שיודע שזכות הוא לו כגון בדבר העומד לימכר אבל מחפצי ביתו לא. ונחלקו הש"ך (ס"ק ד) והקצוה"ח (סק"א) בכוונת הטור, הש"ך כתב שרק באופן שיודע בבירור שהבעלים אינם עומדים להחזיק לעצמם מותר. והקצוה"ח כתב שאינו מחפצי ביתו נחשב זכות ומותר.

נמצא שבאופן שיוסיף בתשלום עבור הכוס יותר מהמחיר, לדעת הקצוה"ח בשיטת הרא"ש מותר לקחת אף בלי רשות הבעלים. אולם צריך שמקודם יזכה את התשלום לבעלים וכמו שכתב בשו"ע שרק באופן זה מותר. ויתכן לומר שבנידו"ד גם הש"ך יודה שמותר, ואף שאינם עומדים לימכר, כיון

המשך בעמ' ו'

אין לנערם בחוזקה עד שיסחטו[15]. מכל מקום, גם כאשר הבגד רטוב מאוד מותר להמשיך ללובשו כדרכו, ובלבד שלא יסחטנו[16].

שתיית קפה בניגוד לבקשת האב

אביו של גדליה מקפיד מאוד בענייני בריאות. לאחר שראה שבנו שותה קפה כמה פעמים ביום, אמר האב לבנו כי הוא אינו מרשה לו לשתות יותר מכוס אחת בבוקר בלבד. גדליה מרגיש שהקפה באמצע סדר הלימוד מסייע לו להתעורר ולהתרכז, וקשה לו להימנע משתייתו, האם הוא חייב לשמוע בקול אביו?

ת. אם אין בשתייה הנוספת חשש בריאותי לגבי הבן וקשה לבן להימנע משתייתו ואין צער ממשי לאב אלא רק מעדיף שינהג כן, יש לו על מה לסמוך ולהקל לשתות[17]. אולם אם האב מצטער צער ניכר מתוך דאגה לבריאות בנו, יש לחוש לדעת המחייבים לשמוע לו גם כשאין לו הנאה ישירה מן הדבר[18]. ואף אם מרגיש שהקפה מסייע לו להתרכז בלימוד, אין לו להקל ולהתעלם מצער האב[19]. ומכל מקום גם כשמותר לו לשתות, לא ישתה בפניו וישתדל להפיס את דעתו[20].

אכילת בשר בסעודת הצהריים

בשיעור בבית המדרש למדנו את דברי הגמרא (יומא עה:) 'מכאן למדה תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא בלילה'. רצינו לשאול, האם ראוי להקפיד שלא לאכול בשר בצהריים?

ת. יש שכתב כי דברי הגמרא הם הנהגת דרך ארץ ולא איסור באכילת בשר ביום[21], והטעם להנהגה זו, מפני שהבשר נאכל בסעודת קבע, והערב ראוי לה מפני שהאדם פנוי אז מטרדות היום ויכול לנוח לאחריה[22]. ויש שכתבו כי כבר מחצות נשחב לילה לעניין זה[23], ולא ראינו שהקפידו על הנהגה זו[24], ולכן מי שנצרך לבשר יאכל לאחר חצות היום, ויניח לערב מאכלים קלים כדי שיוכל להשכים בלילה ללימודו, ונכון שיתאים את סעודתו לכוחותיו ולסדר יומו, ויכוון שיהיה בריא וחזק לעבודת ה', בלא להרבות באכילה המכבידה על לימודו[25].

פנים חדשות במי שאכל בחתונה ויצא לפני הברכות

אחי חיתן את בנו בשעה טובה ומוצלחת. באחד מימי המשתה התכנסנו לסעודת שבע ברכות משפחתית. כל המשתתפים היו גם בחתונה, וחשבנו שאין בינינו 'פנים חדשות'. אחד האחיינים אכל בסעודת החתונה, אך יצא לפני ברכת המזון ושבע הברכות שבסופה. האם אפשר לצרפו כ'פנים חדשות', או שצריך להזמין מי שלא היה כלל בחתונה?

ת. אם האחיין אכל בסעודת החתונה, אינו נחשב ל'פנים חדשות', אף כאשר לא היה בחופה ולא שמע את ברכות הנישואין. אך אם לא אכל בשמחה זו, המנהג הוא שנחשב ל'פנים חדשות', אפילו כאשר השתתף בחופה ושמע את הברכות. ולכתחילה ראוי להביא אדם שלא שמע את הברכות בחופה[26].

שבורא כאן מים חדשים שלא היו בתחילה. ולפי זה כתב השו"ע (שם ס"א) שיש להיזהר כאשר נוטל את ידיו במים שיש בהם שלג או ברד, שלא לדחוק את השלג בין ידיו כדי שלא ירסקנו. כמו כן, יש להימנע מלחיצה הסוחטת את הבגד מהמים שנבלעו בו, כמבואר ברמ"א (או"ח סי' שב ס"א) שבגד שנרטב מימי גשמים אסור לנערו, וכתב המשנה ברורה (סק"ג-ד) שזה משום איסור סחיטה.

15 הרמ"א (או"ח סי' שב ס"א) כתב: 'וכל שכן שאסור לנער בגד שנשר במים או שירדו עליו גשמים, ודוקא בבגד חדש שמקפיד עליו'. וביאור הדבר הוא לפי שבסחיטת בגד בחוזק יש משום איסור סחיטה, כמבואר במשנה ברורה (סק"ד) בשם השלטי גיבורים (שבת סב. אות ב), ומשום כך, בבגד חדש שהמים הבלועים בו מקלקלים אותו אסרו לנער אותו אפילו ניעור קל, מחשש שינערנו בחוזק עד שיסחטנו, וכתב המשנה ברורה (סק"ג) שבדין זה אין חילוק בין בגד שחור לשאר צבעים. אבל בגד ישן מותר לנערו ניעור קל, ולא חששו שיבא לנערו בחוזק כיון שאינו חס עליו, אך כמובן שאין לנערו בחוזק שהרי יש בזה משום איסור סחיטה. וכתב המשנה ברורה (סק"א) שהגדרת 'בגד חדש' אינו דווקא בגד שטרם נלבש, אלא כל בגד שעוד ניכר חידושו ואינו נקרא בגד ישן, הרי הוא בגדר בגד חדש. וראה בערוך השולחן (ס"ה) שבבגדים יקרים יש להקפיד על כך כל עוד לא נתיישנו לגמרי. ויש לציין שכל זה הוא לדעת הרמ"א, אך המגן אברהם (סק"ב) כתב בשם ספר הזכרונות (אבודהב, זכרון ט פ"א, מלאכת מלבן) שאין חילוק כלל בין בגד חדש לישן, ובכל בגד אסרו לנער אפילו ניעור קל מחשש שינערנו בחוזק. ובשו"ע הרב (ס"ב) כתב שטוב לחוש לדבריו.

16 בשו"ע (או"ח סי' שא סמ"ה): 'מי שנשרו כליו במים, הולך בהם ואינו חושש שמא יבא לידי סחיטה'. ובלבוש (שם) כתב שהטעם שאינו חושש כיון שאין דרך לסחוט בגדים שלבוש בהם. אמנם התוספת שבת (ס"ק פא) הקשה שמדברי הרמ"א (שם סמ"ו) שאסר ללכת בשבת במקום שעלול להחליק למים, מוכח שיש חשש סחיטה אף בבגד שלבוש בו. והביא מהתו"ט (שבת פכ"ב משנה ד) שאף שמצד הדין יש חשש סחיטה גם בבגדים שלבוש בהם, מכל מקום משום כבוד הבריות נמנעו חכמים מלגזור עליהם. ויש לציין, שכאשר האדם מגיע לביתו ופושט את הבגד הרטוב, אסור לתלותו לייבוש במקום שרגילים לתלות בו בגדים מכובסים, משום מראית העין שמא יחשדו בו שכבס את בגדיו בשבת, וכמבואר בשו"ע (שם).

17 בשו"ע (יו"ד סי' רמ ס"ד) נתבאר שעיקר הכיבוד הוא בהאכלת האב, השקאתו ושאר צרכיו. ונחלקו הפוסקים כאשר האב מצוה את בנו דבר שאינו לצורכו אם חייב לשמוע בקולו מצד מצוות כיבוד אב ואם, ודעת הרבה פוסקים שכיבוד אב הוא רק בדברים הנוגעים לצורכי אביו אך מה שאינו לצרכיו אינו בכלל חיוב כיבוד אב ואם, וכן הביא בדרכי משה (שם אות י) בשם מהרי"ק (שורש קסו) שאין האב יכול למחות בדבר שאינו שייך לצרכיו. ופסק כן הרמ"א (שם סכ"ה) לעניין בחירת אשה. וכן דעת הר"א מקורביל המובא באחרונים חיים (להר"א מלוניל ח"ב סי' ה) שכתב כיבוד כיצד מאכילו ומשקהו וכו' פירוש: לצרכיו של גופו. משמע כי שאר רצונות האב שאינם נוגעים אליו אינם בכלל מצוות כיבוד. וכן דעת השו"ע הרב (מאה שערים סוף סי' קו) שמותר לבן לשנות מנוסח אשכנז לנוסח ספרד אף כנגד רצון אביו, וכ"כ בשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' קסח ובח"ב ס"ס צה), ובתהלה לדוד (ח"ג יו"ד סי' צה), ובשו"ת מהרש"ג (ח"א סי' נב). וכתב בשו"ת אבן ישראל (פישר, ח"ט סי' פז אות ג) שאף אין בעוברו על ציווי אביו משום מורא כל שאינו אומר בפירוש לאביו שלא ישמע בקולו. אמנם בחזו"א (יו"ד סי' קמט סק"ח אגה"ז סי' קמח על קידושין לב.) מבואר שחייב בכל אופן לכבד את אביו, ואף בציווי דבר שאין בו הנאה ישירה לאביו, משום שרצונו של אביו שזהו כבודו כמ"ש בירושלמי (פאה פ"א ה"א). ויש שכתבו שמצד מורא צריך לשמוע בקולו אפילו אין לו הנאה מכך, וכ"כ בעל ההפלאה (ספר המקנה קידושין ל: פנים יפות פר' קדושים) שמי שאביו ציוהו דבר והבן עובר על ציווי עובר על איסור לא יסתור דבריו, וכ"כ בשו"ת עורגת הבושם (או"ח סי' יט) שאם הבן לא יקשיב לאב, האב יצטער חייב להקשיב לו מדין מורא, וכן העלה בשו"ת יד אליהו (רגולר, ח"א יו"ד ס"מ). וכתבו הפוסקים כי הנכון להחמיר משום דהוי ספיקא דאורייתא ומצוה חמורה כמו שאמרו בירושלמי (שם) שמצות כיבוד אב ואם היא מצוה חמורה שבחמורות. אך במקום שיש לו צורך נחוץ ועושה כן שלא בפניו אפשר להקל.

18 כתב בערוך השולחן (סי' רמ סמ"א), בשם ספר חסידים, שאין להתעונת תענית שאינה חובה כשההורים מצטערים מכך. ונראה שכן הדין לגבי כל ההנהגות שיש להורים צער מזה, כגון אם מצווים להימנע מטבילה בצונן או מתענית מחמת דאגה לבריאות הבן.

19 בשו"ע (סי' רמ סי"ג, סכ"ה) פסק שאין התלמיד חייב לוותר על מקום לימוד שבו יראה סימן ברכה מחמת התנגדות אביו. ונראה שאין מזה ראיה שכל אמצעי הנוח ללימוד דוחה חיוב כיבוד אב, שהרי בשו"ע (סי' רמו סי"ח) נפסק שמפסיקים תורה לקיום מצוה שאינה יכולה להיעשות בידי אחרים. לפיכך נראה שיש לברר עד כמה ההימנעות מהקפה פוגעת בלימוד, ומה אפשר לעשות כדי לקיים גם את הלימוד וגם את כיבוד האב.

20 בשו"ע (סי' רמ ס"ב) כתב שאסור לסתור את דברי האב, ונתבאר שם (סעיף יא) שאף כשיש צורך להעמידו על טעות יאמר בדרך כבוד, בלי להכלימו. ומכאן שיש להיזהר מאד בכל דבר שעלול לפגוע בכבודו. השבט הלוי (ח"י סי' קנו אות ב) נשאל לגבי בן שהוריו אינם מניחים לו לשתות קפה, האם צריך לשמוע בקולם והשיב שאם ההורים אוסרים לו מפני שמזיק לבריאותו, חייב לשמוע להם. אך אם אין להם סיבה אלא שזהו רצונם, זה תלוי במחלוקת רש"י והריטב"א ביבמות (ו.). והכריע שבפניהם לא יאשתה, מפני שגורם להם צער שעובר על דבריהם וזה בעצמו איסור, וכשאינו בפניהם יש להקל, מפני שאף לגבי האיסור לסתור את דבריהם דעת הט"ז לעיל (סק"ג) שמותר שלא בפניהם. וכך הובא (כבוד הורים פ"ב סק"ז) בשם הגרי"ש אלישיב להקל שלא לשמוע להורים שלא בפניהם בדבר שאינו נוגע אליהם. עוד הובא (קובץ מבקשי תורה, רוטר, כרך ד, קובץ כ עמ' קנב אות ה) בשמו שאם ההורים אוסרים על בנם לעשן מפני שזה מסוכן, אין לו היתר לעשן אלא אם כן יתקיימו שלשה תנאים, א. שיהיה ברור לו שהוריו אינם יודעים שמעשן. ב. שיהיה ברור לו שאין לו סכנה רפואית מיוחדת בעישון. ג. קשה לו מאוד להימנע מהעישון.

21 בגמרא (יומא עה:) למדו מן הכתוב 'בערב בשר לאכול ולחם בבוקר לשבוע' הנהגת דרך ארץ באכילת הבשר. ובפלא יועץ (ערך בשר) כתב: 'וטוב לגבר שיקרים את אשר בקל יכול לקיים', והביא מאמר זה. וסיים שיש לנהוג לפי האדם ולכלכל את הדברים במשפט. מלשונו עולה שזו הנהגה ראויה שיש להשתדל בה כשאפשר, ולא איסור אכילה ביום. וכן הביא בבאר היטב (סי' קנו סק"ב) בשם האריז"ל שיתנהג על פי תורה בערב תאכלו בשר (שמות טז ח) ע"ש.

22 כ"כ בתורה תמימה (שמות טז ח, הערה טו) וביאר שסעודת בשר היא סעודת קבע, ולאחריה רואיה מנוחה. ביום האדם טרוד בעסקיו, ואילו בערב הוא פנוי מיגיעתו. אמנם רש"י (יומא עה: ד"ה 'שלא כהוגן') ביאר מדוע נתינת הבשר עם חשכה היתה שלא כהוגן, מפני שלא נותר זמן להכינו לסעודה. ואין זה סותר את אכילתו בערב, שהרי ראוי להכינו מבעוד יום ולאוכלו בערב, וכמבואר בתורה תמימה (שם הערה יד). ובספר מלאכת מחשבת (למהר"ם חפץ פרשת בשלח) כתב טעם אחר, והוא מפני שדרך הענוגים והמפונקים לאכול בשר שקשה להתעכל ביום, ובלילה אוכלים מאכלים דקים, והטעם שאמרה תורה בערב תאכלו בשר, הוא כדי שיזכרו שהיו עבדים במצרים ואז היו טרודים ביום בעבודתם ואכלו מאכלים הגסים בלילה כדרך העבדים שחומרם גס ומזגם חזק ע"ש.

23 בכף החיים (או"ח סי' קנו אות לז) הביא מראשית חכמה (שער הקדושה פט"ו) טעם על דרך הסוד לאכילת הבשר בלילה, וכתב כי מפלג המנחה אפשר לאוכלו דחשיב לילה אליבא דרבי יהודה להתפלל ערבית וקיי"ל כוותיה, ושבזה יתודקדק לשון המקרא דקאמר 'בין הערבים תאכלו בשר' ולא קאמר בלילה, והוסיף עוד שאף מחצות היום בכלל 'בין הערבים', שהרי בתמיד ופסח ג"כ כתוב 'בין הערבים' וזמנו מאחר חצות ואילך. ולפיכך מי שאינו יכול בלא בשר יקבע סעודתו בבשר לאחר חצות, ויאכל בלילה מאכלים קלים כדי שיוכל לקום בחצות לילה לעסוק בתורה. אמנם דברים הללו נאמרו במי שנצרך לבשר לסדר עבודת ה' שלו, ואין מהם שום חיוב לאכול בשר. וראה הקדמת מוהרח"ו לשער הכוונות מה שכתב אודות אכילת בשר.

24 בליקוטי מהרי"ח (סדר הנהגת הסעודה) כתב: ותמיה בעיני על שלא ראיתי נזהרין בזה אפילו האנשי מעשה. ואפשר, שהיא על דרך דאמרינן בגמרא פרק כיסוי הדם (חולין פד.) וכגון אנו לוין ואוכלין, כן הוא הדבר הזה כיון שבעונותינו הרבים גברה החולשה בעולם לכך אין נזהרים בזה.

25 בשו"ע (או"ח סי' רלא ס"א) כתב שאכילתו ושתייתו של אדם יהיו לצורך עבודת הבורא, וכן כל מעשיו והנהגותיו יהיו כדי לעבוד את בוראו. ובמשנה ברורה (שם סק"ה) הביא הנהגת אנשי מעשה לומר לפני האכילה שאוכלים ושותים כדי שיהיו בריאים וחזקים לעבודת ה'.

26 בגמרא (כתובות ז:) נתבאר שמברכים ברכת חתנים כל שבעה כשבאו פנים חדשות. ונחלקו הראשונים בגדר מי נחשב 'פנים חדשות': דעת הרמב"ם (הלכות ברכות פ"ב ה"י) שהוא מי שלא שמע ברכות חתנים עד עתה, אבל אם שמע השבע ברכות אינו יכול להיות פנים חדשות, אפילו כאשר לא אכל כלום בסעודת הנישואין, וזו הדעה הראשונה שהביא בשו"ע (אבעה"ז סי' סב ס"ז). אמנם לדעת הרא"ש (כתובות פ"א סי' יג) והטור (אבה"ע סי' סב, ד"ה ומברכין אותם) הכוונה לאנשים שלא אכלו בשמחת הנישואין, אף שהיו בשעת הברכות, וזו הדעה השנייה שהביא השו"ע (שם), וכתב שכן פשט המנהג. וראה בערוך השולחן (שם סכ"ד-כה) שביאר בטעם המחלוקת, שלדעת הרמב"ם ברכות השבע ברכות נתקנו כדי לברך את החתן והכלה על ידי העם שנאספו שם, והאחד מברך והאחרים שומעים ועונים אמן והרי זה כאילו כל המשתתפים בירכו את החתן והכלה. ולכן כשיש פנים חדשות

תיקון והחלפת דוד בדירה שכורה

דוד המים שהיה בדירה ששכרנו התקלקל במהלך השכירות, וכעת אין לנו מים חמים. האם המשכיר חייב להחליפו, או שעלינו לשאת בהוצאה מפני שהתקלה אירעה בזמן שאנו מתגוררים בדירה?

ת. כשהדוד התקלקל מחמת בלאי השימוש בו, על המשכיר לדאוג להחזרת אספקת המים החמים התקינה[27]. אולם אם השוכר גרם לקלקול בשימוש לא תקין, ההוצאה עליו. אין לייחס לו את הקלקול רק מפני שאירע בימי שכירותו. כשיש מחלוקת על סיבת התקלה, או סעיף בחוזה המשנה את חלוקת האחריות, יש לברר את הדברים[28].

שתייה מאולם חתונות בלא הזמנה

הלכתי עם בני הקטן ברחוב בשעה מאוחרת, והוא התחיל לבכות שהוא צמא מאוד. הוא רגיל לשתייה מתוקה ואינו רוצה מים רגילים, ולא מצאתי חנות פתוחה. ברחוב הסמוך התקיימה חתונה באולם. האם מותר לי להיכנס ולקחת עבורו כוס שתייה, אף שאיני מכיר את בעלי השמחה? ואם קיבלנו שתייה, האם עלי לשמח את החתן משום 'כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו'?

ת. מותר להיכנס לאולם ולמזוג כוס שתייה לילד, משום שזהו דבר שאין הדרך להקפיד עליו, אך אין להתיר להיכנס לאולם ולאכול שם ללא הזמנה, מלבד במקום שהמנהג הוא כך שאין בעלי השמחה מקפידים ואדרבה נוח להם שיבואו ויהנו משמחתם[29]. אם גם האב שותה מן הכיבוד של החתונה, נכון שישמח את החתן, כי גם שתייה היא בכלל הנאה, ואינו צריך דווקא לרקוד, אלא יכול לברך את החתן או לומר לו דברים המשמחים[30].

קופות צדקה שהתערבו

בביתי שתי קופות צדקה: קופה של השכונה שבה אני מתגורר וקופה של הקהילה שאליה אני משתייך, ואני תורם לשתיהן בקביעות. היום בבוקר הוציא בני הקטן את הקופות מהארון ושפך את תכולתן על הרצפה, והמעות התערבבו. האם אפשר לחלק את הכסף לפי הערכה, או שעלי להוסיף מכיסי עד שאהיה בטוח שכל קופה קיבלה את מלוא הסכום שהיה בה?

ת. אם אפשר להעריך כמה כסף היה בכל קופה קודם שהתערבו המעות, אפשר לחלקו לפי הערכה, וכשאין אפשרות להעריך יחלק את הכסף בשווה[31]. באופן שלא היתה פשיעה בשמירתו, אין עליו חיוב להוסיף מכיסו כדי שכל קופה תקבל את הסכום המרבי שאולי היה בה, אולם אם היתה פשיעה מצידו בשמירה, יש לו חיוב על הספק כדי לצאת ידי שמים להשלים לכל אחת מהקופות את הסכום הגבוה ביותר שיתכן והיה בקופה[32].

שלא שמעו עדיין את הברכות, ולא בירכו את החתן והכלה, מברכים שבע ברכות כדי שעל ידי זה יברכו הפנים חדשות את החתן והכלה. אמנם לדעת הרא"ש ברכות השבע ברכות נתקנו לברך כאשר יש תוספת שמחה, ולכך מברכים אותם בסעודת הנישואין, מפני שיש בסעודה זו תוספת שמחה מהחופה. אמנם בשאר ימי המשתה אין מברכים את ברכות השבע ברכות אלא כאשר נמצאים שם פנים חדשות שלא היו בשמחת הנישואין, ומפני שבואם של אורחים חדשים שלא השתתפו בסעודת הנישואין, מוסיף שמחה יתירה. אבל מי שכבר השתתף בסעודת הנישואין, אף שיצא קודם ברכת המזון ולא שמע את ברכות השבע ברכות שוב אינו מוסיף שמחה יתרה בהשתתפותו כעת. ואף כאשר לא נטל ידיו לסעודת המצווה אלא רק אכל מהאוכל המוגש בסעודה, כבר אינו פנים חדשות, שכן מדויק מלשון השו"ע שכתב 'ולא אכלו שם עד עתה', ומשמע שאם אכלו אפילו מעט אינם נעשים פנים חדשות. ובספר הנישואין כהלכתם (פי"ד סנ"ד) הביא מהגרי"ש אלישיב (פניני שבע ברכות עמ' י) שאפילו אם נכנס לאולם רק כדי לאחל 'מזל טוב' ולא טעם כלום, אינו נחשב פנים חדשות. אך בתשובות והנהגות (ח"ו סי' רסז סק"ז) כתב שרק כאשר שמע את הברכות אחר הסעודה או השתתף במקצת בשמחה, וכגון שהשתתף בסעודה או בריקודים, שוב אינו פנים חדשות, אבל אם נכנס רק כדי לאחל 'מזל טוב', אין זה נקרא שכבר השתתף בשמחה, והוא עדיין בגדר פנים חדשות. וכתב העזר מקודש (סי' סב ס"ח) שכיון שכתב השו"ע שפשט המנהג כדעה השנייה שהיא דעת הרא"ש אין אפילו משום מידת חסידות להחמיר כדעת הרמב"ם ולקרוא למי שלא שמע את הברכות כלל, שהרי מנהג בברכות נחשב כתקנת חז"ל. אמנם השבט הלוי (ח"ח סי' רפ) כתב שכיון שהט"ז (סק"ד) הביא את דעת המהרש"ל (ים של שלמה, כתובות פ"א סי' יח) שכתב כשיטת הרמב"ם שצריך שיהיו בסעודה אנשים שלא שמעו את הברכות בחופה, וכן הביא הבית שמואל (סק"ח) דעת מהרש"ל, ראוי לנהוג לכתחילה כדעת המחמירים משום ספק ברכות להקל. וכן כתב בברכת הבית (שער סב, שערי בינה סק"ח) שראוי להחמיר משום ספק ברכות להקל.

27 כן המנהג בזמננו לשכירות רגילה שאין המשכיר נפטר רק מפני שהדוד היה תקין בתחילת השכירות. בשו"ע (חו"מ סי' שיד ס"א) מבואר שהמשכיר צריך להתקין בבית דברים שהם מעשה אומן ועיקר גדול בישיבת הבית. אמנם הרמ"א (שם) הביא שבאומן 'בית זה' ואחר כך נתקלקל דבר מה, אין המשכיר חייב לתקן מה שנתקלקל לאחר המסירה. וראה בקצוה"ח (סק"א) שתמה על פסק הרמ"א, שמקורו מדברי הנימוק"י בשם הריטב"א פרק השואל (ב"מ נט. בדפי הרי"ף) שאם השכיר לו בית זה חייב להעמיד לו בשעה שמכניסו, מכאן ואילך אם נפל אין חייב להעמיד לו, אולם השו"ע (סי' שיב ס"ז) פסק כתשובת הרא"ש (כלל לה סי' ו) שדוקא כשנפל הבית כולו, אבל אם הוא קיים אלא שהוא מסוכן לדור בו חייב המשכיר לתקנו והרמ"א אינו חולק שם, א"כ איך כאן פסק כדעת ריטב"א ולכאורה נראה דהוא תרתי דסתרי עם הך דתשובת הרא"ש. ומהגר"א (שם סק"ו) נראה שבא ליישב הסתירה, שזהו הטעם שסיים הרמ"א וציין: ועיין לעיל סי' שיב סי"ז. שרוצה לומר דקיימא לן כמו שפסק השו"ע שם, וכן כאן סיים הרמ"א (שם ס"ב) ובכל עניינים אלו הולכין אחר מנהג המדינה. וראה בערוך השולחן (שם ס"ג-ס"ד) שביאר השיטות, וכתב שהמנהג לתקן גם במהלך השכירות, כשאין פשיעה של השוכר, וכן המנהג.

28 בערוך השולחן (שם ס"ד) כתב שאינו חייב לתקן הקלקולים שנגרמו בפשיעת השוכר או בני ביתו, ופשוט.

29 באיסור גזל נפסק בשו"ע (חו"מ סי' שנט ס"א): 'אסור לגזול או לעשוק אפילו כל שהוא, בין מישראל בין מעובד כוכבים, ואם הוא דבר דליכא מאן דקפיד ביה, שרי. ואף זה אוסר בירושלמי (דמאי פ"ג ה"ב) ממידת חסידות'. ובסמ"ע (סק"ד) ביאר הטעם שאם כל אחד יטול קיסם קטן מחבילת קנים או מגדר חברו, נמצא החבילה והגדר כלים. הש"ך (סי' שנח סק"א) הביא מהתוספות שאסור לאכול משל אחר גם כשידוע שיתרצה לאחר שייוודע לו, אך צידד להתיר וכתב שאינו דומה לייאוש שלא מדעת, כי כאן ידוע שיתרצה והרי זה כמו דהשתא אתי בהיתרא לידיה. בקצות החושן (שם סק"א) הביא את שיטת האוסרים. והנה בנידון דידן, אף על פי שאין היכרות מוקדמת עם בעלי השמחה, מכל מקום בדרך כלל אין בני אדם מקפידים על כמות שתייה מועטת, וגם יודוע כי הכל שמחים וחפצים שיברכו בשמחתם. ועוד שאין בעלי השמחה משלמים לבעל האולם תשלום נוסף מחמת שתיית כוס זו, שהרי בלאו הכי חייבים הם לשלם על כל הבקבוקים שכבר הוצאו מהמטבח, ואינם מקפידים על כך שיהודי התקוע בדרכו ירווה את צימאון בנו הקטן בכוס משקה. אלא שלפי זה אם רואה שנותרה שם כמות מועטה של שתייה יש להחמיר, שהרי באופן כזה בעלי השמחה עלולים להקפיד מחשש שלא יישאר מספיק עבור אורחיהם.

30 בגמרא (ברכות ו:) נאמר: 'כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמשה קולות'. וראה ברש"י (שם ד"ה מילי): שהכוונה 'לשמח החתן בדברים'. והרמב"ם (אבל פי"ד ה"א) והשו"ע (אבעה"ז סי' סה ס"א) כתבו שמצוה לשמח חתן וכלה ולרקד לפני הכלה, ולומר שהיא נאה וחסודה, אך לא כתבו שהנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמשה קולות. אולם הטור (אבעה"ז סי' סה ס"א) הביא דין זה להלכה, וכן נפסק בלבוש (שם ס"א) ובמגן אברהם (סי' קנו סק"ב) ובבית שמואל (סי' סה סק"א) וברערוך השולחן (שם ס"ב). ואף על פי שלכתחילה ראוי לשמחו ממש, מובא בשם הגר"ח קנייבסקי (לרעך כמוך ח"ב עמ' 318) שדי באמירת "מזל טוב" לחתן כדי לצאת ידי החיוב לשמחו. וכן כתב בנטעי גבריאל (נישואין, פמ"א הערה ז).

31 בשו"ע (חו"מ סי' ר ס"ה) מבואר שכליו של לוקח אינן קונות לו כאשר הם ברשות המוכר, ולפי זה כיון שקופת הצדקה נתונה ברשות המוכר שהוא בעל הבית, אין ארגוני הצדקה קונים את המעות. אלא שהטור (שם ס"ז) הביא שהראשונים נחלקו האם הלוקח יכול לקנות כאשר המוכר נתן לו רשות להניח את הכלי ברשותו, ולהלכה פסק הש"ך (שם סק"ז) כשיטת הר"י מיגאש שקנה, והנתיה"מ (סק"ח) פסק כדעת הרמ"ה שבעל הכלי אינו קונה ברשות בעלמא, אלא אם כן אמר לו בעל החצר 'לך וקני'. וראה בשו"ת מאמר מרדכי (סי' טו) שפסק בפשיטות שהנותן מעות לתוך קופת צדקה, קונה גבאי הצדקה על ידי הקופה את המעות עבור העניים, וכן נקט האחיעזר (במכתבו שהודפס בספר הזכרון אבן ציון עמ' תמב) שהעניים זוכים בקניין גמור על ידי הכלי שלהם, וכדבריהם פסק גם בשו"ת דברי חיים (ח"ב חו"מ סי' סח), ובדבריהם מבואר שזהו לפי דעת הש"ך, כיון שבעל הבית נותן רשות להניח הקופה בביתו (ועיין עוד במהרש"ם חלק ד סימן קמז). אולם האבני נזר (יו"ד סי' רצג) העלה שבאופן כזה גם הרמ"ה יודה שהקופה קונה עבור העניים, כי כשבעל הבית הרשה להניח בביתו את הקופה ושם בעצמו את המעות לתוכה, הרי זה כמי שאומר 'זיל קני'. ומעין סברא זו כתב בקונטרס תשובה כהלכה (מהג"ר נתן לוין חתנו של ה"בית יצחק") שקופה הקבועה בבית בעל הבית היא כאומר לך וקנה, ולכולי עלמא זכו העניים במעות. והנה בשו"ע (חו"מ סי' ש ס"א) מבואר ששנים שהפקידו אצל אחד, זה מנה וזה מאתים, וכל אחד משניהם אומר אני הוא שהפקדתי את המאתים, והשומר אומר איני יודע, כאשר הם תובעים בתורת ברי, כל אחד נשבע שהפקיד מאתיים וגובה מאתיים והשומר מפסיד מכיסו מאה, כיון שפשע בכך שלא רשם מראש את הסכומים. אבל אם אינם תובעים בטענת ברי כיון שגם הם לא יודעים כמה היה בשקיקיהם, אם בא לצאת ידי שמים חייב, אבל בדיני אדם פטור מפני שאינם תובעים אותו בברי. וראה בש"ך (סי' עו סק"ז, סי' ש סק"ה, וסי' שסה סק"ג) שכתב שכל זה הוא רק כאשר הם תובעים את המעות אבל אינם יודעים כמה הפקיד כל אחד מהם, אבל באופן שהמפקידים אינם תובעים כלל את המעות, יחלקו שני המפקידים ביניהם את המאה האחרונים, כיון שלכל אחד מהם היה בוודאי מאה ואין ודאות שאחד מהם משקר. ולפי זה נראה שבאופן שלפנינו שגבאי הצדקה אינם יכולים לתבוע את המעות כלל, יחלק את המעות בין הקופות לפי אומדן, ואם אין באפשרותו להעריך, יחלק את הכסף בשווה. וכן כתב להלכה בצדקה ומשפט (פ"ח הערה כה). וראה בשו"ת משנת יוסף (ח"י סי' קמג) שהוסיף שכיון שבבתים יש בדרך כלל ילדים העלולים לשחק במעות, אזי אנו אומרים שגבאי הצדקה מסכימים לכך שאם יקרה אונס או התרשלות ויתערבבו המעות שיתן בעל הבית לכל קופה כפי אומד הדעת שיש בדרך כלל בקופה זו, והרי זה כתנאי שבממון שהתנאי מועיל. וראה בחתם סופר (יו"ד סי' רמ, ד"ה וע"כ בנדון שלפנינו) שהורה למי שנדר סכום לצדקה מסוימת ושכח לאיזו נדר, שישלם לכולן מחמת ספק נדר, אף שאין אנו כופים אותו על כך, אמנם יש לחלק ששם נשאר חיוב הנדר על הנודר, ואילו כאן מדובר במעות שכבר הונכסו לקופותיהן. וראה מה שהרחבנו בשאלה זו בספר 'מכתבי בית הדין' (ח"ב סי' מז).

32 מבואר בשו"ע (שם) שכאשר שני אנשים הפקידו אצל אחד זה מנה וזה מאתים, והשומר אומר איני יודע מי מכם הוא זה שהפקיד את המאתים, והם אינם תובעים אותו בברי, אם בא לצאת ידי שמים הרי הוא חייב לשלם מכיסו לכל אחד ואחד, ולפי שהשומר פשע בכך שלא סימן מי הוא בעל המנה ומי הוא בעל המאתים. ולפי זה בסיפור שלפנינו אם הספק נולד מחמת פשיעת האב, כגון שהניח את הקופות במקום שרגיל שיהיו ילדיו משחקים בקופות ומערבבים את המטבעות, אע"פ שבדיני אדם אי אפשר לחייבו כיון שלאף אחת מהקופות אין טענת ברי נגדו, ולכן הוא יכול לחלק את הכסף לפי אומדן דעתו, אך אם בא לצאת ידי שמים ראוי שישלם לכל אחת מהקופות עד שידע בוודאות שהשלים את כל מה שהיה בה. וכן כתב בשו"ת משנת יוסף (שם) שכדי לצאת ידי שמים ראוי שיוסיף משלו את הסכום שנראה לו שהיה בכל אחת מהקופות. אמנם בדרך כלל נראה שאין זה פשיעה, והוא על פי שהביא הקצוה"ח (סי' רצא סק"ז) מהירושלמי (ב"מ פ"ג ה"ז) שהנותן לחבירו תכשיטים בשוק כדי שישמור עליהם, והוא נתנם לבניו הקטנים ונאבדו, פטור מלשלם, ולפי שאנו אומרים שהשומר לא התכוון לקבל על עצמו לשמור על תכשיטי חבירו בשוק. ובאופן שלפנינו הרי המצב הידוע לכל נותני הקופות הוא שהקופה נמצאת בדרך כלל במקום שילדים יכולים להגיע אליו, ועל דעת כן הם נותנים את הקופות.

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

המשך מעמ' ה'

ולעניין ערלה, עיין בשולחן ערוך (יו"ד סי' רצד סעיף יט) שאילן שנעקר והסלע עמו, אם היה יכול לחיות בעפרו הראשון בלא תוספת עפר, אינו טעון מניין חדש לערלה, ואם לאו מונה מחדש.

ח. קציצת ענפים במקום עקירת האילן

בחוות יאיר (סי' קצה) נשאל על אילן אפרסקים המאפיל על החלון, ואף שהתיר שם מחמת הנזק, כתב שאם אפשר לתקנו בקציצת הענפים המאפילים, אין לקצוץ את האילן כולו. ואפילו עתידים הענפים לחזור ולגדול ויצטרך לטרוח בקציצתם, אין טורח מועט זה מתיר את עקירת העץ.

ולפי זה, באופן שדי בקציצת הענפים המפריעים לבנייה ולהרחבת המקום, אין להתיר את עקירת האילן לגמרי, וכשהגזע או השורשים מעכבים את ההרחבה, יש לברר את דרך העתקתו או כריתתו.

ט. עשייה בידי נכרי ומכירת האילנות

והנה כשאין היתר לעצם הכריתה, אין די לשכור פועל נכרי, כי כבר כתב המחנה אפרים (הלכות שלוחין סי' יא) דיד פועל כיד בעל הבית, ובפועל בשכר יש שליחות אף בגוי, ולכן כתב בשו"ת אבני צדק (סי' מה) להחמיר שלא לקצוץ עץ פרי על ידי פועל בשכר רק על ידי גוי שאינו מקבל שכר. וכן כתב בשו"ת נטע שורק (סימן מב עי"ש). ובשו"ת אבני צדק (שם) כתב עוד דיש למכור את העץ לנכרי לפני קציצתו, וכן כתב בשו"ת בית שלמה (יו"ד סי קצא).

בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"א סי' קמב אותיות ו-י) דן באיסור אמירה לנכרי בשאר איסורים, ואף במכירה לנכרי חשש להערמה ולאמירה הנעשית לתועלת הישראל. לבסוף התיר בנידונו בצירוף כמה תנאים, ובהם מכירה לנכרי, אמירה על ידי ישראל אחר, והעתקה על פי בקיאים. וראה שם שהנידון היה פינוי מקום האילן לאחסון קרח לצורכי פרנסה, וכתב שם לחלק בין זה לבין צורך בית דירה.

עוד מבואר בבית יצחק (שם אות ז), שגם אילן השייך לנכרי אסור לישראל להשחיתו, ולכן מכירת האילן אינה מתירה לישראל את כריתתו.

ומכל מקום אם רוצים למכור לנכרי כדי שיהיה שלו בעת שהוא עוקרו, צריכה להיות מכירה גמורה בקניין המועיל, שהאילנות יוצאים בו מבעלות הישראל ונקנים לנכרי, ולא די במה שהנכרי נשכר לקציצה. רק שבארץ ישראל יש להיזהר בזה, שהרי בשולחן ערוך (יו"ד סי' קנא סעיפים ז-ח) אסר מכירת בתים ושדות לנכרי משום איסור 'לא תחנם', אך התיר למכור להם אילנות על תנאי שיקצצם ויקצצם בפועל. לפיכך, אם מוכרים לנכרי, יש להקנות לו את האילנות על מנת לסלקם, בלא להקנות את קרקע החצר או זכות לקיימם בה.

י. אילן שפחתו פירותיו

והנה הרמב"ם (מלכים פ"ו ה"ט) התיר לקוץ אילן מאכל שהזקין ואינו עושה אלא מעט פירות שאין ראוי לטרוח בעבורם, ופירש שיעור האילן שאין לקוצו אם הוא עושה רובע הקב בזית וקב תמרים בדקל.

ומהלשון אילן שהזקין, למדנו שאין היתר לעקור אילן צעיר מפני שעדיין לא הגיע לשנות תנובתו אף שלעת עתה עדיין אינו עושה אלא מעט פירות. כי אילן העומד בעתיד לעשות פירות, אינו כאילן סרק מחמת צעירותו.

אילן שאסור לקוצצו, אין לייבשו תחילה כדי להתיר את כריתתו, הרמב"ם (מלכים פ"ו ה"ח) אסר אף את מניעת אמת המים מן האילן לשם ייבושו.

נטיעת אילן חדש במקום האילן הראשון שהושחת, אינה מתירה לכרות את האילן, ואין זה דומה להיתר העתקת האילן, לפי שבהעתקת האילן מתקיים האילן הזה עצמו במקום אחר, ואילו בנטיעה חדשה האילן הראשון אבד.

להלכה:

א. הרחבת דירה שנעשתה דחוקה מחמת ריבוי בני המשפחה, זהו צורך שהתירו הפוסקים לעקור עצי פרי על מנת לבנות ולהרחיב את הבית על מקום העצים. ההיתר נוגע לעצים המעכבים את הבנייה הנצרכת, כשהבנייה מבוררת ועומדת לביצוע בהקדם. אם די בקציצת הענפים המפריעים, יש להסתפק בכך בלבד ולא לעקור את העץ לגמרי.

ב. יש לברר בידי אומן הבקי בהעתקת עצים אם אפשר להעבירם עם שורשיהם וגוש אדמה המחיה אותם לחלק אחר בחצר או למקום מתאים. כשאפשר לקיימם בדרך זו, יש לנהוג כדברי החתם סופר ולהעתיקם, ולברר גם את מניין שנות הערלה.

ג. אם אין אפשרות לקיים את העצים בהעתקה, אפשר לסמוך על המתירים את כריתתם לצורך הרחבת הדירה האמורה, אך נכון שתיעשה בידי נכרי.

ד. אם מצרפים להיתר מכירת האילנות לנכרי, יעשוה בקניין המועיל, ובארץ ישראל בלא מכירת קרקע החצר.

ה. אילן העושה פירות שאסור לקוצצו אין לייבשו כדי להתיר את כריתתו, ואין נטיעת עץ חדש מתירה השחתת עץ קיים.

להצטרפות לקבלת העלון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com

ביני עמודי

הרה"ג ישראל זילברברג

המשך מעמ' ה'

שעומדים לשימוש שיש בהם בלאי גדול, ובאופן קבוע הבעלים קונים סחורה חדשה, ייחשב הדבר כמו דבר שעומד לימכר.

[וראוי להדגיש כי בודאי היתר זה היינו רק בגוונא שהכוסות הם קלאסיים שניתן להשיג בקלות ואין בהם שום ייחודיות שמחמת כן נאמר שהבעלים מקפידים, אך אם מדובר בסוג כוסות שקשה להשיג וצריך הזמנה מיוחדת וכדו', יתכן שהבעלים מקפידים אף באופן שמשלם יותר. ויש לדון בכל מקרה לגופו.]

אולם כיון שבשו"ע הובאו ב' השיטות בלי הכרעה, לכאורה בודאי הוי ספיקא דאורייתא לחומרא ואין לסמוך על דברי הרא"ש להקל. ואף בט"ז הכריע כמהרש"ל שנתלק על הרא"ש. אך ראה בשו"ע הרב (הלכות גזילה ס"ב) שמדבריו נראה שסובר להלכה כשיטת הרא"ש להקל.

ד]. אמנם לפי כל מה שנתבאר נראה לומר טעם נוסף שבנידו"ד אפשר להקל, כיון שבספק ספיקא קיימ"ל שאף בספיקא דאורייתא אזלינן לקולא כמבואר בגמרא (כתובות ט.), ורוב הפוסקים כתבו (ראה בהרחבה בשדי חמד כללים אות ס כלל ל אות ג) דבספק ספיקא מותר אף לכתחילה, והכא הוי ספק ספיקא, א. שיטת הש"ך שמותר לאכול פירות חבירו כשיודע שבודאי יסכים. ב. אף אם לא קיימ"ל כהש"ך אלא כשיטת התוס' שאסור, מ"מ יתכן שכשמשלם יותר מותר וכשיטת הרא"ש לענין כל גזילה. והוי ספק ספיקא דאזלינן אף בדאורייתא לקולא. [וכל זה מלבד הטעם שנזכר לעיל להתיר לפי מה שכתב הט"ז במקום צורך גדול].

ואף שמצינו שיטת הש"ך (יו"ד סימן נז סק"נ; סימן סו סק"י) שספק ספיקא של פלוגתא דרבוותא לא נחשב לספק ספיקא, ויש להחמיר בדאורייתא ככל ספק דאורייתא לחומרא, מכל מקום כתב הפרי מגדים (יו"ד שפתי דעת סימן קי) בשם ספר תורת שלמים (ס"ק ג) שנחלק על הש"ך וסובר שגם פלוגתא דרבוותא נדון כספק ספיקא לקולא. וכתב שם שכן סברו רוב הפוסקים דאף ספק ספיקא דפלוגתא הוה ספק ספיקא, וכך כתב השבות יעקב (ח"ב סימן קפז), וכן כתב הבית שמואל (אהע"ז סימן נב ס"ק יב). ושמעתי שדעתם של פוסקי דורינו שיש לסמוך על הפרי מגדים לדון ספק ספיקא בפלוגתא דרבותא לקולא.

ה]. בכל הנ"ל עסקנו מדיני גזילה, אמנם יתכן מאד שנידו"ד משתייך להלכות מזיק, הן החתן ששובר את הכוס והן מי שלוקחו בכדי להניחו לרגלי החתן (עיין חידושי רבי חיים הלוי הלכות חובל ומזיק פ"ז; קצוה"ח סימן רצא סק"ד; פתח"ח גזילה פ"ד הערה יט), ובקרית ספר (הלכות נזקי ממון פ"ה) כתב שהאיסור להזיק על דעת לשלם הוא מדרבנן, ולשיטתו יש לצדד להתיר אף בספק אחד ככל ספיקא דרבנן לקולא ויל"ע. אכן רבים מן הראשונים והפוסקים מצאו מקורות מן התורה לאיסור ההיזק (ראה קהילות יעקב ב"ק סימן א).

ו]. מלבד כל הנ"ל יש להוסיף דאפשר שהכל תלוי איך פועל הסדר התשלומים על הכלים שנשברים במהלך החתונה, אם בעלי השמחה נתבעים על כך, יתכן שגם מותר לו לשבור על דעת לשלם ואין צורך להיכנס לכל הנידון ההלכתי דלעיל, אולם אם אין בעלי השמחה נתבעים לשלם, אם כן אף שאכן מוחלים לבעלי השמחה על מה שנשבר בגלל שימוש האורחים, ברור הדבר שאין כאן שום היתר לשבור לכתחילה ככל העולה על רוחו ובכדי להתיר צריך לכל מה שביארנו. וכשנו"נ בנידון זה עם מו"ר הגרמ"מ פומרנץ שליט"א אב"ד באר ישראל העירני שלכאורה פשוט הדבר שאין הדבר תלוי כלל באופן הסדרי התשלומים, כי אף לצד הראשון בודאי אין בזה שום נתינת רשות לשבור לכתחילה, והרי אף להזיק על דעת לשלם הוי איסור וכמ"ש הסמ"ע (שע"ח סק"א). [וראיתי מי שרצה לומר שנחשב כמו שהתנו בתחילה עם בעל האולם שיקח כוס וישלם אח"כ. וצ"ע מה"ת לומר דהוי ממש כהתנו, בפרט אם עדיין לא אירע מקרה כזה באולם ואם כן מדוע שיעלה על דעתם לחשוב על כך.]

העולה לדינא:

מותר לקחת כוס מהאולם על דעת לשלם בכדי לשוברו תחת החופה ואף בלי רשות בעל האולם, כשמדובר בכוסות רגילים המצויים לרכישה. ועדיף לזכות לבעלים לפני השבירה תשלום יותר מהמחיר הרגיל באופן שייחשב לו לזכות. [בדברי הקצוה"ח (שנ"ט ס"ק א) משמע שצריך שיהיה כפלים בדמיו].

לשליחת מאמרים ובירורים הלכתיים, ניתן לשלוח למייל: 9917936@gmail.com